

B E S C H R I J V I N G

V A N

E E N G E D E E L T E D E R R E S I D E N T I E

R I O U W ,

D O O R

E. N E T S C H E E R. (1)

Naamsafleiding. — Er bestaan omtrent den oorsprong van den naam Riouw (Maleisch ريو) twee vooronderstellingen. Volgens de eene is deze naam afgeleid van het Portugeesche woord Rio (*rivier*), dat door de Portugezen van Malaka zoude zijn toegepast op de landen nabij de monding der rivier Moar, bezuiden Malaka, alwaar zich, tijdens hunne vestging aldaar, een onderkoning of stedehouder van den sulthan van Djohor ophield. Deze rijksgroote, later zich op het eiland Bentan (2) gevestigd hebbende, zou aldaar

(1) Tot eene zeer wetenswaardige aanvulling van dit stuk dient de schets van den Riouw-lingga archipel, door den luitenant ter zee 1ste klasse den heer G. F. de Bruijn Kops geplaatst in het Natuurkundig tijdschrift voor Nederlandsch Indië, deel IV.

(2) Gewoonlijk schrijft men Bintang. Dit is echter verkeerd. De naam is Bentan, met eene zacht korte e.

den naam van zijne vorige zetelplaats tevens overgebracht hebben, welke naam thans aan het geheele noordelijke gedeelte van den Linggaschen archipel wordt gegeven. De tweede vooronderstelling doet den naam van Riouw voorkomen als eene verbastering van het Maleische woord *ريو*, *rijoeh*, beteekenende, volgens Marsden en Roorda van Eijsinga, *luidruchtig vermaak, luide kreten van smart, vrolijk, geweldig*, en dergelijke. Volgens taalkundige inlanders, te Riouw en Lingga dienaangaande ondervraagd, wordt het woord *rijoeh* ook gebruikt om de *levendigheid* van eene handelsplaats aan te duiden. Het is moeilijk te beoordeelen, welke van deze beide stellingen de meest aannemelijke is; echter verdient het opmerking, dat het niet waarschijnlijk is te achten, dat de Maleijers, die den Portugezen bijkans aanhoudend vijandig waren, eenen naam, uit hunne taal ontleend, zouden behouden hebben, om dien aan eene hunner nieuwe vestigingen te geven; te minder, daar Riouw, of de plaats thans genaamd oud-Riouw, waarvan een gering overblijfsel op Bentan wordt gevonden, reeds vóór de vestiging aldaar der Maleijers van Moar bewoond en toen voorzeker reeds van eenen bijzonderen naam voorzien was, die zeker niet voor eenen, uit eene vreemde taal afkomstig, er zal zijn verwisseld. Wanneer men daarbij in aanmerking neemt, dat het tegenwoordig verlaten oud-Riouw, zoo door de op eene uitgebreide schaal gevoerd wordende zeerooverij als door de produkten van de omliggende eilanden en zeeën, werkelijk vroeger eene zeer groote handelsplaats was, dan komt de tweede vooronderstelling voorzeker de natuurlijkste en als de meest met den aard der Maleijers strookende voor, en deze wordt dan ook als de eenige ware beschouwd door geleerde inlanders, die ook het tijdstip van het ontstaan van Riouw veel vroeger stellen dan de verovering van Malaka

door de Portugezen, zonder evenwel een bepaald jaargetal daarvoor te kunnen noemen. Een Maleisch handschrift, getiteld Hikajat Djohor, in mijn bezit, spreekt beide onderstellingen tegen. Er wordt daarin gezegd, dat in het jaar der Hedjirat 1083 (A. D. 1672) de sulthan Abd'oeel-Djalil Sjah, onderkoning van Pahang, den Laksamana Tan Abdoel Djamal naar het eiland Bentan zond, alwaar deze eene stad bouwde aan de Soengei Tjarang (nabij het tegenwoordige oud-Riouw), welke stad genaamd werd Riouw en van waar vloten werden uitgerust. Zaakkundige Maleijers hechten hieraan echter geen geloof en beweren dat Riouw reeds veel vroeger dien naam droeg. Hoe het zij, het blijft steeds zeer moeilijk de etymologiën der Indische benamingen van landen en plaatsen na te gaan, en ik voor mij hecht er zeer weinig waarde aan. Daarom wordt de vorenstaande ook slechts aangehaald als de meest eenvoudige en natuurlijke, en niet omdat ik er de minste beteekenis aan geef.

Grenzen en verdeeling der Residentie Riouw. — De Residentie Riouw en onderhoorigheden, die in zich bevat het geheele Linggasche rijk, het nietige overblijfsel van het vroeger zoo magtige rijk van Djohor, Pahang, Lingga en Riouw, ligt tusschen Sumatra, Banka, het Maleische schiereiland en Borneo. Het noordelijkste punt der landen, tot haar behoorende, is het eiland Sekatong, op $4^{\circ} 50'$ n. b., behoorende tot de noord-Natoena-groep. Het zuidelijkste punt is het zuidelijkste eiland der groep Poelau Kadjangan of Zeven-eilanden, op $1^{\circ} 17'$ z. b. Het oostelijkste ligt op Poelau Sempadi, behoorende tot de zoogenaamde Zee-roovers-eilanden, op $109, 20'$ o. l., — en het westelijkste punt bevindt zich op de oostkust van Sumatra op circa 101° o. l.

Dit gebied bestaat uit een ontelbaar aantal groote en kleine eilanden, die, met een gedeelte van Sumatra's oost-

kust, behooren tot het rijk van Lingga; verder uit de landen van Kampar, Siak en Indragiri, op Sumatra's oostkust, welk laatste rijk ook als eene onderhoorigheid van Lingga kan beschouwd worden, daar de sulthan van dit rijk steeds eene suprematie over hetzelfde uitoefent.

Het is mijn voornemen deze beschrijving hoofdzakelijk te bepalen tot het eigenlijke rijk van Lingga en onderhoorigheden, daar mij de gegevens ontbreken om eene eenigzins juiste en uitvoerige schets van de overige rijken te geven.

De eilanden, tot het Linggasche rijk behoorende, worden verdeeld in de volgende groepen, die afzonderlijke afdeelingen van hetzelfde uitmaken, als:

- 1^e. Lingga en onderhoorige eilanden
- 2^e. de eilanden tusschen de straten Riouw, Doerai of Drioen, Singapoera en Abang;
- 3^e. de groep van Bentan;
- 4^e. de Anambas-eilanden;
- 5^e. de Groot-Natoena-eilanden;
- 6^e. de Noord-Natoena-eilanden;
- 7^e. de Zuid-Natoena-eilanden;
- 8^e. de Zeeroovers-eilanden.
- 9^e. de Tambelan-eilanden, terwijl het gedeelte van Sumatra's oostkust met onderhoorige eilanden de
- 10^e. afdeeling van het rijk van Lingga daarstelt.

Deze landen kunnen voorts verdeeld worden in het gedeelte, dat onmiddellijk onder het beheer van het Nederlandsch-Indisch Gouvernement staat, en dat, hetwelk ter beheering, bij kontrakt, aan de inlandsche vorsten is overgelaten.

Het onmiddellijke gouvernementsgrondgebied is een gedeelte van het eiland Bentan, genaamd Tandjong-Pinang, door den onderkoning Radja Djafar, als gevolmagtigde van den sulthan van Lingga, bij kontrakt met den toenmaligen resident van Riouw Königsdörffer, den 19 Februarij 1821

aan het Gouvernement in vol bezit afgestaan.

Het is omstreeks één Duitsehe mijl lang en half zoo breed en bevat het terrein tusschen het fort Kroonprins, straat Mof of Ajoë, de rivieren Dampo, Simpang en Poelei en de Troesan Riouw, waarin gelegen is het eilandje Poelan Bajam, dat mede tot dat gebied behoort. Nog is het eilandje Loos, zijnde onbewoond en van geene waarde, in Januarij 1829 aan het zendelinggenootschap te Rotterdam afgestaan, waarover later zal gehandeld worden. De geheele uitgestrektheid dezer landen wordt geschat op 92,4 vierkante geographische mijlen, volgens opgave van den luitenant ter zee den heer P. Baron Melvill van Carnbee (zie utalmanak en naamregister van Nederlandsch-Indië over de laatste jaren). Hierin schijnen echter het gedeelte der Residentie Riouw en onderhoorigheden, gelegen op Sumatra's oostkust, de Tambelan-, Natoenas- en andere eilandengroepen in de Chinesche zee, niet begrepen te zijn.

Buitendien kan men deze opgave slechts als approximatief beschouwen, daar de eilanden nooit nauwkeurig zijn opgenomen, hetgeen, hoewel voor iemand met onderzoekingsgeest bezield zeer belangrijk, uithoofde van de bijzondere gesteldheid van den bodem, voorzeker verscheidene jaren tijds zou vereischen.

Op de bestaande kaarten zijn de afscheidingen tusschen de kleinere en minder bezochte eilanden over het algemeen, veel te breed opgegeven, hetgeen op de massa tot een groot verschil met de ware oppervlakte kan leiden.

Beschrijving van den bodem. — Het is mij niet te beurt gevallen de residentie Riouw en onderhoorigheden in alle hare deelen te bezoeken, zoodat het mij onmogelijk is eene algemeene beschrijving van den bodem te geven, gegrond op eigene beschouwingen, terwijl mij ook geene schrijvers bekend zijn, die daarover zouden kunnen worden geraadpleegd.

Het volgende alleen kan ik daaromtrent mededeelen, gedeeltelijk op eigen gezag, gedeeltelijk op dat van geloofwaardige inlanders.

Het Gouvernements grondgebied Tandjongpinang bestaat uit geelachtige klei, vermengd met harde, scherpgekante, ijzerachtige steenen, die den grond, voor een groot gedeelte, ten eenenmale voor den landbouw ongeschikt maken; — alleen eenige weinige aangeslibde, moerasachtige gronden aan den Troesan Riouw maken daarop eene voordeelige uitzondering.

Op de eilanden Semboelang, Rempang en Galang is de kleur der aarde ook geelachtig, doch van betere vegetale hoedanigheid en niet met die steenen vermengd, die men op Tandjongpinang vindt.

Op het eiland Penjingat (Mars) is de kleur des bodems meer roodachtig en de aarde oogenschijnlijk van betere hoedanigheid dan die van Tandjongpinang. Het gedeelte van Lingga, in de omstreken van kwala Dai, bestaat aan den zeekant uit eenen graauwen alluvialen moddergrond en meer binnenslands uit roodachtige, vruchtbare kleiaarde, die, te oordeelen naar de boorden der rivier Dai, eene laag van vier of vijf voeten diepte schijnt te zijn, waaronder een kalkachtige bodem ligt.

Op de eilanden Bentan en Batam wordt de grond gezegd te zijn zwart van kleur en zeer geschikt voor verschillende kultures.

De eilanden in de nabijheid van Galang en Rempang zijn omringd door het zoogenaamde kajoe bakoe: een boom, die zich in de zee uitbreidt en de afscheidingen tusschen de eilanden langzamerhand zoodanig vernauwt, dat het tijdstip niet ver verwijderd kan zijn, waarin vele eilanden geheel met elkander vereenigd zullen zijn. Deze boomen, door ouderdom of andere oorzaken omvallende, gaan tot verrotting over en vormen langzamerhand eene aardlaag; natuurlijk het eerst

van die stammen, welke het meest nabij de vaste kust groeijen en dus de oudste en het eerst aan vergaan onderhevig zijn, waardoor van lieverlede een alluviale kring rondom de eilanden ontstaat, die den besten grond voor den landbouw uitmaakt.

Bergen. De eilanden Bentan en Lingga en die in Straat Riouw, en waarschijnlijk ook de meer afgelegene, zijn heuvelachtig. Op Bentan bevindt zich de 1340 voet hooge Zadelberg, veelal genaamd de Piek van Bentan. De overige bergen van tot de Riouwgroep behorende eilanden zijn zelden meer dan 4 à 500 voeten hoog; doch die op Lingga en de naburige eilanden zijn hooger. De berg van Singkep is berekend op 1528 en de spits van Taja op 670 voet, en de pick van Lingga is geschat op 3604 voet. Dit gebergte bestaat uit twee bergen, zijnde de steiloplopende met twee zeer kenbare spitse toppen, de Ezelsooren genaamd, en de Goenong Se-pintjang, een tafelberg van minder hoogte. Op het eiland Groot-Natoena ligt de Goenong Ranai, door Laplace berekend op 3570 voet. De hoogste top der Karimon-eilanden verheft zich tot p. m. 2000 voet. Met uitzondering van de beide laatste zijn deze opgaven van wijlen den luitenant ter zee H. D. A. Smits (zie Almanak en naamregister van Nederlandsch Indië). Vuurspuwende bergen worden op deze eilanden niet aangetroffen.

Rivieren. Aanzienlijke rivieren kunnen op de eilanden van geringe uitgestrektheid, die tot de residentie Riouw behooren, natuurlijk niet worden gevonden. De grootste vindt men op het eiland Lingga, alwaar van den voornaamsten berg eene groote, doch weinig bevaarbare rivier noordwaarts dwars door het eiland, en eene andere, genaamd Soengie Dai, van mindere grootte, zuidwaarts, langs de kampong Kwala Dai, in zee stroomen. De laatste is voor groote praauwen tot op twee mijlen van hare monding bevaarbaar en vormt in het gebergte eenen schoonen waterval van aanzienlijke hoogte. Voor het

overige zijn op de eilanden, tot de residentie Riouw behoorende, slechts geringe beken te vinden. Op de oostkust van Sumatra daarentegen stroomen vele bevaarbare rivieren, waaronder die van Indragiri en Siak de voornaamste zijn en, eene ontelbare menigte vertakkingen hebben alvorens zich in zee te storten.

Minerale wateren worden, zooveel bekend is, op geen der eilanden aangetroffen, evenmin als meren van eenige uitgestrektheid.

Baaijen. De kusten der eilanden vormen vele kleine baaijen en inhammen, waarvan echter weinige eene goede ankerplaats voor vaartuigen van zekere grootte aanbieden. De veiligste ankerplaatsen zijn de baai van Riouw en die van Boengoeran op het Groot-Natoena-eiland.

Kapen, enz. Onder de menigvuldige kapen en landpunten van de Riouwsche eilanden treft men er zeer weinige aan, die eenige merkwaardigheid bezitten of goede verkenningspunten uitmaken. Een der best te verkennen landhoeken is de kaap Tandjong Hiang, die den oosthoek van Lingga uitmaakt en, na Poeloe Taja, het eerste verkenningspunt is voor de vaartuigen, die uit straat Banka komen en noordwaarts naar straat Riouw stevenen.

Straten. Het behoeft niet gezegd te worden, dat een archipel, die uit zulk een aanzienlijk aantal eilanden bestaat als de Riouwsche, ook vele straten en doortogten vormt. De voornaamste zijn straat Singapoera, straat Riouw, straat Doerie of Drioen, welke laatste de Boelang- van de Karimata-groep scheidt en soms tot doortogt dient van schepen, die van Singapoera zich zuidwaarts begeven; voorts straat Ajeritam, die de Karimata-groep afscheidt van de eilanden onder den wal van Sumatra; straat Abang, een doortogt tusschen de eilandjes, die den noordhoek van Lingga aan het eiland Galang verbinden, welke veelal gebezigt wordt door de prauwen, die zich van Riouw of Singapoera naar Lingga

en Indragiri of andere plaatsen aan de oostkust van Sumatra begeven; straat Dasie, tusschen het eiland Panoeboe en Lingga, en straat Panoeboe, tusschen het eiland van dien naam en Singkep.

Luchtgestel en gezondheidstoestand.—Het luchtgestel van de Riouwsche eilanden, namelijk van de tot de Bentan- en Lingga-groep behoorende, en van die, welke langs Sumatra's oostkust verspreid liggen, is zeer onbestendig. In de nabijheid van de evenachtslijn gelegen, heerschen daar vele regens en zijn de moessons niet zoo scherp als op Java afgebakend. In de maanden Januarij, Februarij en Maart treft men de meeste drooge dagen, en de periodieke oost- en westelijke winden van het grootste gedeelte van den Nederlandsch-Indischen Archipel worden vervangen door noordelijke en zuidelijke winden, waarvan de eerste tusschen de maanden November en April, en de tweede gedurende het overige gedeelte van het jaar waaijen, doch echter aan vele veranderingen onderhevig zijn.

Het klimaat van de eilanden in het algemeen wordt gezegd niet ongezond te zijn. Er heerschen evenwel onder de inlanders vele huidziekten, die gedeeltelijk worden toegeschreven aan hunne voeding, waarvan visch het hoofdbestanddeel uitmaakt; terwijl dikwerf de kinderpokken op eene schrikbarende wijze onder hen woeden en honderde kinderen en volwassenen ten grave doen dalen. In Augustus en September van het jaar 1849 overleden aan de pokken op het kleine eiland Penjingat (Mars), de residentie van den onderkoning van Riouw, dat hoogstens 350 à 400 inwoners telt, tot 6 à 7 kinderen op één dag. Het bijgeloof en de leer van het fatalismus van de Maleijers hebben hen tot nog toe wederhouden om de inënting als een voorbehoedmiddel te beproeven. Alle moeiten, door de geneeskundigen genomen, om hen daartoe te bewegen, zijn vergeefs geweest. Eerst zeer kort geleden is in de landen

van den Onderkoning van Riouw door eenen Boeginees de vaccine met goed gevolg ingevoerd, hetgeen door den Onderkoning sterk ondersteund wordt.

De gezondheid van het klimaat van Riouw is af te leiden uit de weinige ziekten, waaraan de Europeanen aldaar onderhevig zijn. Ook onder de inlanders treft men sommige hoog bejaarde lieden aan. In 1849 zijn op het eiland Penjingat overleden de vorstinnen Tongkoe-Poetri en Tongkoe Besar, de eerste in den ouderdom van 83 en de tweede in dien van 102 jaren, en thans nog leven aldaar Tongkoe Hadji Achmat, onechte halve broeder van die vorstinnen, in den ouderdom van 78 jaren, en de weduwe van Radja Djafar, onderkoning van Riouw, genaamd Tongkoe Lebar, die den leeftijd van 80 jaren heeft bereikt; beiden zijn nog krachtig en kunnen nog verscheidene jaren leven.

Voortbrengselen van het dierenrijk.— De voortbrengselen van het dierenrijk op de Riouwsche en Linggasche eilanden zijn niet zeer talrijk. Paarden en tamme buffels zijn daar genoegzaam onbekend; de weinige, die daar gevonden worden, zijn van andere oorden ingevoerd, doch telen niet of zeer weinig voort. Alleen op Tandjongpinang en op Lingga is een onbeduidend aantal paarden te vinden. De buffels worden niet tot den landbouw gebezigd, en op Lingga hebben vele dier dieren de wijk naar de bosschen genomen en aldaar één ras van wilde buffels doen ontstaan. Koeijen vindt men alleen op Tandjongpinang, in het bezit der aldaar woonachtige Europeanen, en eenige weinige op Lingga. Uithoofde van het slechte voedsel zijn zij klein, onooglijk, zwak, en op de overige eilanden zijn zij ten eenenmale onbekend.

Schapen en geiten zijn ook schaarsch. Deze laatste die nog al veel door Maleijers van eenig vermogen gegeten worden, worden veel van het eiland Bawean aangevoerd. Varkens

en honden worden alleen door Chinezen gehouden. Katten, rotten en muizen vindt men overal in groot aantal.

De wilde dieren bepalen zich tot wilde varkens op Bentan, Bataam en Lingga, benevens de wilde buffels op dit laatste eiland. Tijgers zijn sedert jaren niet meer op de eilanden aangetroffen, doch steeds in schrikbarende menigte op Sumatra's oostkust voorhanden, alwaar ook vele olifanten gevonden worden. Kidangs en andere kleine boschdieren vindt men op de meeste groote eilanden.

De gewone graauwe aap wordt in de bosschen in vrij groot aantal aangetroffen.

Vledermuizen worden overal gevonden.

Wilde vogels zijn op de Riouwsche eilanden bijzonder schaarsch en bepalen zich, met uitzondering van eenige reigers en kiekendieven, tot eenige weinige kleine soorten. Onder de visschen zijn verscheidene smakelijke soorten en, even als kreeften, krabben en garnalen in menigte voorhanden. Ook vindt men overal vele krokodillen, kikvorschen en andere gewone Indische tweeslachtige dieren en insekten.

Plantenrijk. — Van meer belang is het plantenrijk op de Riouwsche en Linggasche eilanden. De menigvuldige zware bosschen bevatten eenen overvloed van hout van de grootste waarde en tot alle einden geschikt. Voorzeker zullen weinig landen in dit opzicht met deze eilanden kunnen worden gelijk gesteld. Het op Java zoo hoog geschatte djatihout vindt men aldaar niet; doch het wordt vervangen door verscheidene andere houtsoorten, die voor hetzelfde in deugdzaamheid niet wijken en waarvan de voornaamste hier zijn opgegeven:

1. Merbau, eene fraaije, donkerbruine houtsoort, zeer fijn van draad en gemakkelijk te bewerken; daar het nimmer door de witte mieren wordt aangetast; is

bijzonder geschikt tot het bouwen van huizen; ook wordt het voor inhouten van groote vaartuigen gebezigd.

2. Ambalo, lichtbruin van kleur en eenigzins gevlamd, grover dan het bovengenoemde; het wordt tot het bouwen van huizen en het aanmaken van huisselijke benodigdheden aangewend.
3. Ambalo-boenga, eene fraaije, gele houtsoort, bijzonder geschikt tot het vervaardigen van meubels.
4. Daroe daroe, lichtgeel en wasachtig van kleur, zeer zwaar, hard en fijn van draad; geschikt tot het bouwen van huizen.
5. Tamboesoe, roodachtig geel van kleur, zeer hard en bijzonder geschikt om tot planken te worden gezaagd voor huizen en vaartuigen. Deze houtsoort wordt niet door de witte mieren aangetast.
6. Tampini, oranjekleurig, vrij grof en hard; dit hout is voortreffelijk voor palen in den grond of in het water, daar het noch door witte mieren noch door zee-worm wordt benadeeld.
7. Teralin, rooskleurig, ligt, grof en zacht hout, dat men bezigt tot deksplanken van vaartuigen en tot huisselijk gebruik.
8. Medang, kanarigeel, grof en zacht hout, dat tot dezelfde doeleinden wordt aangewend als het voorgaande.
9. Kempas, een donkerbruin, hard, zeer sterk hout, dat gebruikt wordt voor grove meubelstukken, roeren van prauwen, masten van wangkangs, enz.
10. Penaga, lichtrood van kleur, hard en geschikt tot kromhouten van groote vaartuigen.
11. Kaledang, helder geel, hard en fijn van draad. Het wordt gebruikt voor chinesche doodkisten, knieën en kromhouten van schepen enz.

12. Rengas, fraai oranjekeurig hout, voor meubels, enz.
13. Seraja, roodachtig bruin, grof; voor planken van huizen zeer geschikt.
14. Bintangor-batoe, rooskeurig, grof en vrij hard hout; zeer geschikt voor masten van zelfs de grootste schepen. Deze boom heeft dikwijls eenen reglen stam van 150 voet hoogte en evenredige dikte.

Andere soorten zijn:

Bintangor agar-agar,

» katona,

» kawang,

» boenga.

15. Krandji, lichtrood met donkerroode vlammen; bijzonder hard en fijn van draad. Het wordt gebruikt voor meubels en voor wangkangmasten.
16. Palawan, rood met donkere tinten; zeer hard en fijn. Geschikt voor paalwerk enz., wordende het niet door witte mieren aangedaan.
17. Kelat, hooggeel, zeer hard en fijn van draad.
18. Merawan, lichtgeel en grof. Deze laatste soorten, worden voor dezelfde doeleinden gebruikt als het Palawanhout en worden ook niet door witte mieren aangetast.
19. Semaram, lichtrood, grof en vrij zacht; geschikt voor planken van huizen en prauwen.
20. Seloemar, rooskeurig, fijn en hard, en voor huisraad en palen zeer geschikt, zijnde niet aan bederf door witte mieren onderhevig.
21. Kroewing; van dezen boom wordt eene hars (dammar) verkregen; de stam wordt ook gebruikt voor kielen van groote prauwen; zij is zeer regt en alleen nabij den top getakt. Het hout heeft eene fraaije bruine kleur, is zeer grof en gemakkelijk te bewerken.

22. Ampedal-ajam, geel met bruine vlammen, grof en zacht. Men bezigt het voor paalwerk van huizen, enz., daar het niet van witte mieren heeft te lijden.
23. Seranding, heldergeel met graauwe vlammen; wordt gebruikt tot het bouwen van huizen en kielen van vaartuigen.
24. Tiop-tiop, rood, fijn en hard hout, voor huisraad, planken, enz.
25. Arang, zeer fraai rooskleurig, met zwarte en witte vlammen, hard en vrij grof. Men bezigt het veelal voor kleine huisselijke voorwerpen.
26. Baroeh-laoet, zeer donkerbruin met zwarte strepen, hard en fijn; men maakt er groote meubels van.
27. Resak, rood met zwarte vlammen, zeer hard en fijn. Daar het niet door den zeeworm wordt aangetast, gebruikt men het veelal voor de kiel en de buitenhuid van praauwen.
28. Medang-marawas, helder geel, grof, ligt en zacht; voor planken van huizen en dekken van kleine vaartuigen.
29. Bengkoe, rooskleurig, grof en zacht; men bezigt het voor schuttingen van huizen, enz., daar het niet door witte mieren wordt aangetast.
30. Tjengal, geel, grof en hard; voor den scheepsbouw van veel waarde, wordende niet door den zeeworm aangedaan.
31. Saloemar-boekit; van hetzelfde voorkomen als het voorgaande. Men bezigt het voor alle huisselijke behoeftigheden.
32. Koelim, graauw, zeer grof van draad; wordt gebezigd als boven.
33. Merpoejang, rooskleurig, hard en fijn. Zeer geschikt voor palen in den grond, daar de witte mieren er geen nadeel aan toebrengen.

34. Tampang, zeer fraai, helder geel met donkere vlammen, vrij fijn en hard. Men benuttigt het tot alle huisselijke benoedigdheden.
35. Djeloeting, lichtgeel met graauwe vlammen, grof en ligt. Men zaagt het tot planken voor huizen.
36. Teroentong, lichtbruin, fijn van draad en hard. Het wordt door den zeeworm niet aangetast en is derhalve uitmuntend voor zeewerk geschikt.
37. Saga, bruin, vrij grof en zacht; geschikt voor planken.
38. Kaloempang;—licht bruin, hard en vrij fijn meubelhout.
39. Batjan-hoetan, zeer fraai geaderd, bruin, hard en zeer fijn. Het is voor fijne meubels bijzonder geschikt.
40. Madang-pauw, licht oranjekleurig, hard en fijn hout. Zeer geschikt voor inhouten van huizen, enz.
41. Kemap, graauw met kleine witte vlammen. De witte mieren tasten het niet aan, waarom het veel voor paalwerk wordt gebezigd. Het is hard en fijn van draad.
42. Groenggang, licht oranjekleurig, zeer grof van draad, zacht, bros en bijzonder ligt; men gebruikt het soms voor planken van huizen; doch het gaat spoedig tot verrotting over.
43. Klat-paja, graauw met kleine zwarte vlammen; hard en duurzaam; het laat zich gemakkelijk tot planken splijten.
44. Laka-oelar, eene fraaije soort van ebbenhout; zeer hard, moeilijk te bewerken. Men bezigt het tot stijlen van huizen, enz.
45. Medang-koenjit, grof, licht geel en bijzonder ligt hout, voor kleine prauwen geschikt, wordende ook niet door den zeeworm aangetast.

46. Mera-tamping; graauw, zeer fijn en hard hout; wegens zijne gladheid gezocht voor deksplanken van vaartuigen.
47. Meranti, licht bruin, van dezelfde soort als het hout der manillasigarenkisten. Het wordt door den zee-worm niet aangestoken en is derhalve voor den scheepsbouw zeer dienstig.

Andere nuttige, doch minder algemeene houtsoorten zijn petaling, bilian, asana, poeloet, tjampedak, en nog eene menigte meer, en de luitenant ter zee de heer G. F. de Bruijn Kops noemt in zijne belangrijke schets van den Riouw-Lingga archipel in het Natuurkundig Tijdschrift voor Ned. Indië 4de deel, nog een groot aantal nuttige houtsoorten meer.

Men ziet uit deze opgave, dat het op de Riouwsche en Linggasche eilanden niet aan deugdzaame houtsoorten ontbreekt; verscheidene daarvan worden door de witte mieren of door den zee-worm niet aangetast, welke laatste eigenschap van het grootste belang voor de zeewerken is. De palen van het zeehoofd te Riouw zijn van teroentoeng-hout, en niet de minste verrotting of aansteking door wormen is daaraan zichtbaar, hoewel deze palen reeds meer dan 20 jaren in zee staan; terwijl ook de overblijfselen van het ruim 50 jaren oude en van hetzelfde hout gebouwde kleine zeehoofd, zoowel onder als boven water, nog geheel gaaf zijn. Het komt voor, dat dit hout met voordeel kon benuttigd worden voor de havenwerken op Java, die aanhoudend reparatie noodig hebben door het verrotten der palen. Het meerdere kap- en transportloon van het hout van Riouw zou niet zoo aanzienlijk zijn, dat het niet door de meerdere deugzaamheid zou worden vergoed.

Ook voor meubels vindt men bijzonder fraaije houtsoorten, en bijaldien men meer met ze bekend ware en men zich eenige moeite wilde geven, om, ten behoeve van de meubelmakerijen op Java, deugdzaam en schoon hout te verkrijgen,

dan zouden de bosschen van de Riouwsche eilanden aan menigen ondernemer eene ruime winst kunnen opleveren.

De overvloed van goede houtwerken is oorzaak, dat op de Riouwsche en Linggasche eilanden alle inlandsche huizen een net en hecht aanzien hebben en de prauwen bijzonder sterk zijn en vele jaren kunnen varen, zonder belangrijke vertimmeringen te ondergaan.

Van de ambalo- en bintangor-stammen worden bij voorkeur de zware masten der wangkangs gemaakt, die, wanneer deze vaartuigen uit China te Singapoera komen, soms voor f 500 en meer, per stuk, worden verkocht. Wanneer men de ontelbare eilanden in aanmerking neemt, die geheel met bosschen bedekt zijn, waarin deze houtsoorten in menigte worden aangetroffen, dan kan men zich een denkbeeld maken van de waarde dezer landen.

Behalve de reeds genoemde, groeijen in de bosschen nog vele andere soorten van boomen van mindere waarde, zoomede vele getah-pertjah boomen, die echter, door het menigvuldig omkappen om de getah te verzamelen, zeer sterk verminderen.

Volgens geloofwaardige inlanders, zijn ook de Natoena-, Anambas- en Tambelan-eilanden beroemd wegens deugdzame houtsoorten.

Op bladzijde 113 is reeds gesproken van het kajoe bakoe, dat de kleinere eilanden omringt en de scheidingen tusschen ze vernauwt. De wortels van dezen boom verheffen zich boogsgewijze boven het water, en schieten, in eenen vrij regten stam, tot eene soms aanzienlijke hoogte op. De bladen zijn rond en van eene doffe, licht groene kleur. Het hout van dezen boom geeft een bijzonder fel vuur, zoodanig zelfs, dat men daarvan geen gebruik kan maken tot het koken der gambier, daar de felheid der vlam de ketels te zeer zou schaden.

Onder de vruchtboomen vindt men den kokosboom, echter niet in die menigte als op Java. Te Tandjongpinang hebben deze boomen veel te lijden van eene groote zwarte tor, die zich in de kruin nestelt en, door het hart van den boom aan te tasten, verkwijning en verdorring doet ontstaan. Er bestaat eene plaatselijke keur op het uitroeijen dezer torren. Voor elk dier insekten, dat door de politie op eenen klapperboom wordt gevonden, betaalt de eigenaar van denzelven eene boete van 30 duiten. Het schijnt onmogelijk deze vernielende insekten geheel uit te roeijen het eenige middel daartegen zegt men te bestaan in; het leggen van eenige zeesterren in de kruin van den boom.

Sagoeboomen vindt men in menigte in de bosschen, en, bijaldien de inlandsche bevolking minder schaarsch en minder vadzig ware, zou de sagoe een niet onbelangrijke tak van handel kunnen worden.

Onder de boomvruchten komen in aanmerking: manggis, mangga, verscheidene soorten van chinaasappelen, granaat-appelen, doerian, pepaja, pisang, djamboe, doekoe, srikaja, tjampedak, ramboetan en andere. Met uitzondering van den ananas, die zeer waterachtig is, zijn de vruchten op de Riouw-sche en Linggasche eilanden van bijzonder goede hoedanigheid.

Rijst wordt in kleine hoeveelheden op drooge gronden geteeld en is van vrij goede soort. Het produkt is in geenen deele aan de behoefte geëvenredigd, en de bevolking heeft er geen denkbeeld van, om daar waar vlietend water is dat te benuttigen tot het aanleggen van sawahs (natte rijstvelden.)

Suikerriet wordt slechts bij zeer kleine hoeveelheden op Lingga, in de nabijheid der woningen, geteeld en schiet schraal en dun op.

Groenten zijn bijzonder schaarsch en slecht, daar de grond te Tandjongpinang niet voor derzelve teelt geschikt is,

terwijl overal elders de Maleijers geen werk daarvan maken.

Verder behooren tot de nuttige planten en gewassen de gambier- en peperheesters, waaraan Riouw bijkans uitsluitend zijn bestaan te danken heeft. Over de teelt der gambier en peper zal nader gehandeld worden. Voorts vindt men er bamboe en bindrottan, deze echter van minder goede hoedanigheid. Het bamboe is schaarsch en wordt door de Maleijers weinig of niet gebezigd. In de bosschen worden eenige fraaije bloemsoorten en varens gevonden.

Delfstoffenrijk.—Tot de voortbrengselen van het delfstoffenrijk behooren de steenkolenlagen aan de Reteh-rivier (Sumatra's-oostkust), die gedeeltelijk voor rekening van den sulthan van Lingga ontgonnen worden. Over deze lagen vindt men een verslag in het Indisch Archief, 1^e jaargang 1^e deel pag. 331 tot 338 (1).

Op het eiland Senggarang (Bentan) is eene steengroeve, waar eene soort van zerksteen voor de graven van Chinezen wordt gedolven. Deze steenen worden in groot getal uitgevoerd naar Java. De weinige voor het plaatselijk gebruik benoodigde kalk wordt van koraalsteen gebrand.

Op het eiland Singkep, bezuiden Lingga, wordt eene vrij aanzienlijke hoeveelheid tin gevonden, welk metaal ook op de Karimon-eilanden, aan den ingang van Straat Malaka, voorhanden en in vroegere jaren bewerkt is.

De voortbrengselen van de zee, die benuttigd worden, zijn tripang en agar-agar, welke artikelen aan de markt te Singapoera steeds aftrek vinden en tot goede prijzen worden verkocht.

Bevolking. De bevolking van de residentie Riouw en onderhoorigheden bestaat uit de volgende stammen:

1^e. Maleijers,

(1) Zie ook Natuurkundig Tijdschrift voor Nederlandsch Indië IVe deel.

- 2^e. Boeginezen,
 3^e. Chinezen,
 4^e. Orang benoea, }
 Orang baroet, } oorspronkelijke, wilde stammen.
 Orang tamboes. }

5^e. Klingalezen van de kust van Koromandel,

6^e. Javanen,

7^e. Europeanen,

8^e. De stammen, die de eilanden in de Chinesche zee bewonen. Het is ten eenenmale onmogelijk eene juiste opgave van het getal der bevolking te geven. De inlandsche hoofden zelve zijn daartoe niet in staat of willen dienaangaande geene mededeelingen doen. Men kan echter op grond van een zoo naauwkeurig mogelijk, door wijlen den luitenant ter zee H. D. A. Smits, ter plaatse ingesteld onderzoek, aannemen, dat het cijfer van 150.000 niet ver zal te boven gaan, hetwelk kan worden verdeeld als volgt:

Maleijers, op Sumatra en op de eilanden	100.000
Boeginezen	15.000
Chinezen	14.000
Orang benoea, baroet en tamboes	1.000
Klingalezen	200
Javanen	100
Europeanen en hunne afstammelingen	50
De bewoners der eilanden in de Chinesche zee	25.000
	<hr/>
	155.350

De bevolking van het tot de residentie Riouw behorende gedeelte van Sumatra zal 50.000 zielen niet ver overschrijden, zoodat voor het rijk van Lingga en onderhoorigheden een getal van p. m. 100.000 overschiet.

Hiervan behooren tot de orang rajat, zijnde dat gedeelte

der bevolking, dat niet in gevestigde kampongs woont, maar aan de kusten, veelal in booten, rondzwerft, nagenoeg 15.000 zielen.

De bevolking van het Gouvernementsgebied Tandjongpinang, in 1852, van individuën boven de 12 jaren oud, is op den volgenden staat aangeduid.

Europeanen en afstammelingen van Portugezen van Malaka (1).		Chinezen.		Maleijers en Javanen (2).		Vreemde oostersche natien, Klugalezen enz.		Total.	
Mannen.	Vrouwen.	Mannen.	Vrouwen.	Mannen.	Vrouwen.	Mannen.	Vrouwen.	Mannen.	Vrouwen.
24	24	851	314	180	225	94	—	1149	563

Karakter en levenswijze der Maleijers. De Maleijers, die de residentie Riouw bewonen, maken voorzeker een der meest gedemoraliseerde volksstammen uit van geheel Indië. Van oudsher aan de willekeur en de met de vermindering hunner magt toenemende knevelarijen hunner vorsten onderworpen, is alle veêrkracht bij hen uitgedoofd. Te lui om zich den vruchtbaren bodem hunner eilanden ten nutte te maken, bestaat hunne eenige vrijwillige bezigheid in het visschen, terwijl eenige weinigen zich erneren met het bouwen van prauwen, die door de Chinezen van Singapoera van hen gekocht worden.

(1) Buiten de alhier in garnizoën liggende militairen en gestationeerde marine.

(2) Behalve de bemanning van 5 gouvernements kruisbooten, à 100 koppen te zamen.

De vrouwen weven katoenen en zijden sarongs, voor eigen gebruik.

Evenwel zijn de Maleijers dapper, bedaard en wellevend in hunne uitdrukkingen en manieren, als kooplieden eerlijker dan de Chinezen, onderdanig aan hunne hoofden, zonder voor hen dien slaafschen eerbied te betoonen, die de geringe Javaan tegenover zijne meerderen in acht neemt. Daarentegen zijn zij wraakzuchtig, ligt geraakt, valsch, bijgeloovig, verlaafd aan opium en het spel. In vroegere jaren waren zij beruchte zeeschuimers en de schrik der omliggende zeeën; doch door de herhaalde tuchtigingen, door onze wapenen en door de met de vorsten geslotene kontrakten is dit kwaad, zoo niet ten eenemale uitgeroeid, echter tot eene, in vergelijking van vroeger, onbeduidende uitgestrektheid teruggebracht.

Hunne behoeften zijn gering; men vindt weinigen, die tot het onderhoud van een huisgezin meer dan f 150 aan geld 'sjaars noodig hebben, hetgeen gedeeltelijk daaraan is toe te schrijven, dat de aanzienlijke stand veel voordeel trekt van de menigvuldige onbeloonde diensten, die de geringen (rajats) hen moeten bewijzen. Deze bevoorregte personen zijn de afstammelingen van Maleijers van het oude Djohor, die hunne vorsten naar Lingga zijn gevolgd, of wel Boeginezen of hunne afstammelingen, die bijna allen aan invloed hebbende hoofden zijn verwant.

Het voornaamste voedsel der Maleijers bestaat uit rijst met op verschillende wijzen toebereiden visch. Slechts bij gebrek aan rijst eten zij sago of aardvruchten.

Hun voorkomen is niet ongunstig; hoewel over het algemeen klein van gestalte, zijn zij welgemaakt en vlug van uiterlijk. Hunne kleur is geel en niet bruin, zoo als die der Javanen. Zij dragen het haar gewoonlijk kort afgesneden en bedekken het hoofd met eenen gebalikten of effen blaauwen doek, dien zij op eene eigenaardige, niet onbevallige wijze

dragen. Baard en knevel trekken zij gewoonlijk uit, met uitzondering van de priesters, die ze veelal zoo lang mogelijk doen groeijen.

Hunne kleeding is eenvoudig en doelmatig en bestaat uit eene wijde broek, die tot op de knieën reikt en bij de geringen uit grof wit of blaauw lijnwaad, bij de meer bemiddelden uit Europesche sits of grove inlandsche zijde, en bij de rijken of aanzienlijken uit fijne, veelkleurige, soms met goud doorwerkte zijde, vervaardigd is. Daarover dragen zij eenen breeden zijden, katoenen of sitsen gordel, waarin de kris steekt, die veel overeenkomst heeft met die der Boeginezen en nimmer buiten 's huis wordt afgelegd. Verder wordt hunne kleeding voltooid door een open badjoe met korte wijde mouwen, dat even over de heupen reikt, terwijl de aanzienlijken hieronder een sluitend kleedingstuk dragen, dat de borst bedekt, en hunne kleeding voltoojen door eene groote, zeer stijf gesteven en geglansde sarong, die in dikke wrongen om het middel wordt geslagen en weinig lager dan de knieën afhangt. De kleedingstukken der Maleijers zijn meest rood of blaauw van kleur. Geel mag alleen door den vorst worden gedragen. Hunne wapens bestaan uit krissen, sabels en lansen. Op vaartuigen en versterkingen bezigen zij ook lilas of kleine draaibassen en soms ijzeren geschut van drie tot zes pond kaliber. Schietgeweren zijn weinig bij hen in gebruik.

De vrouwen dragen eene lange sarong en een lang van voren gesloten badjoe, naar gelang der bemiddeldheid of van het aanzien hunner mannen, van inlandsche zijde, Europesche chits of grof inlandsch katoen.

De afstammelingen van vorstelijke of adellijke, zoowel maleische als boeginesche familiën, voeren den titel van tongkoe of ongkoe. Deze beide titels worden thans veelal zonder onderscheid gebezigd, hoewel de eerste *alleen* toekomt aan *echte* kinderen en kleinkindèren van den sulthan.

Nationale spelen of uitspanningen schijnen de Maleijers van Riouw niet te bezitten, tenzij men het hanenvechten als zoodanig wil beschouwen; de wajang is hun onbekend; doch zij zijn groote liefhebbers van dobbelen, met kaarten, dobbelsteenen, geldstukken en andere voorwerpen, die tot een hazardspel kunnen aangewend worden. Bij de hanenvechterijen gaan zij dikwerf buitensporige weddenschappen aan, waarbij zij dikwijls hunne eigene vrijheid en die hunner vrouwen of kinderen op het spel zetten. Zij verliezen daarbij ten eenenmale hunne nationale teruggetrokkenheid en toonen door uitbundige kreten van genoegen of bewondering hoe hartstogtelijk zij zoodanige gevechten beminnen.

Alleen de sulthan van Lingga is in het bezit van een nietig gamelanspel en van eenige jonge en schoone tot zijne huishouding behoorende vrouwen, die op Javaansche wijze tandakken en zingen, waarin zij echter op verre na niet in vergelijking kunnen gebragt worden met de danseressen van de Javaansche grooten. Het tooisel van deze danseressen is zeer rijk en niet onbevallig; het haar is hoog opgestoken en overladen met goud en juweelen; over eenen sijnen, zijden met goud doorweven sarong, waarvan rood de grondkleur is, dragen zij een naauwsluitend keurslijf, dat van achter en langer dan van voren, en uit fluweel, met goud opgelegd en gestikt, vervaardigd is. De armen zijn bloot en de schouders worden gedeeltelijk bedekt door eene witte gazen met goud bestikte slendang, waaraan zware vierkante gouden plaatjes hangen.

Een ander bij de Maleijers vrij algemeen vermaak, dat zij van de Boeginezen hebben overgenomen, is het werpen van eenen van rotan gevlochten bal, welke door de spelers, die in eenen kring geschaard staan, met den voet wordt opgeworpen en teruggekaatst. Dit spel, sepak raga genaamd, vereischt eene groote mate van vlugheid. Ook het oplaten van vliegers, waarbij zij dikwijls de koorden van twee vliegers

vóór elkander laten schuren en weddingschappen aangaan omtrent het koord dat het eerste breken zal, behoort tot hunne uitspanningen.

De huizen der Maleijers en Boeginezen zijn op palen van twee tot zes voet en boven den grond verheven en voorzien van eenen vloer van pinang- of nibong-latten, waarover rotan-matten gespreid worden; de daken worden van atap vervaardigd. De wanden, uit fraai en deugdzaam hout zamengesteld, geven aan deze woningen een veel beter aanzien dan dat der Javaansche, en, hoewel de bewoners zich niet onderscheiden door zindelijkheid, zijn de huizen in geenen deele zoo morsig als die der geringe Javanen en bovendien doelmatig door planken beschotten in vertrekken verdeeld. Bij de grooten vindt men steeds in het hoofdvertrek eene soort van alkove, die tot legerstede van aanzienlijke bezoekers strekt en zich onderscheidt door een overgroot aantal versierde kussens, die systematisch op elkander gestapeld liggen, doch tot het gebruik ten eenenmale ongeschikt zijn, daar zij, voor een gedeelte, vierkant en soms twee voet en hoog zijn.

Verdeeling der Maleijers in stammen. De inheemsche Maleische volksstammen zijn, even als op Sumatra, verdeeld in soekoes. Die, welke behooren tot de Riouwsche eilanden zijn, genaamd:

- Soekoe Riouw,
- » Mantang,
- » Kelong,
- » Tamboes,
- » Seboeng,
- » Galang,
- » Gelam,
- » Boeloe,
- » Ngedjoe,
- » Terong,

Soekoe Soegie,	
» Moro,	
» Boeroe,	
» Karemon,	
» Oengar,	
» Koendoer,	
» Keteman,	
» Leboh,	
» Manda,	} op de kust van Sumatra.
» Iegal,	
» Anak serka . .	
» Bentajan, . . .	
» Pelandok. . .	

De namen zijn grootendeels die van eilanden of van soengies, zoowel als distrikten, geheeten naar de kreeken, waaraan zij liggen, onderdeelen van eenige der groote eilanden. Het volk van eene soekoe mag niet willekeurig naar eene andere verhuizen, doch moet daartoe de toestemming van den vorst of van diens vertegenwoordiger, meestal een *Batin*, verkregen hebben. Ook de overige bewoners van het *Linggasche* rijk en die van de rijken op Sumatra's oostkust zijn in soekoes verdeeld; doch tot heden is het aan het Nederlandsch bestuur aldaar nog niet gelukt de namen derzelve te weten te krijgen.

Het is aan lieden van verschillende soekoes geoorloofd onderling huwelijken aan te gaan.

Huwelijken. Bij het sluiten van een huwelijk wordt het *mas-kawin* (huwelijksgeld) door de wederzijdsche ouders bepaald; doch, in tegenoverstelling van de gebruiken onder de Maleijers ter westkust van Sumatra, is het aan de vrouw overgelaten, om, ingeval van echtscheiding, hetzelfde al dan niet terug te vorderen.

De wijze van een huwelijk aan te gaan, die op Sumatra djoedjoer wordt genaamd en niet anders is dan het betalen eener som gelds door den man aan de ouders van het meisje, dat hij wenscht te huwen, bestaat hier niet. Het mas-kawin strekt tot het bestrijden van de noodzakelijke uitgaven, die het huwelijk na zich sleept, en is zelden van een aanzienlijk bedrag.

Boeginezen. De afstammelingen der Boeginezen bezitten meer geestkracht dan de Maleijers; zij drijven eenigen handel, die vroeger zeer belangrijk was, en zijn bij gevolg meer bemiddeld. Overigens bezitten zij ook vele ondeugden en zijn verslaafd aan het spel en amfoen, schuiven. In hunne levenswijze bestaat geen merkbaar verschil met die der Maleijers.

Chinezen. De Chinezen kunnen gezegd worden de kern van de bevolking der Riouwsche en Linggasche eilanden uit te maken. Hoewel zij bijna zonder uitzondering behooren tot de heffe van hunne natie en zich alleen te Riouw en elders vestigen met het doel om al hetgeen zij verdienen naar hun vaderland over te zenden, ten einde aldaar hunne aanverwanten te ondersteunen of later de vruchten van hunnen arbeid te genieten, en zij dus in zeker opzigt onvoordeelige kolonisten zijn, zoo zijn zij evenwel door hunne werkzaamheid en volharding de eenigen, die voordeelen van de eilanden weten te trekken. Zij ernereren zich met het teelen van gambier en peper, het drijven van kleinen handel en het uitoefenen van ambachten, als timmeren, metselen, smeden enz., terwijl een aantal als koelies hun dagelijksch onderhoud vinden.

Zij zijn, zoo als overal, ijverige en knappe werklieden, doch moeijelijk aan wetten en tucht te onderwerpen, hetgeen hun eigen schijnt te zijn overal waar zij zich buiten hun geboorteland nederzetten.

Vóór eenige jaren bedroeg het aantal der Chinezen op

de Riouwsche eilanden het dubbele van het tegenwoordige cijfer. Verschillende oorzaken hebben tot deze vermindering en gevolgelijk tot den achteruitgang van Riouw aanleiding gegeven; doch eene der voornaamste is gelegen in hunne onderlinge verdeeldheid in geheime genootschappen genaamd *hoei's*. De magtigste dezer hoei's te Riouw en Singapoera zijn de Tintie- en Kwania-hoeis, die in altyddurende vijandschap met elkander leven en dikwerf bloedige gevechten of wreede moorden doen plaats vinden. Het is onmogelijk deze genootschappen uit te roeijen; reeds sedert jaren is dit beproefd, zoo door het Engelsche bestuur te Singapoera, als door de Nederlandsche gezaghebbers te Riouw; doch de vele schuilplaatsen waar misdadigers zich kunnen verborgen houden en de bescherming, die zij van hunne landslieden ondervinden, doen alle pogingen om deze noodlottige verdeeldheid te doen ophouden, verijdelen. Eene andere oorzaak moet gezocht worden in de nabijheid van Singapoera. Aldaar zijn zeer vermogende Chinezen gevestigd, die hunne landslieden exploiteren en, door den invloed van hunne fortuin, derzelve vestiging en arbeid kunnen leiden.

Oorspronkelijke stammen. De Orang-benoea, baroet en tamboes zijn volksstammen, die hoogst waarschijnlijk tot een en hetzelfde ras behooren. Zij zijn nimmer door Europeanen bezocht of beschreven geworden. Slechts twee Orang benoea zijn in der tijd naar Tandjong-pinang gebragt en aan den resident H. Cornets de Groot vertoond. Door hetgeen mij bekend was van dergelijke stammen in de binnenlanden van het Maleische schiereiland, was ik zeer nieuwsgierig die van de Riouwsche eilanden te leeren kennen, en vernemen hebbende, dat een aantal dier menschen in de binnenlanden van het eiland Rempang zwierf, vormde ik met eenige vrienden het plan om hen op te zoeken. Wij begaven ons dus naar Rempang en kregen van eene gambierplantaadje

eenen Chineschen gids, die ons, na eene marsch van 7 uren door gambier- en peperaanplantingen, door digte wildernissen, over heuvels en door rivieren, bij eenen ouden Boeginees bragt, die met zijn gezin in het bosch leefde en met de Orang-benoea eenen kleinen ruilhandel dreef. Aldaar bevonden zich eenige dier menschen, terwijl nog anderen in het bosch opgespoord en bij den Boeginees gebragt werden. Het twaalftal, aldaar verzameld, verschilde ten eenenmale in uiterlijk voorkomen van de Maleijers. Van voren gezien is hun gelaat bijna bolvormig rond; de neus is zeer klein, met breede, openstaande vleugels en aan het bovenste gedeelte nagenoeg geheel plat; de oogen zijn klein, langwerpig en eenigzins schuinsch; de ooren groot en slap, en het voorhoofd zeer laag. Van ter zijde gezien, steekt de onderste kinnebak sterk vooruit, terwijl het voorhoofd plat en achteruit vliedend is. Het haar is lang en stijf en wordt achteloos om het hoofd gewonden. Zij zijn zeer ruig en sommigen hadden fraaije krullende baarden. De beschrijving van het voorkomen der Orang-benoea van Djohor in het 5^e nummer van »The Journal of the Indian Archipelago» van 1849, en in »Newbold's Account of Malacca» komt vrij wel met deze lieden overeen, en het lijdt geen twijfel of zij behooren tot een en hetzelfde ras. Tijdgebrek verhinderde ons van hen zelve al die inlichtingen te erlangen, die wij wenschten, en wij moesten ons vergenoegen met die, welke de Boeginezen ons konden geven. Volgens deze hebben zij niet het geringste denkbeeld van een opperwezen of eenig godsdienstig gevoel; doch dit beweren zal wel niet geheel onvoorwaardelijk zijn aan te nemen. Er is geen volk, dat niet eenig denkbeeld heeft van een goed en kwaad beginsel, en ik ben overtuigd, dat bij een meer gezet onderzoek blijken zou, dat ook deze verwilderde menschen, even als hunne stamgenooten op het Maleiesche schiereiland, dienaangaande eigene denkbeelden hebben. In geval van ziekte laten zij den lijder in het bosch

achter, zoodat deze spoedig van gebrek moet omkomen, en velen zijn jaarlijks het slagtoffer der kinderpokken, waartegen zij geene middelen kennen, zoodat het getal van dit volk met elk jaar vermindert en het spoedig zal zijn uitgestorven.

Het zou voorzeker zeer belangrijk zijn eenige nasporingen omtrent hunne taal te doen, en het is te hoopen, dat latere reizigers, die daartoe in de gelegenheid zijn, zulks niet zullen verzuimen, daar men hierdoor een middel zou hebben, om hunne afkomst en verwantschap aan andere stammen na te gaan. De onder hen wonende Boeginezen bezigden in den omgang een met vele vreemde woorden doormengd Maleisch.

De Orang-benoea zijn steeds vergezeld van kleine, zwarte, langharige honden met spitse ooren, waarvoor zij de meeste zorg en liefde hebben, zoo zelf, dat dáár, waar het pad door het bosch moeilijk is of waterpoelen het doorsnijden, zij die dieren in hunne armen dragen. Hunne kleeding bestaat, voor de mannen, in een stuk lijnwaad om de heupen en tusschen de beenen door geslingerd, terwijl de vrouwen zich in eene sarong wikkelen. Een en ander is gewoonlijk zeer oud, versleten en morsig en draagt alle kenteekenen van reeds afgedragen in hunne handen te zijn gekomen. Hun wapen bestaat in eene blaaspijp (soempitan), waardoor zij kleine vergiftige pijltjes op eenen grooten afstand met de meeste juistheid weten te blazen. Slechts enkelen bezitten een kapmes (parang). De blaaspijp is tevens voorzien van eene punt van hard hout (nibong), ten einde van dezelve als van eene lans te kunnen gebruik maken. Zij komt in alle deelen overeen met die van de Dajaks op Borneo.

Voor het overige is al wat deze lieden bezitten besloten in eenen houten koker, van omstreeks een voet lengte en vier duimen Rijl. diameter. In zoodanigen koker

werden gevonden eenige pijltjes, vervaardigd van gespleten riet en aan het einde voorzien van een schijfje plantenmerg, zoo als men in de vierplant vindt en dat volkomen in de blaaspijp past, terwijl de punt met een vergiftige gom is bestreken; wijders een stukje van die gom; twee stukjes hout, om, door middel van wrijving, vuur te maken, en een daarbij behoorend pakje houtschraapsel; een klein mesje en eenige oude lapjes.

De woningen der Orang-benoea, in het midden van bijna ondoordringbaar bosch gelegen, bestaan uit vier kleine boomtakken, op eenige voeten afstands van elkander in den grond gestoken, waarover andere takken dwars aangebonden en met afgevallen bladeren bedekt worden, terwijl de vier zijden geheel openblijven. Daaronder zijn twee slaappleatsen, voor den man en voor zijne huisvrouw, die, zoo mogelijk, nog eenvoudiger zijn dan de woning zelve, bestaande uit vijf of zes regte takken, die met eene kleine helling naast elkander liggen, zoodat de breedte nauwelijks één voet bedraagt. Hierop slapen zij, met het hoofd aan het lagere gedeelte, rustende op eenen tak, die dwars over de legerste de is gebonden. Naast elke slaappleats brandt een klein vuur, waarop zij hunne spijzen bereiden, hetgeen ieder voor zich zelve doet, daar de vrouwen, zoowel als de mannen, in hun eigen onderhoud moeten voorzien.

Hun voedsel bestaat uit alles wat de bosschen opleveren, zoo als wilde zwijnen, rotten, slangen, apen, kikvorschen, zekere jonge bladeren, die zij raauw eten, en somtijds uit een weinig rijst of sago, die zij tegen dammer, getah per-tjah of rotan, van de Boeginezen in ruil krijgen. De dieren, die zij eten, worden boven het vuur geroosterd, en zoodra het haar er goed is afgebrand, met vel en ingewanden verslonden.

Hunne huwelijken zijn even eenvoudig als hunne wijze van leven. Zoodra een zoon groot genoeg is om met de soem-

pitan om te gaan, verlaat hij zijne ouders; een meisje ontmoetende, dat hij tot vrouw wenscht, gaat hij naar zijne ouders terug, zoo hij hen kan vinden, en krijgt alsdan tot trouwgift de soempitan van zijnen vader, terwijl het meisje eene aarden pot (kwalie), die dikwerf niet meer is dan eene groote scherf, van hare ouders ontvangt, met welk een en ander de jongelieden van alle noodwendigheden des levens voorzien zijn en elkander ook niet verlaten, tot dat een hunner, door ziekte verhinderd wordende den anderen te volgen, in het bosch achter blijft en zich op de best mogelijke wijze tracht te redden dan wel sterft.

Hunne dooden begraven zij in eenen kuil, die zij niet dieper maken dan zij daartoe met hunne handen en een stuk hout in staat zijn.

Zij zijn overigens van eenen zeer zachten, lijdzamen en vreesachtigen aard, hetgeen ook duidelijk uit de uitdrukking van hunne gelaatstrekken is op te maken.

Verscheidene dier lieden zijn door den bovengenoemden Boeginees opgenomen en eenigzins beschaafd. Deze zijn grootendeels zeer jong door hunne ouders, wegens ziekte, in de wildernis achtergelaten, en door de Boeginezen gevonden. Onder hen was ook een meisje van omstreeks acht jaren en door de kinderziekte geheel blind. Het scheen ons toe, voornamelijk uit de hartelijke wijze waarmede de leden der Boeginesche familie de arme blinde voor gevaren waarschuwden en haar teregt hielpen, dat die ongelukkigen met de meeste zachtheid door de Boeginezen behandeld worden, die, volgens hun zeggen, hen ook als onschuldige, goedaardige en ten eenenmale onwetende wezens aanmerken.

Twee of drie vrouwen der Orang-benoea zijn met zonen van ouden Boeginees gehuwd en dragen de Maleische klederdragt.

Veelal wordt dit menschenras genaamd orang-oetan (boschmenschen). Hun aantal bedraagt naar gissing omstreeks 1000 zielen, met in begrip van de orang-boroet en tamboes, die op zee leven, en in hunne levenswijze eenige overeenkomst hebben met de orang-badjo van Celebes.

Deze beide stammen wonen in kleine prauwen sampan, waarin een geheel huisgezin met hunne honden bij elkander woont, en waarmede zij steeds tusschen de kleine eilanden van den Boelang-archipel zwerven. Die, welke wij gezien hebben, bevonden zich in een twaalftal sampans en deden alle mogelijke pogingen om te ontvlugten, daar zij zich waarschijnlijk in onze bedoelingen vergisten. Zij wisten met hunne oogenschijnlijk slecht gebouwde vaartuigen zooveel spoed te maken, dat het moeite kostte hen met eene vlugge, met twaalf flinke roeijers bemande, sampan in te halen. Bij hen gekomen, konden wij ons verwonderen over de diepe ellende en het volslagen gemis aan de geringste geriefelijkheden waarin deze menschen leefden; doch, niettegenstaande hunne armoede, boden zij ons al de visch aan, die zij gevangen hadden, hoewel wij hun daarvoor niet konden betalen, daar geld een onbekend iets bij hen is en wij overigens niets bij ons hadden, dat hun tot nut zoude kunnen zijn geweest. Zij waren echter zeer tevreden met een paar oude doeken en een tweetal beschilderde pagaaijers. In hun voorkomen en kleeding verschillen zij niet van de Orang-benoëa, doch kwamen ons voor meer aan huidziekten te lijden.

Klingalezen enz. De Klingalezen (Mahomedanen van Hindostan) en de Javanen van Riouw bewonen bijna zonder uitzondering het gouvernements territorium Tandjong-pinang. De eersten zijn een twistziek, doch ijverig volk, dat in den handel zijn bestaan zoekt. De Javanen, meest ontslagen bannelingen, erneren zich met houtkappen, het branden van

houtschool, en het verrigten van huisselijken arbeid bij de Europesche ingezetenen.

Bestuur. De residentie Riouw en onderhoorigheden is in haar geheel onderworpen aan het Nederlandsch-Indisch gouvernement en wordt in hare onderdeelen bestuurd:

- 1^e. door den sulthan van Lingga,
- 2^e. door den soethan van Indragierie,
- 3^e. door den sulthan van Siak,
- 4^e. door den jangdie pertoean van Kampar.

Het gedeelte dat onmiddelijk aan het Nederlandsch-Indisch gouvernement behoort, wordt bestuurd door eenen resident, die de handhaver van deszelfs regten en vertegenwoordiger moet zijn bij de inlandsche vorsten, aan wien, bij kontrakt het beheer over de door hunne voorouders bezetene landen is gelaten. Hiervan is de eerste de sulthan van Lingga, van de deelen van wiens gebied reeds op bl. 111 melding is gemaakt. Het beheer over zijne landen is verdeeld als volgt:

1^e. De eilanden tusschen straat Dampo, straat Singapoera en de Chinesche zee, en die welke onmiddelijk tot Sumatra behooren, onder het bestuur van den radja-moeda (onderkoning) van Riouw.

2^e. De Linggasche archipel, bestaande uit de eilanden bezuiden straat Dampo en zich uitstreckende tot Poelau Kadjangan ten zuiden, Poelau Alang-tiga ten westen, en Lingga's oosthoek of Tandjong Hiang ten oosten, onder den orang-kaja toemenggoeng van Mapar. Onder deze afdeeling behoort ook het op Sumatra's oostkust gelegene gedeelte van het rijk van den sulthan van Lingga, dat onder het onmiddelijk opzicht staat van eenen jongeren, onechten broeder des sulthans, genaamd tongkoe Embong. Het verdient echter opgemerkt te worden, dat, wanneer de onderkoning van Riouw zich te Lingga bevindt, hij, in zijne hoedanigheid van algemeenen rijksbestierder, het bestuur op zich

neemt en de orang-kaja toemenggoeng van Mapar hem alsdan ondergeschikt is.

3^e. Een gedeelte der Anambas-eilanden, staande onder het gebied van den datoe orang-kaja van Djemadja, het voornaamste der tot deze groep behorende eilanden.

4^e. Een ander gedeelte der Anambas-eilanden, beheerd wordende door den pangeran van Siantan, en van veel grooter uitgebreidheid dan het overige gedeelte van dien archipel.

5^e. De Groot-Natoena-eilanden, onder bestuur van den datoe orang-kaja van Boengoeran, een groot eiland van dien naam.

6^e. De Noord-Natoena-eilanden, beheerd door den datoe orang-kaja van Poelau-Laut; deze groep bestaat slechts uit zes kleine eilandjes.

7^e. De Zuid-Natoena-groep, bestuurd door den datoe orang-kaja van Soebie, het grootste dezer onbelangrijke groep.

8^e. De Zeeroovers- of Serasan-groep, bestaande uit negen zeer kleine eilandjes, onder het beheer van den datoe orang-kaja van Serasan.

9^e. De Tambelan-eilanden, beheerd door den petinggi van Tambelan; eene aanzienlijke groep vrij groote eilanden.

De hoofden van al de in de Chinesche zee gelegene eilanden ontvangen eene akte van aanstelling van den onderkoning van Riouw, mede geteekend door den Nederlandschen resident; zij brengen hunne schatting evenwel op aan den sulthan van Lingga.

Oorspronkelijk bestuur. — Onder den laatsten Maleischen vorst, die eenigzins zelfstandig en weinig aan Europeschen invloed onderworpen was, sulthan Mahmoeed Sjah III, die van 1757 tot 1811 het bewind voerde, was het bestuur verdeeld en geregeld als volgt:

Er waren acht Ministers, waarvan vier uit de echte afstammelingen van het oude Maleische ras, wier titels waren

bandahara van Pahang, toemenggoong van Djohor, radja Indra Bongsoe en datoe Laksamana. De twee eerstgenoemden resideerden te Pahang en te Djohor en hadden het bestuur over die landen, terwijl de twee anderen steeds verplicht waren den sulthan te volgen. De vier anderen waren afstammelingen van de Boeginesche vorsten en voerden de titels van jang di pertoean moeda (onderkoning), die de Bentansche eilanden bestuurde, radja toeah, die geen vast verblijf had, datoe soelewatang, die te Lingga resideerde, en datoe panggawa, die bij den onderkoning zijn verblijf hield. Al deze betrekkingen, waarvan de twee eerste echter sedert de splitsing van het Maleische rijk niet meer van regtstreekschen invloed op Lingga en onderhoorigheden zijn, bestaan thans nog; doch het gezag, dat daaraan verbonden was, is bijkans geheel denkbeeldig geworden.

Thans wordt de onderkoning van Riouw gekozen door den sulthan, onder nadere goedkeuring van het gouvernement. De onderkoning benoemt, op zijne beurt, in overleg met den resident, de overige hoofden der genoemde afdeelingen, die eene door beiden geteekende akte van aanstelling ontvangen. Deze hoofden benoemen zelve de hun ondergeschikte hoofden der mindere eilanden van hun gebied. Zulks geschiedt in overeenstemming met de bevolking, of liever met de voornaamsten derzelve. Van zoodanige benoeming wordt, voor zoo veel aangaat de Riouwsche en de in de Chinesche zee gelegene eilanden, aan den onderkoning van Riouw, en wat betreft de Linggasche eilanden, aan den orang-kaja toemenggoong van Mapar kennis gegeven.

Ter beteugeling van de roofzuchtige ondernemingen der bevolking van de Riouwsche en Linggasche eilanden, zijn op sommige derzelve door het gouvernement bezoldigde hoofden aangesteld, als:

Voor de afdeeling Riouw een oppertoezigtter à f 125

's maands, een mata-mata en een batin op elk der eilanden Soegie, Moroh, Galang en Trong à f 41.80 'smaands ieder.

Voor de afdeeling Lingga:

een oppertoezichter	à f 125	's maands.
een hoofd der rajats	» » 125	id.
zeven adsistent id.	» » 25	id.
twee mata-mata	» » 41.80	id.
vier batins te Semian, Sekana, Pama		
en Binaong	» » 41.80	id.

De sulthan van Lingga stamt af van de oude vorsten van Djohor en Pahang. Het is hier de plaats niet, de geschiedenis dier vorsten na te gaan, daar Djohor en Malaka, sedert 1824, niet meer tot Nederlandsch-Indisch gebied behooren, en bovendien verscheidene geleerde schrijvers daarover reeds gehandeld hebben; alleen voeg ik hierbij eene naamlijst der sulthans, van af Sri Tri Boeana, den stichter van het Maleische rijk te Singapoera (1).

(1) Deze opgave is samengetrokken uit het Maleische geschiedkundige werk Soelulat'oe-s-salathin, van hetwelk ik drie handschriften heb vergeleken, waarvan een, het eigendom van den tegenwoordigen sulthan van Lingga, reeds zeer oud is en blijkbaar successievelijk is bijgeschreven. — Uit dezelve blijkt, dat Valentijn, ten opzichte van de verhuizing der Maleijers van Palembang, eenen misslag heeft begaan, die door de meeste zijner naschrijvers tot heden getrouw is gevolgd.

Het resultaat der vergelijkingen is, dat Sang Sapoerba, een afstamming van Iskandar D'zoel Karnein, huwde met de dochter van demang Lebar Daoen, in het gebied van Palembang. Zich op reis begeeven hebbende, kwam hij op Bentan aan, alwaar toenmaals eene koningin regeerde genaamd Permisoerie Iskandar Sjah, weduwe van Askar Sjah. De zoon van Sang Sapoerba, genaamd Sang Nila Oetama, huwde de dochter van deze koningin, met name Sri Bami, en bleef op Bentan achter, terwijl zijn vader en diens schoonvader, Demang Lebar Daoen, verder trokken. Sang Nila Oetama kwam te Oedjong tanah, alwaar hij eene stad stichtte, die den naam ontving van Singapoera, naar eenen leeuw, die aldaar gezien werd. Sang Nila Oetama zich aldaar gevestigd hebbende, nam den naam aan van Sri Tri Boeana, en niet Sri Toeri Boeana, zooals gewoon-

1. Sri Tri Boeana 1160—1208.
2. Sri Pikrama Wira 1208—1223.
3. Sri Rana Wikrama 1223—1236.
4. Sri Maharadja 1236—1247.
5. Sri Iskander Sjah 1247—1272.
6. Baginda Radja Besar Moeda 1272—1273.
7. Sri Maharadja Tengah 1273—1276.
8. Sulthan Mohamad Sjah I 1276—1333.
9. Sulthan Aboe Sjaïd 1333—1335.
10. Sulthan Moethafar Sjah I 1335—1374.
11. Sulthan Mantsoer Sjah 1374—1447.
12. Sulthan Alaidin Sjah I 1447—1477.
13. Sulthan Mahmoed Sjah I 1477—1504.
14. Sulthan Ahmad Sjah 1504—1518.
15. Sulthan Mahmoed Sjah II 1518—1521.
16. Sulthan Alaidin Rajat Sjah II 1521—1539.
17. Sulthan Moethafar Sjah II 1539—1557.
18. Sulthan Abd'oe! Djalil Rajat Sjah I 1557—1559.
19. Sulthan Ala Djala Abd'oe! Djalil Rajat Sjah. 1559—1591.
20. Sulthan Ala Alaidin Rajat Sjah III 1591—1617.
21. Sulthan Abd'oe! Djalil Sjah II 1617—1659.

lijk geschreven wordt, welke laatste uitspraak ook door den heer S. Muller aangenomen en op eene zeer vergezochte wijze verklaard wordt (zie noot No. 7 van de Bijdragen tot de kennis van Sumatra.) De naam van Tri Boeana laat zich eenvoudig verklaren door *drie werelden* of *grootte landen* (in welken zin ook *alam* dikwerf voorkomt) en uitleggen door de legende van Iskandar Dzoel Karnein betrekkelijk de bevolking der wereld. Het is hier de plaats niet om die legende te zoeken te verklaren. In de bovenbedoelde drie H. S. S. komt echter eene blijkbare mistelling voor, die aan niets anders kan worden toegeschreven, dan aan het gebrek aan chronologische kennis van de Maleijers. Volgens dezelve namelijk zou sulthan Ahmat Sjah geregeerd hebben, toen in 1511 de Portugezen Malaka veroverden, terwijl het aangenomen is en ten overvloede ook blijkt uit de hier volgende opgaven, dat zulks geschiedde onder de regering van sulthan Mahmoed Sjah.

22.	Sulthan Ibrahim Sjah	1659—1671.
23.	Sulthan Mohamad Sjah II	1671—1687.
24.	Sulthan Abd'oe! Djalil Sjah III	1687—1718.
25.	Radja Ketjil	1718—1721.
26.	Sulthan Soleiman Sjah	1721—1754.
27.	Sulthan Ahmad Sjah	1754—1757.
28.	Sulthan Mahmoed Sjah III	1757—1811.
29.	Sulthan Abd'oe! Rahman Sjah	1811—1831.
30.	Sulthan Mohamad Sjah III	1831—1841.
31.	Sulthan Mahmoed Sjah IV	1841—heden.

Van deze vorsten regeerden de vier eersten te Singapoera, welke plaats door Sri Tri Boeana was gesticht. De tien op hem volgende regeerden te Malaka, gesticht door Sri Iskandar Sjah, na de verovering van Singapoera, in A. D. 1252, door eenen vorst van Java.

Onder den 14^{en} vorst, sulthan Ahmad Sjah II, werd Malaka, in A. D. 1511, door de Portugezen veroverd, en de vorst verdreven, die, gedurende eenigen tijd, verblijf hield te Pahang en zich daarna op Bentan vestigde.

Zijn opvolger, mede op Bentan gezeteld, werd van daar door de Portugezen verjaagd en is in Kampar overleden.

De 16^e vorst, sulthan Alaidin Sjah II, stichtte het rijk van Djohor, alwaar acht achtereenvolgende sulthans hunnen zetel bleven behouden, hoewel de vier laatsten zich ook veeltijds op Bentan ophielden.

De vier daarop volgende sulthans bleven op Bentan gevestigd, met uitzondering van den laatsten, sulthan Mahmoed Sjah III, die Lingga stichtte en zich later aldaar voortdurend ophield, hetgeen door zijne drie opvolgers tot heden is nagevolgd.

In een tijdvak van cc. 690 jaren hebben dus 31 vorsten

(1) het bewind gevoerd over het eenmaal zoo magtige Maleische rijk, van welks grootheid thans geene schaduw is overgebleven. De deelen van hetzelfde hebben zich losgescheurd en staan thans onder bijzondere vorsten, ondergeschikt aan het oppergezag van Europesche veroveraars, zoodat de sulthan van Lingga, een leenman van het Nederlandsch Indisch gouvernement, thans slechts een onbeduidend gezag uitoefent, en het belangrijkste gedeelte van het eens zoo groote rijk aan de wet der Engelschen is onderworpen.

Eene vergelijking van de vorenstaande ranglijst der Maleische sulthans met die, voorkomende in het vijfde deel van het uitgebreide werk over Indie van Valentijn, zal een aanmerkelijk verschil tusschen die beiden doen bespeuren, niet alleen in het aantal der vorsten, maar ook in hunne namen en in de tijdperken hunner regering.

Ten einde deze vergelijking gemakkelijk te maken is de bedoelde naamlijst van Valentijn hierbij gevoegd.

Sri Toeri Bowana	1160—1208.
Padoeka Pikaram Wira	1208—1223.
Sri Rama Wikaram	1223—1236.
Sri Maharadja	1236—1249.
Sri Iskandar Sjah	1249—1274.
Sulthan Magat	1274—1276.
„ Mahhomed Sjah I	1276—1333.
„ Aboe Sjahid	1333—1334.
„ Modafar Sjah	1334—1374.
„ Mantsoer Sjah	1374—1447.
„ Alawaddien Sjah I	1447—1477.
„ Mahhmoed Sjah I	1477—1513.

(1) Eigenlijk 30 want Mahmoed Sjah I beklom, na den dood van zijnen zoon Ahmad, op nieuw den troon onder den naam van Mahmoed Sjah II. Zie hierover het geschiedkundig gedeelte.

Sulthan Ahhmed Sjah	1513—1540.
„ Alawaddien Sjah II	1540—1559.
„ Abdoel Djalil Sjah I	1559—1591.
„ Alawaddien Sjah III	1591—1610.
„ Abdoellah Sjah	1610—1621.
„ Mahhmoed Sjah II	1621—1624.
„ Abdoel Djalil Sjah II	1624—1671.
„ Ibrahim Sjah	1671—1682.
„ Mohhamed Sjah II	1682—1699.
„ Abdoel Djalil Sjah III	1699—1708.

Deze opgave loopt tot het jaar 1708 en eindigt met sulthan Abd'oeel-Djalil-Sjah, in 1718 te Djohor vermoord, welke omstandigheid aan Valentijn onbekend was, gelijk blijkt uit het voorkomende in het V^e deel pag. 350, 1^e kolom, waar gezegd wordt. „Hoelang deze vorst (sulthan Abd'oeel Djalil Sjah) geregeerd en wie hem vervangen heeft, is mij onbekend, maar in 1708 leefde hij nog, hebbende die 9 jaren geregeerd, op welk jaar het rijk der Maleische koningen 574 jaar en 11 maanden, onder 22 koningen, van 1160 af gestaan had.”

Het getal der door hem genoemde vorsten bedraagt 22, dus twee minder dan op de eerste lijst, gedurende hetzelfde tijdvak, voorkomen.

Dit verschil ontstaat daardoor, dat Valentijn *niet* opnoemt:

- 1°. Sulthan Radja Tengah, die drie jaren heeft geregeerd.
- 2°. Sulthan Mahmoed Sjah I, dien hij slechts eens opnoemt.
- 3°. Sulthan Moetafar Sjah II, wiens bestuur 19 jaren duurde, van 1539 tot 1558, welk tijdperk bij Valentijn wordt vervuld door Alawaddien Sjah II.
- 4°. Sulthan Ala Djala Abd'oeel Djalil Sjah, die 34 jaren regeerde en in wiens plaats Valentijn stelt sulthan Abd'oeel Djalil Sjah I.

Daarentegen brengt Valentijn op de lijst sulthan Abd'oellah Sjah en sulthan Mahmoeed Sjah II, die zouden geregeerd hebben tusschen 1610 en 1624, terwijl, volgens de eerste lijst, het tijdvak tusschen deze twee jaargetallen, gedeeltelijk zou zijn vervuld door sulthan Ala Alaidin Sjah III en gedeeltelijk door sulthan Abd'oel Djalil Sjah II.

De jaartallen, welke den duur der regering der respektive sulthans op de eerste lijst aangeven, zijn gevolgd naar opgaven van den tegenwoordigen onderkoning van Riouw, Radja Ali, en voornamelijk van zijnen kundigen broeder Radja Abd'oellah, terwijl ook eene nauwkeurige en deugdelijke vergelijking van data, in enkele Maleische handschriften voorkomende, is in acht genomen, en de meest geloofwaardige daarvan tot grondslag hebben gediend.

In zijne *History of Sumatra* schijnt Marsden de opgave der weinige sulthans van Singapoera en Malaka door hem aangehaald, geheel en al van Valentijn, te hebben overgenomen, hetgeen ook door Crawford, in de tijdrekenkundige tafel, achter het 3^e deel zijner *History of the Indian Archipelago* is gevolgd.

Men kan dus aan deze opgaven geene zeer groote waarde hechten, te minder daar het onbekend is, uit welke echte bronnen Valentijn de chronologie der Maleische vorstenfamilie heeft overgenomen. Van het door hem aangehaalde werk *Soelalat'oc-s-Salathin* schijnt hij een zeer gebrekkig afschrift te hebben geraadpleegd (zie de noot onder pag. 144) en het is onverklaarbaar, hoe hij de beide overige door hem als bronnen voor de Maleische geschiedenis aangegevene werken, *Tadjoe-s-Salathin* en *Haug Toeah* onder de geschiedkundige kan rekenen. Het eerste is overbekend door de uitgave van den heer P. P. Roorda van Eijsinga, het tweede is niets meer dan eene voor de kennis der Maleische levenswijze voor een paar eeuwen hoogst belangrijke roman. Met evenveel regt is *Amadis*

des Gaules, waarmede Hang Toeah eenige overeenkomst heeft, een geschiedkundig werk te noemen.

Meer gezag hebben zeker de overleveringen en familieschriften in het bezit van den sulthan van Lingga en van den onderkoning van Riouw, vooral door het bekende zwak der inlandsche vorsten en grooten om hunne familievertakkingen zeer naauwkeurig en uitgebreid te kennen.

In het bezit van den onderkoning van Riouw is nog een geschiedkundig H. S., dat belangrijk is, omdat het de opgave der jaartallen, volgens de Mohammedaansche tijdrekening, bevat, waarin de verschillende sulthans den troon hebben bestegen of gestorven zijn.

Er bestaat echter in die jaartallen weder verschil met de vorige opgaven en men kan ze niet als juist aannemen, zoo als blijkt uit de dwaling ten aanzien van het tijdstip der inname van Malaka door de Portugezen, dat in 1506 in-stede van in 1511 wordt gesteld. Men kan dus niet voor de juistheid er van instaan, doch waar vindt men de verzekering, dat de door Valentijn en anderen aangegevene jaargetallen juist zijn? Valentijn zegt niet, waaruit hij zijne jaargetallen heeft getrokken, evenmin als eenig ander schrijver over de Maleijers.

Het is daarom zeker niet onbelangrijk, die tot nog toe onbekende opgaven van des onderkonings manuscript hier onder te laten volgen en daarbij tevens te voegen, die zeer weinige historische feiten, welke men er in aantrest.

Jaar der Hegira.	Jaar na Christus.
---------------------	----------------------

575	1180	Sri Tri Boeana, nog in Palembang zijnde, wordt koning over de Maleijers. Hij steekt over naar Oedjong-tanah en sticht Singapoera.
623	1227	Padoeka Di Karang Wira

Jaar der Hegira.	Jaar na Christus.	
638	1242	Sri Rama Wikrama. Hij sterft in hetzelfde jaar.
638	1242	Sri Maharadja.
663	1266	Sri Iskandar Sjah. In 666 (1270) wordt hij van Singapoera verjaagd en sticht Malaka.
678	1280	Sulthan Magat. Sterft in hetzelfde jaar.
678	1280	Sulthan Mohamad Sjah. Deze had onder zijn gezag Bentan, Lingga, Djohor, Patani, Kedah, en Kampar en Haroe op Sumatra. Hij was de eerste Maleische vorst, die tot den Islam overging, en huwde met eene vorstin van Arakan.
747	1344	Sulthan Aboe Said. Wordt in hetzelfde jaar, op last van den vorst van Arakan, gedood.
747	1344	Sulthan Moethafar Sjah. Deze deed de ondang ondang (wetten) der Maleijers verzamelen en in schrift brengen. Gedurende zijn bestuur werd Malaka 'tweemaal te vergeefs door de Siammers belegerd.
789	1315	Sulthan Mantsoer Sjah. Deze huwt eene prinses van Madjapahit, die Indragiri mede ten huwelijk brengt.
852	1449	Sulthan Alaidin Sjah.
882	1477	Sulthan Mahmoed Sjah. Na 29 jaren lang te Malaka te hebben geregeerd, werd hij door de Portugezen van daar verdreven, waarna hij, gedurende 7 jaren, te Djohor regeerde.
918	1512	Sulthan Ahmad Sjah.
945	1538	Sulthan Alaidin Sjah.

Jaar der Heriga.	Jaar na Christus.	
964	1556	Sulthan Abd'oel Djalil Sjah.
996	1587	Sulthan Alaidin Sjah.
1015	1606	Sulthan Abd'oellah Sjah.
1026	1616	Sulthan Mahmoed Sjah.
1029	1619	Sulthan Abd'oel Djalil Sjah.
1076	1665	Sulthan Ibrahim Sjah.
1087	1676	Sulthan Mahmoed Sjah.
1101	1689	Sulthan Abd'oel Djalil Sjah.

Deze opgave gaat niet verder. Zij schijnt echter weinig vertrouwen te verdienen, daar de geschiedenis van sulthan Mahmoed en zijn voor de tweede maal bestijgen van den troon door andere Maleische schrijvers zoo naauwkeurig beschreven is, dat daaraan niet te twijfelen valt. En de onjuistheid wordt te meer blijkbaar, wanneer men nagaat, dat, indien sulthan Mahmoed 29 jaren te Malaka zou hebben geregeerd, de inname van die stad zou vallen in 1506, terwijl het te goed bekend is, dat het in 1511 plaats had. Ook Valentijn heeft deze aanmerking gemaakt doch niet kunnen verklaren, daar hem de herhaalde regering van sulthan Mahmoed en de tusschenregering van sulthan Ahmad onbekend waren.

Van vaders zijde stamt de tegenwoordige sulthan Mahmoed Sjah IV af van den 19^{en} sulthan Ala Djala Abd'oel Djalil Rajat Sjah, die gehuwd was met de moeder van zijnen zeer jong gestorven voorganger.

Zijne afkomst van zijnen voorganger sulthan Soleiman is bij de hiervolgende tabel uit een gezet.

Sulthan Soleiman,

huwt intjeh ongkoe Poean van Peirak.

Sulthan Ahmad, vroeger tongkoe Abd'oel Djalil,

huwt tongkoe Itam.

Sulthan Mahmoed,

huwt 1°. intjeh Mariam ook ge- 2°. intjeh Makoh.
naamd tongkoe Poetri.

Sulthan Abd'oel Rahman 1)

huwt intjeh Boentit.

Tongkoe Long of Soelong later

Sulthan Hoesin van Singapoera.

Sulthan Mohamad 2)

h. 1°. tongkoe 2°. Radja Fatimah,
Lebar of tongkoe ook gen. t. Pandjang,
Tih, dochter van onechte dochter van
den sulthan van wijlen den onderko-
Trengganoe, Radja ning Radja Djafar;
Ahmad. Zij leeft kinderloos. Zij leeft
nog te Lingga. nog op Penjingat.

a. Sulthan Mahmoed 3)

h. 1°. t. Maimoena 2°. radja of t. Mai,
of radja Ampoean, echte dochter van
dochter van wijlen wijlen den onderko-
t. Besar van Singa- ning radja Abd'oel
poera en kleindoch- Rahman, kinderloos.
ter van Sulthan
Hoesin.

b. t. Kalsoem ook gen.

t. Dalam, dochter,
oud cc. 20 jaren, on-
gehuwd.

Tongkoe Fatimah
of T. Embong, in
1851 gehuwd met
den 3° zoon van
den tegenwoordi-
gen onderkoning
van Riouw Radja
Ali, gen. tongkoe
Mohamad Joesoef.

N. B. Zie de noten 1, 2 en 3 op de volgende bladzijde.

- 1) Sulthan Abd'oeel Rachman had zes onechte kinderen: twee zoons, tongkoe Daoed en tongkoe Moeda nama Soleiman, en vier dochters, tongkoe Andak, t. Perboe, t. Ketjil, t. Tengah.
- 2) Sulthan Mohamad had negen onechte kinderen: vier zoons en vijf dochters.

De zoons zijn:

- Tongkoe Embong, bij eene vrouw van Sumbawa gend. Mina.
- „ Said, bij intjeh Boero, dochter van den Soelewatang van Lingga, Ibrahim.
- „ Endot, bij eene Chinesche vrouw.
- „ Brahim, bij eene Javaansche vrouw gend. Poengoet.

De dochters:

- Tongkoe Sarifa } bij intjeh Boero bovengenoemd.
- „ Mariam }
- „ Amidah, bij Poengoot bovengenoemd. Zij is gehuwd met een prins van Trengganoe.
- „ Salimah, bij intjeh Biba.
- „ Sepiah, bij de Chinesche vrouw Alima.

- 3) Sulthan Mahmoed heeft slechts een zeer jong onecht kind bij eene zekere Sajah.

Opvolging. De opvolging der sulthans regelt zich, in eene regte lijn, van vader tot zoon.

De oudste wettige zoon is tot de opvolging bestemd; nimmer kan een onechte daarop aanspraak maken, daar, bij ontstentenis van een wettig mannelijk oir, de opvolging, volgens de oude adat des lands, moet overgaan op den bandahara van Pahang, die mede in eene regte linie afstamt van Sri Tri Boeana, den stichter van het Maleische rijk. Slechts eenmaal heeft zich dit geval voorgedaan, namelijk na den dood van sulthan Abd'oeel Djalil Rajat Sjah in 1559, als wanneer de bandahara van Pahang, die tevens zijn vader was, hem opvolgde, onder den naam van sulthan Ala Djala Abd'oeel Djalil Rajat Sjah.

Bij ontstentenis van eenen wettigen opvolger zoude deze adat thans echter een punt van kwestie worden, daar Pahang niet meer een gedeelte van Nederlandsch-Indie en dus

ook niet van het gebied des sulthans van Lingga uitmaakt, en eene vereeniging van dat rijk met Lingga in strijd zoude zijn met het traktaat, in 1824 tusschen Engeland en Nederland gesloten. Hierin is echter eenigermate voorzien door het 4^e artikel van het kontrakt tusschen het Nederlandsch-Indisch gouvernement en den sulthan van Lingga, van 29 Oktober 1830, waarbij de verkiezing van eenen opvolger, bij gebreke van wettige afstammelingen, aan de goedkeuring van het gouvernement is onderworpen.

Niemand heeft het regt eenen sulthan te verkiezen of uit te roepen, die niet door geboorte of adat aanspraak op die verheffing heeft, hoewel de zoogenaamde orang atsal of Djohorsche en Boeginesche familiën, zich kunnen voorhouden eenen nieuwen sulthan te verwerpen. Dit is echter nog nimmer geschied, en het is niet denkbaar dat immer van dit regt zal worden gebruik gemaakt.

Inkomsten van den sulthan. De inkomsten van den sulthan van Lingga zijn van tweederlei aard, namelijk die, welke hem door het gouvernement zijn toegelegd, en die, welke hij, als heerscher, uit zijne landen en van zijne onderdanen trekt.

De eerste bedragen f 9.400 's jaars, hem toegekend tot wering van de zeerooverij; de tweede zijn moeilijk op te geven, daar dit punt steeds, én door den sulthan, én door zijne rijks grooten, wordt geheim gehouden. Men kan echter, volgens de naauwkeurigste raming, het bedrag daarvan veilig op 40000 sp. matten 's jaars stellen.

De Sulthan heeft, volgens de adat, het regt om alle heffingen te doen en belastingen in te stellen, die hij goedvindt, doch bij het kontrakt van 29 Oktober 1830 is dit regt aan banden gelegd, zijnde bij art. 14 bepaald, dat hij geene nieuwe belastingen zal mogen invoeren of de bestaande verhoogen, dan na het gevoelen en den raad van

den resident van Riouw te hebben ingewonnen, en dat nieuwe of verhoogingen der bestaande belastingen op schepen en vaartuigen, dan wel op uitgaande of inkomende goederen, zullen moeten worden daargesteld met overleg van den onderkoning en van den resident van Riouw.

De sulthan heeft ook, volgens de adat, het regt om willekeurig over alle landen van zijn gebied te beschikken, doch bij art. 5 van het aangehaalde kontrakt van 1830 is hem de bevoegdheid ontzegd, om, buiten toestemming van het Nederlandsch Indisch gouvernement, zijn rijk of eenig gedeelte van hetzelfde, aan eenige andere vreemde mogendheid af te staan, daar hij volgens art. 3 van hetzelfde kontrakt, het rijk van Lingga en onderhoorigheden slechts als een leen van het Nederlandsch Indisch gouvernement bezit.

Onderscheidene gedeelten van het rijk zijn als apanagien aan de betrekkingen van den sulthan en van den onderkoning afgestaan.

De titel en naam van den tegenwoordigen sulthan is Jang di pertoean besar sulthan Mahmoed Moethafar Sjah, ibn'oel marhoem sulthan Mahmoed Sjah.

Onderkoning van Riouw. De onderkoning van Riouw is rijksbestierder van het Linggasche rijk, en gemagtigde van den sulthan bij den resident van Riouw.

Volgens art. 7 van het kontrakt van 1830, zal hij altijd uit het geslacht der Boeginesche prinsen worden gekozen, en, zoo veel mogelijk, uit de afstammelingen van den onderkoning Radja Djafar, van welke bepaling slechts bij dringende noodzakelijkheid zal worden afgeweken.

Bij overlijden van den onderkoning wordt een opvolger door den sulthan voorgedragen, doch slechts definitief benoemd, nadat het gouvernement deze keuze heeft bekrachtigd. De tegenwoordige onderkoning van Riouw, Radja Ali, is een afstammeling van daing Pali, broeder van

den bekenden daing Marewa of Kalana Djaja Poetra, een aanzienlijk hoofd der Boeginezen, die, zoo als verder blijken zal, in het begin der vorige eeuw, eene groote rol in het Djohorsche rijk heeft gespeeld.

Hij is gehuwd, 1° met zijne nicht radja Siti, dochter van wijlen zijn oom radja Idries. Hij heeft bij haar zes zoons en vijf dochters; 2° met tongkoe Long, dochter van wijlen den toemenggoong van Singapoera Abd'oel Rahman. Zij heeft een kind gehad dat is overleden. Nog is de onderkoning gehuwd geweest met wijlen radja Tji, jongere zuster van tongkoe Long, waarvan nog twee zoons leven. Zijne afkomst is aangetoond bij de hier volgende opgave der Boeginesche onderkoningen.

1. Daing Marewa of Kalana Djaja Poetra, van 1720-1727.
2. Daing Pali, zijn broeder, van 1727—1743.
3. Daing Kambodja, zoon van daing Prani, broeder der voorgaanden, van 1743—1764.
4. Radja Hadji, zoon van daing Pali, 1764—1784.
5. Radji Ali, broeder van Radja Hadji van 1784—1805.
6. Radja Djafar, zoon van Radja Hadji, van 1805—1831.
7. Radja Abd'oel Rachman, zoon van Radja Djafar, van 1831—1844.
8. Radja Ali, jongere broeder van Abd'oel Rahman, van 1844—heden.

De titel van den onderkoning is Jang di pertoean moeda Riouw, en zijne residentie het eiland Penjingat of Mars, tegenover het Nederlandsch grondgebied Tandjong-pinang.

Zijne inkomsten zijn vrij aanzienlijk.

Voor zoover men die heeft kunnen nagaan, bestaan zij uit het volgende:

Schadeloosstelling van het gouvernement voor

den afstand der inkomsten van Bentan	f	72.000
en tot wering van den zeeroof.	„	9.000
Verpachting van het regt tot aankap van hout.	„	2.600
Verpachting van het regt tot het kappen van wang- kangmasten.	„	13.000
$\frac{1}{10}$ der planken, die in zijn gebied gekapt of gezaagd worden.	„	800
$\frac{1}{10}$ der steenen uit de steengroef te Tandjong- gliga	„	600
Belasting op de gambier ladangs te Galang', Moekakoening, Semboelang en andere plaatsen	„	1.000
Verpachting der agar-agar- visscherij, zijnde $\frac{1}{10}$ der opbrengst	„	1.000
Kleine niet te specificeren inkomsten	„	5.000

te zamen 105.000

Hoe aanzienlijk ook (en dit berekend bedrag is *stellig* het *minimum*) klaagt de onderkoning steeds over het niet toe-reikende zijner inkomsten, doch de oorzaak daarvan ligt voor-namelijk in de den Maleijer eigene verspilzucht en slechte geldelijke administratie.

De uitzonderingen op deze levenswijze zijn zeer gering. De vertrouweling van den onderkoning, hadji Ibrahim, is welligt de eenige, die kan gezegd worden actief te zijn. Hij is daarbij een zeer kundig, ijverig, beschaafd en bovenal slim inlander, die op zijne reizen naar Mekka en Java veel kennis opgedaan heeft. Een broeder des onderkonings, ra-dja Ali Hadji, is een goed letterkundige en onder zijne land-geenooten beroemd dichter.

De Chinezen van den Riouwschen Archipel zijn, met uit-zondering van die van Tandjong-pinang, aan de jurisdictie van den onderkoning onderworpen, doch in gevallen betref-fende de pachten zijn die van het geheele eiland Bentan voor den residentieraad te Riouw justiciabel.

Bestuur over de Chinezen: Toen in 1818 het Nederlandsch gezag zich te Riouw weder vestigde, stonden de Chinezen onder eenen kapitein, genaamd Tan-Hoo, en twee toeahania's of krijgsbevelhebbers, met namen Tan-Tiauw-Goean en Tan-Tiasing, terwijl in elk distrikt een abooi en een toeabak het bevel voerden.

De kapitein en de toeahanias werden door den onderkoning, en de aboois en toeabaks door de toeahanias aangesteld.

Geene vaste bezoldigingen waren aan de eerste betrekkingen verbonden, doch zij die ze bekleedden hadden het privilegie van den verkoop in het klein van opium, varkensvleesch, arak en kaarsen, en het houden van dobbelhuizen, waartegen zij in het benoodigde tot het onderhoud van den onderkoning en van de mindere grooten moesten voorzien.

In 1818 echter genoemde middelen ten voordeele van het gouvernement verpacht wordende, hielden deze voorregten op te bestaan, en werden de Chinesche hoofden door het gouvernement gesalarieerd en benoemd, met voorkennis evenwel van den onderkoning.

In 1828 werden bij de benoemiug van Oei-Banhok, tot kapitein der Emoeijer en Kantonner Chinezen, de titels van toeahania, abooi en toeabak ingetrokken en de Chinezen in de distrikten woonachtig onder door het gouvernement bezoldigde hoofden gesteld.

Sedert 1818 zijn te Riouw als kapiteins der Chinezen geweest;

Tan-Hoo, kapitein der Kantonner Chinezen; deze op zijn verzoek ontslagen zijnde, volgde hem op

Tan-Tiauw-Goean, vroeger toeahania; deze vertrok naar China en werd opgevolgd door

Tan-Ahooi, na wien herkozen werd

Tan-Hoo, die weder, op zijn verzoek, ontslagen zijnde, werd opgevolgd door

Oei-Banhok, als kapitein der Emoeijer en Kantonner Chinezen; bij zijn overlijden in 1845 werd het bestuur over de Chinezen gesplitst en werden benoemd:

Oei-Tiksing, tot kapitein der Emoeijer, en

Tan-Tjehoead, tot kapitein der Kantonner Chinezen.

De kapitein der Emoeijer Chinezen bewoont de Chinesche kampong te Tandjong-pinang en die der Kantonners de kampong Kwanton op Sengaran, een gedeelte van Bentan, aan de overzijde der baai van Riouw.

Ook op Lingga bevindt zich een Chinesche kanpong, onder een door den sulthan aangesteld hoofd.

Bestuur over de Benoea's enz. De wilde oorspronkelijke stammen der Orang benoea, baroet en tamboes, zijn in naam onderworpen aan de hoofden der eilanden welke zij bewonen; doch door hun zwervend leven, en nog meer door hunne volstrekke armoede, zijn zij inderdaad geheel en al aan zich zelve overgelaten.

Beschrijving van het gouvèrnements territoir en de hoofdplaats Riouw of Tandjong-pinang. De uitgebreidheid van het gouvèrnements territoir op Bentan is omschreven op bl. 112. Het terrein is heuvelachtig, behalve aan den kant van de baai, die eene smalle strook alluvialen grond heeft gevormd.

De zeekant daarentegen is omzoomd met een helder wit doch smal strand en hier en daar, vooral nabij den hoek tegenover Poelau Penjingat of Mars, klipachtig.

De heuvels zijn zeer boschrijk; in het verst van de hoofdplaats verwijderde gedeelte is het bosch zwaar en hoog, doch bevat weinig goed timmerhout meer. Nabij het fort en de hoofdplaats is het bosch lager en, zooveel mogelijk, wordt het aldaar weggekapt, ten einde te voorkomen, dat slecht volk zich daarin schuil houde.

Groote wegen zijn er niet, doch er bestaan vele goed onderhouden breede paden, die zich in verschillende rigtingen

uitstrekken. Een dezer paden loopt van de hoofdplaats langs het buitenstrand naar Batoeitam, waar vroeger een lusthuis van den resident Goldman was, en van daar met eene bogt dwars door het land terug. Een ander gaat langs het binnenstrand naar Pantjor, een vruchtentuin van den heer Walbeehm, en verder naar Soengei-kendi, meer landwaarts in gelegen, terwijl eene talrijke wegen in en om de hoofdplaats elkander snijden, de gemeenschap gemakkelijk maken en de gelegenheid geven tot het doen van afwisselende en aangename wandelingen.

Tandjongpinang of Riouw, zoo als het meer algemeen genoemd wordt, is waarlijk een lief plaatsje. Vlak aan de baai gelegen, heeft men uit de voornaamste huizen een schoon uitzigt op dien zee-arm, waarin dikwijls verscheidene schepen ten anker liggen en een onophoudelijk heen en weêr varen is van groote en kleine prauwen en booten naar de aan de overzijde op Sengarang gelegene kampong der Kantoner Chinezen en naar het zich zoo liefelijk voordoende eilandje Mars, dat zoo nabij Bentan is gelegen, dat de baai zich, van sommige punten gezien, voordoet als eene beslotene kom.

Het voornaamste gebouw is het schoone residentiehuis; een gebouw, dat de voornaamste hoofdplaats van Java tot sieraad zou verstreken. Het ligt nabij het strand en voor hetzelfde is een tuin aangelegd, die echter, wegens de felle winden, waaraan dat punt is blootgesteld niet zeer bloeiend is.

Vlak achter het residentiehuis verheft zich het terrein en vormt het talud van het op den top van den heuvel gelegen fort Kroonprins. Een weinig voorbij het residentiehuis steekt het stevig gebouwde, ruim 200 voeten lange zeehoofd in de baai uit. Daarop bevindt zich het kantoor van den havenmeester. Verder langs de binnenbaai strekt zich de kampong der Emoeijer Chinezen uit, die geheel bestaat uit steenen huizen en waarachter, naar de

helling van den heuvel, meer wouingen van Europesche ingezetenen zijn gelegen. Aan het einde van dat bewoonde gedeelte verheft zich het eenvoudige, doch nette kerkgebouw, waarvan den 14^{en} Februarij 1835 het fundament werd gelegd en dat juist een jaar daarna werd ingewijd. Dit gebouw is daargesteld uit vrijwillige bijdragen van de leden der gemeente te Riouw en van elders, terwijl ook de onderkoning van Riouw en de voornaamste Chinezen aanzienlijke bijdragen, zoo in geld als materialen, leverden.

Nabij de kerk ligt het ruime exercitieveld voor het garnizoen en eenige honderden passen verder, tegen de helling van den heuvel, nabij den weg, die naar het binnenland loopt, het kerkhof voor christenen, dat omgeven is door menigvuldige chinesche graven.

Op eenigen afstand van de plaats bevinden zich aan het buitenstrand eene steenbakkerij en een steenkoleupakhuis.

Rivieren vindt men niet op het gouvernements grondgebied. Er zijn slechts eenige nietige spruijles, die dikwijls droog loopen. Putten geven zeer goed drinkwater en aan den weg die naar Soengei-kendi loopt, vindt men eene wel, de Mariabron genaamd, die mede zeer helder, doch weinig water geeft.

De geheele plaats, de baai en het eiland Mars worden bestreken door het fort Kroonprins, dat op den top van den heuvel van Tandjongpinang ligt. — De bouw er van werd begonnen in 1824, onder de leiding van den luitenant der genie Schönermark. Het is grootendeels gebouwd van de zware steenen van het oude fort te Malaka. Het bestaat uit een langwerpig vierkant, met vooruitspringende bastions en is omgeven door eene breede, diepe gracht, waarin echter, uithoofde van de ligging van het fort, geen water is te brengen. Behalve de gewone militaire gebouwen bevat het fort nog de geldkamer en de civiele gevangenis.

Van de westelijke bastions geniet men een verrukkend gezigt op de omliggende landstreek en op Straat Riouw, die

zich, geheel door eilanden omringd, als een groot meer voordoet.

Het garnizoen te Riouw bestaat uit p. m. 200 man infanteristen en eenige weinige artilleristen, onder bevel van eenen kapitein der infanterie, militairen kommandant. Deze heeft eene aangenaam gelegene woning buiten het fort.

Van Z. M. zeemagt is aldaar thans gestationeerd een schoenerbrik onder bevel van eenen luitenant ter zee 1ste klasse, stations kommandant, benevens een zestal gewapende kruisprauwen, waarbij de onderkoning van Riouw verplicht is ook een viertal te voegen. De uitrusting en bemanning van deze vaartuigen staan echter ver ten achteren bij die van het gouvernement.

Liefdadige gestichten bestaan te Riouw niet; tenzij men als zoodanig aanmerke het onaanzienlijke lokaal tot verpleging van arme zieke Chinezen, daargesteld door het zogenoemd Chineesch armen- of leprozenfonds, dat is opgericht en wordt gaande gehouden door bijdragen van de te Riouw gevestigde Chinezen. De direktie van dat fonds bestaat uit de beide kapiteins der Chinezen, die beurtelings om de zes maanden het presidium waarnemen, twee leden van de Kantonner en twee van de Emoeijer Chinezen, benevens twee Europesche leden. Het geheel staat onder toezigt van den resident.

Het hoofd van het plaatselijk bestuur is de resident.

Het verdere personeel bestaat uit een kommies, een algemeenen pakhuismeester, een havenmeester, een schout en een cipier.

Sedert 1785 zijn te Riouw geplaatst geweest de volgende residenten:

D. Ruhde	van	1785—1788.
C. G. Baumgarten	»	1788—1789.
G. Pungel	»	1789—1792.

Mr. J. van Kal	»	1792—1792.
A. J. Schadde (Scriba)	»	1792—1795.
G. E. Königsdorffer	»	1819—1822.
L. C. von Ranzow	»	1822—1826.
C. P. J. Elout	»	1826—1830.
H. Cornets de Groot	»	1830—1836.
C. F. Goldman	»	1836—1839.
A. L. Andriesse	»	1839—1848.
A. F. van den Berg	»	1848—1849.
D. L. Baumgardt	»	1849—1851.
J. C. de Lannoij	»	1851—1853.
T. J. Willer	»	1853.—

Ter voorziening in de regtsbedeeling te Riouw werden in 1825 voorloopig opgericht twee regtbanken, namelijk een residentieraad en een bank van magistrature; doch, deze inrigtingen te omslagtig zijnde, werden die in 1832 ineengesmolten onder den naam van residentieraad, waaraan de burgerlijke en lijfstraffelijke regtspleging, volgens een daarvoor gearresteerd reglement, is opgedragen. Die regtbank is zamengesteld uit den resident, als voorzitter, en twee ambtenaren of te Riouw gevestigde burgers als leden, bijgestaan door den kommissaris der residentie, als griffier. Het openbaar ministerie wordt waargenomen door eenen fiscaal, en in zaken, waarin Chinezen betrokken zijn, nemen de beide kapiteins der Chinezen zitting, even als een der voornaamste inlandsche hoofden en de hoofdpanghoeloe in zaken betreffende inlanders of mohammedaansche vreemdelingen. Zij hebben echter slechts eene adviserende stem.

De raad spreekt regt in het civiele en in het kriminele over alle inlanders, Chinezen, Mooren en andere vreemdelingen, doch slechts in het civiele over Europeanen en

daarmede gelijkgesteld, die in het kriminele aan de regtsmagt van den raad van justitie te Batavia zijn onderworpen.

De regtsmagt van den residentieraad strekt zich niet verder uit dan het gebied van Tandjongpinang, zijnde de jurisdictie over de direkte onderdanen van den sulthan van Lingga aan dien vorst en zijne stedehouders overgelaten.

De gouvernement's inkomsten te Riouw bestaan alleen in de verpachting van de volgende middelen:

Verkoop van arak,
 Toptafels,
 Slagten van varkens,
 Zwarte en witte peper, (1)
 Vischmarkt,
 Tambangs (overvaarten),
 Verkoop van amfoen,
 Kleine lombard.

De opbrengst dier verpachtingen over de jaren 1819 tot 1852 wordt aangeduid op den hierachter volgenden staat la. A. waarbij tevens eene opgave is gevoegd van de gemiddelde prijzen der peper en gambier, om te kunnen nagaan hoedanig de opbrengst der verpachtingen daarmede in naauw verband staat.

Handel. Riouw dreef eertijds eenen bloeienden, hoewel, volgens het systeem der Oost-Indische Kompagnie, grootendeels onwettigen handel. Die plaats was voor de handelsdrijvende volken van Borneo en Celebes, hetgeen Singapoera thans is; eene plaats alwaar zij de produkten hunner landen kwamen ruilen tegen voortbrengselen van de omliggende landen, de vaste kust van Indië en China.

(1) Dit is de verpachting van het regt om bij den uitvoer te heffen:

van de zwarte peper *f* 1½ per pikol

» » witte » » 2 » »

De belemmeringen door het verderfelijke monopoliestelsel van de Oost-Indische Kompagnie te weeg gebracht, de vele oorlogen, waarin de Maleische vorsten gewikkeld waren en laatstelijk de stichting van Singapoera, deden bijna allen handel verlopen, zoodat die thans, niettegenstaande Riouw bij koninklijk besluit van 10 April 1828 No. 104, te rekenen van 1 Januarij 1829, eene vrijhaven werd verklaard, bijna uitsluitend gevoed wordt uit voortbrengselen van den bodem. Verscheidene malen is dan ook in overweging genomen om te Riouw weder de gewone tollèn in te voeren, hoofdzakelijk omdat niet alleen de handel aldaar niet toenam, maar ook omdat bijna de gansche uitvoer van peper en grootendeels die van gambier naar Singapoera plaats had, waardoor de schatkist eene aanzienlijke vermindering van inkomsten ondervond, daar die produkten vroeger voor verre weg het grootste gedeelte naar Java werden gevoerd. Niettemin is de handel te Riouw niet onaanzienlijk, doch kan geene aanzienlijke omzettingen doen of spekulatiën van eenigen omvang wagen, doordien hij niet met groote kapitalen wordt gedreven en zich bijna uitsluitend bepaalt tot den uitvoer van 's lands produkten en den invoer van levensbehoefte voor de chinesche kolonisten.

Weelde bestaat er onder de maleische bevolking niet. De boeginesche handelaren maken hun geld naar hun geboorteland over, even als de Chinezen, die elken overgespaarden dollar naar China zenden. Vandaar ook dat de weinige gevestigde chinesche handelaren met geringe kapitalen werken.

Slechts één Chinees te Riouw wordt geschat op een vermogen van *f* 50 à *f* 60.000, — terwijl men voorts rekent:

p. m. 25 kapitalen van <i>f</i> 5 tot <i>f</i> 10.000.					
3 à 4	„	„	„	10	„ „ 20.000.
3 à 4	„	„	„	20	„ „ 30.000,

hetgeen men berekent te zamen uit te maken een handels kapitaal van f420 à f450.000.

Het is niet, dat het de residentie Riouw ontbreekt aan natuurlijke voortbrengselen voor den handel. Integendeel weinige streken van Nederlandsch-Indie, buiten Java, kunnen op gelijken rijkdom roemen. Het land en de zee leveren gambier, peper, timmerhout, tin, steenkolen, agar-agar en tripang op. Het ontbreekt ook niet aan handen om te arbeiden; want Chinezen zijn in overvloed te bekomen; doch het eenige gebrek is kapitaal om van de vele voortbrengselen des bodems meer partij te trekken en de produktie te doen toenemen, en ook, — het mag niet verzwegen worden, — het ontbreekt ook aan energie en ondernemingsgeest van onze zijde.

De in- en uitvoeren, alsmede de aangekomen en vertrokken vaartuigen van het jaar 1830 tot 1852 zijn opgegeven in de staten B. C. D. en E.

Het komt niet ongepast voor een kort overzicht te geven van de stapelprodukten van Riouw en van hunne geschiedenis.

Die produkten zijn thans gambier, peper, tin, agar-agar en tripang, die wij een voor een zullen overzien.

Gambier. De gambierplant is een struikgewas van zes tot acht voeten hoog. De bladen hebben eene lengte van 3 à 3½ en eene breedte van 1½ à 2 duim. Zij zijn langwerpig, spits, glad en eenigzins golvend. De kleur is vrij licht groen. Er vormt zich aan de takken eene kleine, sierlijke, roode en groene bloem, waaruit eene bolvormige, roode zaadknop met groene puntjes ontspruit; de daar uitschietende donkerbruine zaadbuizen, van 30 tot 35 in getal, bevatten elk 6 à 8 langwerpige zaadkorrels.

De beste grond voor de gambierkultuur is roodachtig van kleur, van eenen leemachtigen aard, zonder moerassig te zijn; niet te nabij zoutwaterrivieren of kreken, opdat de putten, waaruit het water voor het koken der gambier wordt

getrokken, niet brak zij, en niet te hoog op het gebergte, opdat die putten niet spoedig in de drooge moesson uitdroogen, hetgeen bij het gebrek aan zoetwaterrivieren op de Riouwsche eilanden, de bewerking der gambier zeer zou belemmeren.

Deze eilanden alle zeer boschrijk zijnde, kiest men voor de ontginning der gambiervelden, gronden, die aan den zoom van een bosch gelegen zijn, waarvan men een gedeelte, ter uitgestrektheid van het te ontginnen terrein, omkapt en verbrandt, waardoor de grond tevens eene doelmatige bemesting ondergaat. Men laat alsdan den gezuiverden grond eenigen tijd braak liggen, opdat de asch der verbrande gewassen door de zware regens zich meer met de aarde vermenge. Meer voorbereiding ondergaat het terrein niet. Alleen dat gedeelte, hetwelk voor de zaadbedding is bestemd, wordt tot eene redelijke diepte goed omgespit en zorgvuldig van alle onkruid gezuiverd.

De gambier wordt niet door stekken voortgeplant. Men strooit het zaad luchtig over den toebereiden grond der zaadbeddingen en bedekt het met ligte takken en groote bladen tegen de felle hitte; des avonds wordt deze bedekking er afgenomen, bijaldien geene harde regens vallen, waardoor het zaad zou kunnen wegspoelen.

De pas uitschietende plantjes, die gewoonlijk zes weken na de zaaijing opkomen, zijn bijna niet van gras te onderscheiden, zoodat men de beddingen niet van onkruid zuivert vóór dat de blaadjes zich beginnen te ontwikkelen. Alsdan behooren de jonge plantjes door bladen of ligte takken voor de zon en zware regens beschut te worden. Tegen dat men de jonge heesters kan overplanten worden de gaten, die ze moeten ontvangen, in den grond gemaakt, door middel van eenen scherppuntigen stok, die tevens tot maatstaf dient van den onderlingen afstand van de plantjes en dus gewoonlijk zes voeten lang is. Daar thans echter de

planters slechts met moeite genoeg voor hun dagelijksch onderhoud kunnen verdienen en dus met zoo weinig mogelijk volk moeten werken, wordt de afstand der planten gemakshalve soms tot vijf of vier voeten teruggebracht, dat evenwel schadelijk voor de ontwikkeling is.

De plantjes worden van de zaadbeddingen overgeplant, wanneer zij 5 of 6 duim hoog zijn en minstens twee blaadjes hebben. In de voor ze bestemde kuiltjes geplant zijnde, wordt de aarde rondom een weinig aangehoogd om te verhoeden, dat de fijne wortels te veel van het regenwater te lijden hebben, en tevens eene kleine bedekking van boomschors of bladen boven ze gemaakt ter beschutting tegen te fellen zonneshijn.

De overplanting geschiedt des morgens zeer vroeg of des avonds tegen het ondergaan der zon, wat sommige planters voor beter houden.

Na verloop van eenige dagen begint men te onderzoeken welke plantjes gestorven zijn en daarvoor andere in de plaats te stellen. Verder vereischt de plant vooreerst geene zorg; doch zoodra zij 2 à 3 voeten hoog is, waartoe 5 of 6 maanden noodig zijn, wordt zij met haakvormige takken naar beneden gedrukt, zoodat zij verder horizontaal door-groeit. Dit geschiedt om meer uitspruitsels en bladen te verkrijgen en het snijden der bladen gemakkelijk te maken, daar anders de heester tot eene hoogte van 10 en meer voeten zou opschieten en men dus eene ladder zou moeten bezigen om het grootste gedeelte der bladen te kunnen bereiken. Door deze nederbuiging groeijen de planten zelden hooger dan 5 voeten, en ook door het snoeijen worden zij belet, zich meer te ontwikkelen en verkrijgen daardoor tevens meer en grooter bladen.

Na verloop van 13 tot 14 maanden begint men langzamerhand de eerste bladen tot het vervaardigen der gambier te snijden, dat men 3 à 4 maanden later herhaalt.

Na een gelijk tijdsverloop, kan men geregeld met het snijden voortgaan, zoodat men kan rekenen, dat na 18 tot 20 maanden de aanplant in vollen wasdom en geschikt is, om in de dagelijksche behoefte aan bladen te voorzien.

Gedurende 20 tot 25 jaren zoude men dezelfde aanplant kunnen exploiteren, zoo het brandhout in de nabijheid der plantagie niet te spoedig werd weggekapt. Na 12 of 15 jaren is men meestal genoodzaakt eene nieuwe plantagie meer nabij het bosch aan te leggen, waarna de verlatene langzamerhand weder eene wildernis wordt, ongeschikt tot eenige andere kultuur, daar de gambier-heester den grond zoodanig vermagert, dat niets daarop meer tieren kan.

Het snijden der bladen is niet van vaste tijden afhankelijk en gaat gewoonlijk steeds door, beginnende de snijders meestal aan de oostzijde van de aanplant. Aan het einde gekomen beginnen zij, na verloop van drie tot vier weken, op nieuw, zoodat de bladen van elken heester gemeenlijk drie malen 's jaars gesneden worden.

Eene zoodanige plantagie vereischt voor de exploitatie niet meer dan 5 Chinezen: twee zijn bestemd om de bladen te snijden, twee om de aanplanting zuiver te houden en hout te kappen, en de vijfde om de gambier en tevens de benodigde rijst enz. te koken.

Bij het aanbreken van den dag gaan de snijders naar hunne bestemming en keeren tegen elf ure naar de bangsal (fabriek) terug, ieder met twee groote manden bladen, wegende gewoonlijk te zamen 140 à 150 katties. Deze bladen moeten daarop van de dunne takjes, waaraan zij ontspruiten, afgestroopt worden, hetgeen niet onmiddellijk aan de plant kan geschieden, daar die alsdan te veel zou lijden; bovendien zou dit, uithoofde der menigte doorntjes, zeer moeilijk gaan. Tegen 2 ure begeven de snijders zich weder naar de velden en keeren des avonds

met eene gelijke vracht bladen terug, die moeten dienen voor het kooksel van den volgenden dag.

Het fabrikaat der gambier is zeer eenvoudig. Eene gewone Chinesche ijzeren pan van ongeveer 3 voeten middellijn, ter hoogte van ruim twee voet met boomschors opgeboeid, en bevestigd op een fornuis, wordt, met inbegrip van het opgeboeide gedeelte gevuld met water, waarin, zoodra het kookt, de afgestroopte gambierbladen worden gedompeld en met eenen houten drieland (tekan) ineengedrukt.

Na ruim één uur te hebben gekookt onder gedurige omroering met een houten vork (tjekia), worden de bladen met eene soort van schuimspaan van vlechtwerk (hiako) uit het water genomen en in eenen trog (hioetjo) overgebracht, die met eene helling in de nabijheid van den ketel is geplaatst, zoodanig, dat het sap, hetwelk door kneden met de handen nog uit de bladen druipt, van zelf uit den trog in den ketel valt. Men laat het in de pan of ketel achtergeblevene water doorkoken en belet het opbruisen door een plat in de pan passend vlechtwerk van rottan, dat met een touw aan een der dakribben hangt en in de pan wordt nedergelaten, terwijl een plat mandje op den bodem van de pan dient om alle bezinksels op te vangen. Na vier tot vijf uren doorgekookt te hebben, heeft het water de kleur en de zelfstandigheid van heldere stroop en wordt alsdan met eenen lepel van boomschors (haukia) uit de pan overgeschept in kleine kuipen (kambitan), die nagenoeg 25 katties gambier kunnen bevatten en waarin men het vocht zoo lang laat verkoelen, tot dat de hand er kan ingehouden worden; alsdan wordt het langzaam geroerd en gekneet met een klein eivormig houtje (tolji) in de hand, welk houtje gezegd wordt bij deze operatie onmisbaar te zijn om het vocht gelijk te doen stollen en niet korrelig te doen worden. Bijna verhard zijnde, wordt de gambier overgegoten in vierkante vormen van ongeveer 1½

voet lang en 1 voet breed (kambitjo), die juist zooveel bevatten als een der kuipen waarin het eerst is bekoeld. Na 24 uren worden deze vormen, die uit losse planken en pennen bestaan, uit elkander genomen en de gambir met een gespannen koord of met een lang mes (kambitoea) in platte koeken gesneden, die daarna met een mes op een met linnen overtrokken bankje (kampiti) in die vierkante blokjes worden gevormd, die in den handel voorkomen. Deze blokjes worden op rakken (kambitai) in de lucht gedroogd en zorgvuldig buiten de zon gehouden, daar zij anders zwart zouden worden; slechts bij aanhoudend vochtig weder droogt men de gambier in den rook.

De eens uitgekookte bladen worden nog eens op dezelfde manier uitgekookt en daarna met schoon koud water gewasschen, welk water later gebezigd wordt om versche gambierbladen te doen koken; daarna worden de uitgekookte bladen tot bemesting der pepertuinen gebezigd.

De gedroogde gambier wordt in zakken naar Riouw gevoerd en aldaar in drie soorten gesorteerd en in manden gepakt, die met kadjang bekleed zijn en omstreeks 120 katties inhouden.

Behalve de meerdere of mindere geschiktheid van den koker kunnen verschillende oorzaken bijdragen tot de deugdzaamheid der gambier. Het water waarin de bladen gekookt worden behoort zoo zuiver mogelijk te zijn. Nieuwe kookpannen geven zwarte gambier; hoe ouder de pannen zijn, hoe beter; zoodat deze, hoewel nieuw slechts f 4 kostende, met der tijd eene waarde van f 50 en meer krijgen. Het luchtgestel heeft ook invloed op de gambierbereiding; die welke bij regenachtig weder wordt vervaardigd, is van minder goede hoedanigheid, en eindelijk geven de zeer jonge of overoude planten inferieure zwartachtige gambier.

De beste soort van gambier is uiterlijk roodbruin en van binnen licht geel, bij het doorbreken bros en van eenen zuiveren, bitteren, zamentrekkenden smaak. Die van minder goede hoedanigheid is donkerder van kleur, zoowel innerlijk als uiterlijk, taai en minder zamentrekkend

Men kan de gambier door raffineren zoo wit maken als kalk; doch daardoor gaat de smaak, die de inlanders verlangen, grootendeels verloren.

De heer W. L. de Sturler geeft in zijn naar het Engelsch van Richardson Porter gevolgd werk „De Landbouw tusschen de keerkringen” en in zijne „Proeve eener beschrijving van Palembang” ook eene andere wijze van bereiding der gambier aan, volgens welke de bladen, na eens afgekookt te zijn, in een houten blok uitgestampt en daarna in grove zakken uitgeperst worden. Deze wijze van bereiden is op de Riouwsche eilanden echter nergens in zwang.

Eene gewone gambierplantagie of ladang beslaat 300 □ vademen en bevat 70 à 80 duizend heesters, moettende een gedeelte van het terrein worden gebruikt voor de fabriek en voor wegen.

De fabriek of bangsal, die tevens tot woning der Chinezen dient, is eene opene loots van wild hout met atap gedekt, waarin eenige beschotten zijn aangebragt voor kamers en bergplaatsen.

De betaling der arbeiders is gering. De bladensnijders en de gambierkoker genieten ieder *f* 7 en de beide overigen ieder *f* 5½ 's maands, wordende hun echter het noodige voedsel bovendien door den eigenaar der plantagie of door den geldschieter, voor wien zij werken, verstrekt. — Soms worden zij, in stede van met geld, met 2 of 2½ pikols gambier 's maands beloond.

De gambier wordt van de ladangs naar Tandjongpinang gevoerd in groote, weinig diepgang hebbende prauwen, poekat, waarvan de bemanning gehouden is de gambier aan de

fabrieken of bangsals afte halen. Voor dit transport wordt berekend 60 duiten per pikol.

Gemiddeld worden op eene gambierfabriek niet meer dan 45 à 50 katties daags gekookt, welk produkt, bij de tegenwoordige geringe prijzen der gambier, te klein is om de kosten te kunnen dekken, waarom ook al de eigenaars van landangs een gedeelte er van met peper beplanten.

De onderstaande berekening der kosten van het fabriekaat, zonder die der eerste oprigting der fabriek en aanschaffing van benodigdheden, die van 300 tot 350 gulden beloo- pen, in aanmerking te nemen, bewijst, dat thans eene gambierplantagies ver is van eene winstgevende zaak te zijn.—

3 man à f 7 's maands	f 21.—
2 „ „ 5½ idem	„ 11.—
Voor voeding van 5 man á 50 katties rijst 's maands	
ieder, berekend tegen f 4—de pikol	„ 10.—
Voor zout, tabak, enz. f 2 per man	„ 10.—

	's maands f 52.—
dus over een jaar	f 624.—

Er bevinden zich op de Riouwsche eilanden 702 gambierbangsals, die in 1848 hebben gefabriceerd ± 87000 pikols, en daar zij op weinig na dezelfde uitgebreidheid van aanplant hebben, heeft aldus elke bangsal opgebracht ongeveer 124 pikols, waarvan de prijs gedurende 1848 bedroeg f 3¼ per pikol, dus voor het produkt van elke bangsal. 403.—

Bedragende dus het verlies in een jaar f 221.—
of per pikol ongeveer f 1¾—

De eigenaars der gambierplantagies hebben over het algemeen reeds zooveel geld in die ondernemingen gesto-

ken, dat zij ze moeten aanhouden, om niet alles te verliezen, daar zij thans door peperkultuur en andere kleine zaken het eene met het andere zoeken te dekken.

Mogt eenmaal de prijs der gambier stijgen, dan zou spoedig de welvaart onder de planters terugkeeren, even als vroeger toen de gambier een' behoorlijken prijs haalde.

Bij den staat la. A. vindt men eene opgave van den prijs der gambier over de jaren 1819 tot 1852.

In de soengeis of distrikten van de Riouwsche eilanden bevindt zich het volgende getal gambierbangsals of fabrieken. als:

N A M E N D E R SOENGEIS OF DISTRIKTEN.		GETAL GAMBIEER- BANGSALS.	<i>Aanmerkingen.</i>
1	Soengie Semboelang.	82	} Onder het ressort van den kap. der Emoy. Chinezen.
2	» Gien.	22	
3	» Kelong.	11	
4	» Lata.	8	
5	» Galang.	51	
6	» Tonginkang.	30	
7	» Ajer-tawar.	28	
8	» Doekoe.	122	
9	» Goenong Kidjang.	12	
10	» Angoes.	44	} Onder het ressort van den kap. der Kan- tonner Chinezen.
11	» Gesee.	18	
12	» Kawal.	25	
13	» Djieboet.	16	
14	» Tongkang.	10	
15	» Roljo.	119	
16	» Bengteiloë.	11	
17	» Singkang.	15	
18	» Moekakoening.	78	
Totaal		702.	

De gambierkultuur verschaft aan ruim 6000 Chinezen een middel van bestaan, die allen gelegenheid vinden iets van hunne verdiensten over te sparen; en daar het geheele aantal Chinezen op de Riouwsche eilanden niet minder dan 8000

bedraagt, blijkt hieruit genoeg, van hoeveel belang de gambierkultuur voor de welvaart des lands is.

De hierbijgevoegde staat la. F. toont aan den uitvoer van gambier van Riouw van 1830 tot en met 1852.

(Wordt vervolgd.)

B E S C H R I J V I N G
VAN
EEN GEDEELTE DER RESIDENTIE
R I O U W ,

DOOR

E. N E T S C H E R .

(Vervolg van bladz. 176, Jaarg. I, Dl. II).

Peper.— De peperkultuur op de Riouwsche eilanden, hoewel van groot belang, wordt eigenlijk slechts als eene bijzaak ondernomen en wel door de gambierplanters, die van de enkele opbrengst hunner gambierladangs niet zouden kunnen bestaan. Om deze reden wordt dan ook van de peperaanplantingen zoo veel werk niet gemaakt als op Sumatra, alwaar men zich meer speciaal daarop toelegt.

Te Riouw plant men bij elke gambierladang van 500 tot 1000 peperranken, en wel, in tegenoverstelling van de Sumatrasche wijze, op heuvelachtige gronden. Tot de voortplanting bezigt men stekken of uitspruitsels van oude planten. Men plant die op ongeveer 8 voeten afstands van elkander, tegen 10 of 12 voeten hooge regte staken van wild hout, waartegen de ranken opklimmen. Na verloop van twee, soms drie, jaren worden de eerste vruchten geplukt, nadat

men, gedurende dat tijdsverloop, de planten door snoeien steeds op eene hoogte van 8 à 9 voeten heeft gehouden.

Vervolgens plukt men geregeld twee malen 's jaars en verkrijgt alsdan, bij eenen gemiddelden oogst, ruim 3 kattie per plant 's jaars.

De korrels worden in de zon gedroogd en daarna door stampen, even als de rijst, van den groven bolster en van de stelen ontdaan.

Tot bemesting gebruikt men de uitgekookte bladen der gambier, die tevens door hunne bittere zelfstandigheid het onkruid verhinderen in de nabijheid der jonge ranken te groeijen, zonder zelve nadeel aan de plant toe te brengen.

Voor de zorg van eene middelmatige aanplanting worden vereischt twee Chinezen, die eene maandelijksche bezoldiging van f 7recepis, benevens voeding, tabak enz. ontvangen.

De prijzen der peper te Riouw, van 1819 tot 1852, zijn vermeld op den staat L^a. A. De uitvoer van 1830 tot 1852, is aangeteekend op den staat L^a. G.

Tin. Men vindt het tin voornamelijk op de Karimon-eilanden en op Singkep; doch de exploitatie van dit metaal, die zeer belangrijk had kunnen worden, is in haar begin gefnuikt. Vóór 1826 werd tin op de Karimon-eilanden gegraven voor rekening van den toemenggoong van Djohor, die aan de gravers betaalde 7 sp. matten per pikol erts, die te Singapoera gesmolten werd en 60 tot 70 percent tin opleverde, die toenmaals voor 20 à 21 sp. matten de pikol aldaar werd van de hand gezet.

Daar de Karimon-eilanden regtmatig den sulthan van Lingga, en niet den sulthan van Singapoera, toekwamen, werden ze, bij het overlijden van den toemenggoong van Djohor in 1826, onder beheer gesteld van een hoofd van wege den onderkoning van Riouw. Deze eilanden bragten toenmaals p. m. 2500 pik. tin 's jaars op; doch onder de latere exploitatie van den kapitein der Chinezen te Tandjong-pinang,

Oei Banhok, verminderde deze opbrengst tot op 1000 à 1200 pikols. Oei Banhok betaalde daarvoor aan den onderkoning van Riouw drie spaansche matten per pikol zuiver tin.

Thans is de tingraving op Karimon bijna geheel verloop en zal hoogstens 200 pikols 's jaars opleveren, die voor rekening van Chinezen worden bereid; doch men mag betere resultaten verwachten, daar de heer N. Van den Berg zich ter exploitatie van tingronden op die eilanden denkt neder te zetten en ongetwijfeld goede zaken zal maken.

Het tin werd vroeger niet op Karimon gesmolten, maar als ruwe erts naar Singapoera gezonden.

Het eiland Singkep leverde vóór een dertigtal jaren ruim 5000 pikols tin 's jaars op, welk produkt thans is gedaald tot 1000 à 1200 pikols.

De erts aldaar is van even goede hoedanigheid als op de Karimon-eilanden, en men berekent, dat, met eene behoorlijke exploitatie, het weinig moeite zou kosten om op Singkep en op de Karimon-eilanden jaarlijks eene hoeveelheid van 8 à 10,000 pikols tin te verzamelen.

Het tin, dat op eene eenvoudige en gebrekkige wijze te Singkep thans verkregen wordt, verkoopen de Chinezen van Lingga te Singapoera voor 16 à 17 spaansche matten de pikol, en is aldaar bekend onder den naam van Straits tin, welke benaming wordt gegeven aan al het tin, dat op het Maleische schiereiland en de omliggende eilanden wordt gesmolten.

Daar er geene behoorlijke kontrôle op den uitvoer van tin wordt gehouden, zoo is het niet mogelijk, de juiste hoeveelheid, die in de laatste jaren is uitgevoerd, na te gaan.

Agar-agar, enz. De agar-agar en de tripang worden bijna uitsluitend gevischt door de bewoners van Galang en Lingga.

Zij begeven zich ten dien einde naar de Duizend-eilanden, Karimon-djawa en de kusten van Banka en Biliton.

De gansche hoeveelheid agar-agar, die jaarlijks gevischt

wordt, berekent men op 2800 à 3000 pikols, die te Singapoera geldt van 1 tot 1 $\frac{1}{4}$ spaansche maten de pikol. De hoeveelheid tripang bedraagt slechts 100 à 120 pikols 's jaars. Zij is van slechte hoedanigheid, overeenkomende met die, welke men te Makassar noemt tripang katjang goreng en is te Singapoera waard van 6 tot 7 spaansche maten de pikol.

De tripang-en agar-agarvisschers ontzien zich niet om, als zij de kans schoon vinden, zeeroof te plegen, hetgeen verscheidene beperkende maatregelen tegen hen heeft noodig gemaakt, die later vermeld zullen worden.

De *damar* (hars) wordt verzameld door de rondzwerfende Orang benoea, door middel van nisvormige insnijdingen in den karoewinboom, op den bodem van welke nissen de hars zich in ruwe klompen vereenigt. De geheele uitvoer van dit artikel naar Singapoera zal niet meer bedragen dan 5 à 600 pikols 's jaars; de prijs is 1 à 1 $\frac{1}{4}$ spaansche maten de pikol.

Ook wordt door de Orang benoea *getah pertja* en eene slechte soort van *rotan* verzameld, die niet in den handel gangbaar is en slechts tot huisselijk gebruik en op visscherspraauwen wordt gebezigd. Al de *getah pertja*, die gevonden wordt, gaat naar Singapoera, alwaar zij dadelijk van de hand is te zetten.

Geschiedenis. Daar het ons doel is, ons in deze beschrijving zooveel mogelijk te bepalen tot het grondgebied van het eigenlijke Riouw en Lingga, zoo zullen wij de geschiedenis van het Maleische rijk niet ophalen van de tijden, toen Malaka de hoofdzetel was, doch aanvangen met het tijdstip van de inname van die plaats door de Portugezen, in 1511, en de vestiging van den toen regerenden vorst op Bentan.

Het eerst wordt van Bentan gewag gemaakt in het Maleische werk Soelalat'oe-s-salathin, doch alleen voor zooveel als daarvan in de noot onder pag. 144 is gezegd.

Sedert schijnt Bentan verlaten te zijn geweest, althans niet onder een aanzienlijk hoofd te hebben gestaan. Verder vindt men in het aangehaalde werk, dat reeds omstreeks het einde van de 14de eeuw een onafhankelijk vorst te Lingga regeerde.

Van af dat tijdperk komen Bentan of Lingga niet meer bij de Maleische schrijvers voor, tot na de verovering van Malaka, wanneer sulthan Ahmad Sjah, na zich gedurende een jaar met zijnen vader Mahmoed Sjah, te Moar en te Pahang te hebben opgehouden, zich te Bentan vestigde en aldaar eene woonplaats stichtte, die in de Maleische schriften Kokat genoemd wordt. Hij schijnt zich, misschien uit hoofde van het verlies van Malaka, den haat van de rijks-grooten op den hals te hebben gehaald, en welligt om hen tevreden te stellen, deed zijn vader sulthan Mahmoed hem vergeven, onder voorgeven, dat waarzeggers hadden voorspeld, dat hij niet langer zou leven. Sulthan Ahmad had geene kinderen en sulthan Mahmoed nam het bewind ten tweede male in handen. Onder zijne regering hadden verscheidene expeditiën plaats naar Kampar en Lingga, welk eiland alstoen beheerd werd door Maharadja Isaf. Tijdens het aanwezen van dezen te Bentan, om hulde aan den sulthan te bewijzen, zijn rijk verwoest en zijne vrouwen en kinderen medegevoerd zijnde door radja Nara Singa, vorst van Indragiri, wilde hij den bijstand van den sulthan inroepen, om dezen te bestraffen; doch daar Nara Singa inmiddels gehuwd was met eene dochter van den sulthan, weduwe van den wegens overspel door zijnen eigenen vader vermoorden vorst van Pahang, sulthan Mantsoer Sjah, waarbij hij van den sulthan den titel en naam had gekregen van sulthan Abd'oeel Djalil, zoo slaagde Maharadja Isaf niet in zijn voornemen. Hij zocht daarop hulp bij de Portugezen van Malaka en verwoestte inmiddels Indragiri. De Portugesche gouverneur zond hem eene vloot ter hulpe,

welke te Laboean-dadong, op de westkust van Lingga, in eenen moorddadigen zeeslag, een groot aantal vaartuigen vernielde, die door sulthan Mahmoed Sjah waren uitgezonden om zijnen schoonzoon, wegens het verwoesten van Indragiri, op den vorst van Lingga te wreken.

Sulthan Mahmoed Sjah deed van Bentan uit nog eenige pogingen om Malaka te hernemen; doch zoo ter zee als te land vielen al zijne ondernemingen ten zijnen nadeele uit. Eindelijk, in het jaar 1524, zonden de Portugezen eene geduchte vloot naar Bentan, waarmede zij al de versterkingen vernielden en sulthan Mahmoed verdreven. Na gedurende eenige dagen, van alles ontbloot, met twee getrouwe volgelingen in de wildernissen te hebben rondgezworven, wist hij over te steken naar Kampar, op de kust van Sumatra, alwaar hij den zetel des rijks vestigde. Hij leefde aldaar nog vijf jaren en moet dus in 1528 of 29 gestorven zijn, hetgeen echter niet met de opgave van bl. 145 overeenkomt, volgens welke in 1521 de sulthan Alaidin Rajat Sjah zou zijn opgetreden. Beide opgaven zijn getrokken uit oorspronkelijke H. S. S.; doch wij hebben reden, om die waaruit de eerste is overgenomen, zijnde de Soelalat'oes-salathin, het meeste vertrouwen te schenken.

Na het overlijden van sulthan Mahmoed werd zijn zoon Radja Moehafar heer van het rijk en nam den naam en titel aan van sulthan Alaidin Rajat Sjah, die den zetel des rijks naar Djohor moet hebben verlegd en aldaar in 1539 zijn gestorven. Hij werd opgevolgd door zijnen zoon Radja Moehafar onder den titel van sulthan Moehafar Sjah, wiens dood in 1557 wordt gesteld. Deze liet geene kinderen na en werd opgevolgd door een' zoon van zijne zuster Fatimah, die gehuwd was met Radja Oemar van Pahang. Dit kind, dat den titel kreeg van sulthan Abd'oel Djalil Rajat Sjah, slechts zeven jaar oud zijnde, werd onder voogdij gesteld van den bandahara, doch overleed vóórdat hij de jaren had be-

reikt om zelf te regeren (1559). Bij ontstentenis van kinderen, werd hij opgevolgd door zijnen vader Radja Oemar, die den naam en titel aannam van sulthan Ala Djala Abd'oel Djalil Rajat Sjah. Bij zijn overlijden in 1591 werd deze opgevolgd door zijnen zoon Radja Mantsoer, die den titel aannam van sulthan Ala Alaidin Rajat Sjah. Sedert dien hebben de sulthans elkander steeds van vader tot zoon opgevolgd, met uitzondering van de korte tusschenregering van Radja Ketjil van Siak (1718 — 1721).

Tot het jaar 1824 sorteerden de landen, thans uitmakende de residentie Riouw en onderhoorigheden, onder het gouvernement Malaka, en al de archieven van dat gouvernement, bij de overgave aan het Engelsch bestuur, aldaar verbleven zijnde, zijn alle schrifturen betrekkelijk het oude Riouw, bijaldien die mogten hebben bestaan, daarbij overgegeven, en, hierbij gevoegd het gebrek aan volledige inlandsche bronnen, is het onmogelijk de geschiedenis van hetgeen thans de residentie Riouw is, verder na te gaan tot in het begin van de 18de eeuw.

Reeds eeuwen geleden was Riouw, volgens het getuigenis van kundige inlanders, eene voor den inlandschen handel belangrijke plaats, welligt belangrijker dan het tegenwoordige Singapoera. Omringd door duizende onbekende eilanden en niet onderzochte vaarwaters, was het eene natuurlijke schuilplaats voor zeeroovers en smokkelaars; de smokkelhandel vooral was, van wege het zich alom in de naburige landen uitbreidende monopolie-stelsel der O. I. Kompagnie, van grooten omvang, en Riouw kon als het ware als een entrepôt beschouwd worden tusschen Borneo, Celebes en de Molukken en de groote handelsplaats Atjeh op Sumatra's Noordkust, welker vorsten welligt de eenigen van den Indischen archipel waren, die zich voortdurend buiten den invloed der Oost-Indische Kompagnie hebben staande gehouden, en alwaar handel met bijkans alle Europesche natiën werd gedreven.

Deze gunstige gelegenheid moet reeds vroeg de aandacht hebben getrokken der ondernemende Boeginezen, die dan ook, in het begin der vorige eeuw, een staatkundig overwigt hadden verkregen, door de vele en groote diensten, die zij aan de Maleische vorsten bewezen. Zoo voerden in 1719 de in het Djohorsche rijk gevestigde Boeginezen oorlog tegen Radja Ketjil, vorst van Siak, die het eiland Bantan aan den sulthan Abd'oel Djalil Sjah III had ontnomen, dezen vorst door den datoe laksamana Nakoda Sakam te Pahang, werwaarts hij gevlugt was, doen vermoorden en zijne kinderen, zijnde twee zoons, genaamd Soleiman en Abd'oel Rachman, en vijf dochters, tot zich genomen en tot dragers der rijkssieraden bestemd. Bij de Boeginezen uit het Djohorsche rijk voegden zich die, welke sedert eenige jaren te Linggi, benoorden Malaka, waren gevestigd, en door deze vereeniging waren zij sterk genoeg om Radja Ketjil naar Siak terug te drijven en de gevangene vorst-kinderen te bevrijden.

De aanvoerders der Boeginezen waren drie broeders, afkomstig van de vorsten van Sidenreng (Celebes) en genaamd daing Marewa of Kalana Djaja Poetra, daing Prani en daing Pali, ook genaamd daing Manompo. Door deze hoofden werd Soleiman verheven tot sulthan van het Djohorsche rijk, onder den naam van sulthan Soleiman Badar-Alam Sjah, en zij waren de eersten der rijks grooten, die hem trouw zwoeren. Uit dankbaarheid, of welligt door de omstandigheden gedwongen, verhief sulthan Soleiman in het jaar der Hedjirat 1154 (2 November 1720) den oudsten der drie Boeginesche broeders, Kalana Djaja Poetra, tot rijksbestierder (radja moeda) van het geheele rijk, onder den titel en naam van sulthan Ala Alaidin Sjah, schonk aan daing Pali of daing Manompo den titel van radja toeah, en ging met hen een kontrakt aan van den volgenden inhoud, vertaald van een authentiek afschrift.

In het jaar Ha, 1134, den 24 der maand Hadji (4 Oktober 1722) is sulthan Soleiman bevestigd in het gezag over het rijk van Djohor en Pahang door den radja toeah (daing Pali) en den radja moeda (daing Marewa of Kalana Djaja Poetra) ten tijde dat Ratoe Sri Maharadja bandahara was.

Dientengevolge is door den sulthan van Djohor met de Boeginesche vorsten een verbond aangegaan van opregte vriendschap, hetwelk, zoo door hen als door hunne kinderen en kindskinderen, onverbrekkelijk zal worden onderhouden.

De Boeginesche vorsten en de sulthan van Djohor zullen elkander aanmerken als broeders en de belangen hunner respektieve landen als die van een en hetzelfde rijk beschouwen. Zoo een der partijen van deze overeenkomst afwijkt, dan zal God zich van hem terugtrekken en hem geen zegen verleenen, noch aan hem, noch aan zijne kinderen en kindskinderen.

Als een blijk van erkentelijkheid voor de hem bewezene diensten en zijne herstelling in het bezit van alle landen van het rijk van Djohor en Pahang, heeft sulthan Soleiman daing Marewa tot zijnen broeder aangenomen, hem tot radja moeda (onderkoning) verheven, en hem den naam gegeven van sulthan Ala Alaidin Sjah en aan radja toeah (daing Manompo of Pali) den naam verleend van sulthan Ibrahim Sjah.

Alle Boeginezen, Makassaren en inboorlingen van Bima en Soembawa zullen, wanneer zij door menschen van de straat (Singapoera) genomen worden, aan de Boeginezen uitgeleverd worden.

In alle landen en havens van Djohor, zonder uitzondering, zal de toegang voor de Boeginezen vrij zijn.

Daar wij als broeders zullen leven, zoo zal het den Boeginezen en hunne afstammelingen ook vrijstaan, ten allen tijde de landen van Djohor te verlaten.

Door dit kontrakt wordt de vriendschap versterkt, die

bestaan heeft met den vorst, die te Soengie-baroe is overleden, — en door hetzelfde zijn de Boeginezen en de Maleijers één volk geworden.

De radja moeda en radja toeah hebben aan sulthan Soleiman Sjah al het geschut en al de onderdanen van het rijk van Djohor teruggegeven.

Dit kontrakt is gezegeld door sulthan Soleiman Sjah, daing Manompo en daing Marewe."

Aan den voet van dit verbond zijn achtereenvolgens de onderstaande vernieuwingen bijgevoegd, waarvan de eerste luidt als volgt:

„Op maandag den 12^{en} der maand Dzoel Khaidah des jaars 1146 (6 April 1734), ten 3 ure des achtermiddags, is dit nieuwe verbond van vriendschap aangegaan tusschen sulthan Soleiman Sjah, jang di pertoean moeda (onderkoning), Radja Indra Bongsoe, ratoe bandahara Sri Maharadja, ongkoe Siwa Radja en al de andere panghoeloc's, panggawa's en orang-kaja's, met intje Abd'oellah en alle Boeginesche panggawa's.

Men is overeengekomen, dat, zoo een inboorling van Djohor eenig kwaad opzet koestert tegen eenen Boeginees, alsdan God hem zal straffen in hem zelve en zijne kinderen en zijne wapens stomp en onnut maken.

Wanneer een Boeginees iets kwaads wil ondernemen tegen eenen Maleijer, zoo zal hem eveneens de straf Gods treffen en zijne wapens zullen stomp en onnut worden.

De onderdanen van de Boeginezen zullen ook zijn onderdanen van Djohor, en de onderdanen van Djohor zullen ook zijn onderdanen van de Boeginezen.

Aldus is opgemaakt het verbond tusschen de Maleijers en de Boeginezen, tijdens de onderkoning (sulthan Ala Alaidin Sjah) en de radja toeah (sulthan Ibrahim Sjah) de zaken te Soengie-baroe weder herstelden en sulthan Soleiman Sjah weder in het bezit van het rijk van Djo-

hor en Pahang hebben gesteld, waarom de vriendschapsband tusschen de landen van Djohor en Boegis ook nimmer zal verbroken worden; want zij hebben elkander als broeders geholpen en ondersteund.

De vijanden van de Boeginezen zullen zijn de vijanden van Djohor, en de vijanden van Djohor wederkeerig die der Boeginezen.

Zoodanig luidt de wederzijdsche verbindtenis, en, zoo dezelve wordt nageleefd, zal God de onderlinge vriendschap zegenen en doen toenemen.

Ten opzichte van de wederzijdsche verpligtingen is overeengekomen, dat, wanneer een slaaf wegloopt en goederen (of geldswaarde) medeneemt, degeen, die hem aanhoudt, hem met de goederen (of geldswaarde) zal moeten uitleveren, en bijaldien de slaaf gedood is, zal de aanhouder zijne waarde moeten vergoeden. Wanneer een slaaf overloopt tot de zwervende straatvolken (orang selat), zullen die zijne waarde in billijkheid moeten vergoeden.

Dit verbond is op nieuw aangegaan, omdat de radjah toeah Abd'oellah is vervangen door zijnen afstammeling, en gesloten in de tegenwoordigheid van radja moeda (den onderkoning) en van radja Indra Bongsoe, opdat hetzelve van zooveel te meer kracht moge zijn.

Al wie in het minst van dit verbond afwijkt, hij zij Boeginees of Maleijer, zal door God tot in zijne kinderen en kindskinderen gestraft worden, en hem zal nimmer geluk of voorspoed deelachtig worden."

De tweede vernieuwing van het verbond van 1722 is van den volgenden inhoud:

» Op donderdag den 8^{en} der maand Safar van het jaar Sin 1160 (9 Februarij 1747) des middags ten een ure, is door daing Kambodja, die van Salangoor is teruggekeerd, en de oudsten der Boeginezen genaamd daing Towone, panggawa Lajassa, panggawa Lando en de vier panghoeloes, met

toestemming van den sulthan, een verbond aangegaan met de oudsten van Riouw.

Daing Kambodja heeft vervangen Kalana Djaja Poetra (1) die te Soengie-baroe is overleden, en zulks op verzoek van al de oudsten, die zich daartoe tot den sulthan hebben gewend.

In stede van radja toeah, die te Soengie-baroe is overleden, is opgevolgd intje Anda.

Het oude verbond is niet veranderd en de inhoud is van dezelfde kracht gebleven."

De derde vernieuwing luidt als volgt:

Op vrijdag den 4^{en} der maand Ramdjan van het jaar Alif 1163 (Julij 1753) is dit verbond aangegaan in tegenwoordigheid van den sulthan, den onderkoning en van datoe bandahara Sri Maharadja, met al de oudsten der Maleijers en der Boeginezen, die hetzelfde hebben bezworen en vernieuwd en voor God de verplichting hebben op zich genomen om hetzelfde na te leven, zonder dat Radja Boeang (2) zich hierover spijtig zal behoeven te gevoelen en zich daarover op de Maleijers of Boeginezen zal behoeven te wreken.

Zoo iemand der Boeginezen, ter kwader trouw handelt tegen over de Maleijers, dan zal God al de Boeginezen daarvoor straffen, en wederkeerig, zoo een Maleijer kwade voornemens tegen eenen Boeginees koestert.

(1) Men zal hier moeten lezen »daing Kambodja bekleedt thans de betrekking, die Kalana Djaja Poetra het eerst heeft vervuld.»—Immers deze laatste werd niet opgevolgd door daing Kambodja, maar door daing Pali, na wien daing Kambodja onderkoning werd.

(2) Deze, een zoon van Radja Ketjil, was toenmaals vorst van Indragiri en had het grootste belang er bij, om de vereeniging der Boeginezen met de Maleijers tegen te gaan.

Op het vernemen, dat Radja Ketjil naar Kedah was getrokken, om met den vorst aldaar eene verbindtenis tegen Djohor aan te gaan, volgde de nieuwe onderkoning hem derwaarts, in het jaar 1136 (20 September 1723) en wist hem, na een hardnekkig gevecht, te verjagen. Daing Prani, de broeder van Kalana Djaja Poetra, sneuvelde bij die gelegenheid door eenen kanonskogel. Bij zijne terugkomst te Riouw vond Kalana Djaja Poetra die plaats al weder door Radja Ketjil ingesloten en belegerd.

Het beleg duurde 51 dagen en eindigde met de vlugt van Radja Ketjil, die naar Siak terug keerde.

Omtrent dien tijd kwam sulthan Kalifat' oellah Moehamad, Sjah van Kampar, te Riouw en hernieuwde den ouden eed van getrouwheid aan den sulthan van Djohor en den onderkoning van Riouw.

In 1138 (29 Augustus 1725) kwam Radja Ketjil te Riouw, om van den sulthan Soleiman zijne aldaar verblevene vrouw terug te vragen; deze werd hem gegeven, nadat hij in de mesdjid plegtig had gezworen en beloofd, de strandlanden van zijn rijk met hunne geheele bevolking aan sulthan Soleiman terug te geven en nimmer meer oorlog tegen Djohor of eenige onderhoorigheid van hetzelfde te zullen voeren. Zijnen eed bleef hij echter niet getrouw, en aan de vertoogen van den onderkoning van Riouw gaf hij geen gehoor; zijne trouwloosheid ging zelfs zoo ver, dat hij in 1139 (18 Augustus 1726) al weder Riouw kwam aanvallen en versterkingen op Poelau-bajan, in de baai van Riouw, opwierp; doch na een gevecht van twee dagen verliet hij dezelve bij nacht en trok naar Siak terug.

In datzelfde jaar, wordt in eenige geschiedkundige handschriften vermeld, was te Riouw de rijst bijzonder schaarsch en duur en steeg de prijs van dat graan tot een mas voor de maat van 6 tjoepaks (ongeveer 20 gulden per pikol). Ook stierf in hetzelfde jaar 1139 de onderkoning sulthan Ala

Alaidin Sjah (Kalana Djaja Poetra) en werd opgevolgd door zijnen broeder daing Pali. Omtrent dien tijd werden door Riouw verscheidene oorlogen gevoerd, zoo tegen den vorst van Selangoor en diens bondgenoot, een Boeginees genaamd daing Mataka, als tegen Pahang en Siak, welke rijken langzamerhand zich magtig genoeg gevoelden om de suprematie van Djohor van zich af te werpen.

De kronijken, die deze oorlogen vermelden, doen echter niet vooronderstellen, dat ze eenigen staatkundigen invloed zouden hebben gehad op de onderlinge verhouding der oorlogvoerende landen. Het bleef gewoonlijk bij gevechten ter zee of tegen vaartuigen, die landingen beproefden, doch veroveringen hadden niet plaats.

Daing Pali of daing Manompo, eerst radja toeah en daarna radja moeda of onderkoning van Riouw, de laatste der drie broeders, welke sulthan Soleiman in zijne regten hadden hersteld, overleed op den 10^e Dzoel Hadjia 1147 (23 Maart 1735).

In het jaar 1148 (13 Mei 1735) vertrok sulthan Soleiman naar Boengaran, een der eilanden van de Groot-Natoengroep; doch zich te Tandjong-oebin (op Bentan) ophoudende, kwam een zendeling van den onderkoning hem verzoeken, ten spoedigste naar Riouw terug te keeren, daar de tijding was vernomen, dat eene vloot van Radja Ketjil Riouw wilde aanvallen. De sulthan voldeed hieraan en zond eenigen zijner grooten uit, om de bedoelde vloot op te zoeken. Deze kwamen spoedig terug met het berigt, dat zij die vloot in straat Tioeng hadden gezien en dat zij uit een aanzienlijk aantal vaartuigen bestond, waarop alles, zoo te Riouw als op het eiland Penjingat, dat de ingang der baai van Riouw afsluit, tot de ontvangst des vijands in gereedheid gebragt en eene vloot de rivier afgezonden werd om die van Radja Ketjil op te zoeken. Deze genaderd zijnde, werd op den 7^{en} Safar 1148 (19 Junij 1735), nabij den hoek van

Senggaran op Bentan, tegenover Penjingat (Mars) een zeeslag geleverd, waarin Radja Ketjil de nederlaag kreeg. Hij keerde onmiddellijk naar Siak terug, zonder door de Riouw-sche vaartuigen te kunnen worden vervolgd, daar deze een aanzienlijk verlies aan dooden en gewonden hadden bekomen.

Niettegenstaande zijne herhaalde nederlagen hield hij niet op Riouw te benadeelen, en trok, in hetzelfde jaar naar Siantan, een der Anambas-eilanden, dat hij verwoestte. Daarop begaf hij zich, vereenigd met zekeren Radja Alam van Kampar, naar Trengganoe, welke plaats hij echter van wege de goede versterkingen aan de monding der rivier niet kon naderen. In 1150 (20 April 1737) viel hij Riouw weder aan, doch te vergeefs, bij welke gelegenheid hij vereenigd was met Radja Alam, daing Mataka en Radja Amas, hoofden van Kampar en Selangoor. Na een verlies van twee groote en eenige kleine praauwen, trok hij af, met achterlating van vele stukken geschut en lila's, doch niet vóórdat hij de Chinesche kampong op Tandjong-pinang in brand had gestoken. Ook in 1153 (18 Maart 1740) zond hij eene expeditie, onder zijnen zoon Radja Boeang en Daing Mataka, tegen Riouw, doch ook deze werd alweder geslagen.

In het jaar 1156 (14 Februarij 1743) overleed de tweede onderkoning van Riouw, daing Pali, en werd opgevolgd door zijnen neef daing Kambodja, zoon van daing Prani en van eene prinses van Boni. Deze niet kunnende goedkeuren de hulp, door sulthan Soleiman verleend aan den gouverneur van Malaka en aan Radja Boeang van Siak, die zich intusschen had onderworpen tegen diens eigenen, hoewel onechten, broeder Tan Alam, verliet Riouw en vestigde zich te Linggi benoorden Malaka, werwaarts ook Tan Alam zich begaf, na door de vereenigde magten van Riouw en Siak te zijn verslagen en uit de omstreken van Riouw verjaagd.

Sulthan Soleiman, na den afloop dezer expeditie te Malaka een bezoek bij den gouverneur afgelegd hebbende,

keerde naar Riouw terug, van waar hij een zijner rijks-grooten, genaamd tongkoe Embong, naar Linggi zond om de rijkswapens van daing Kambodja af te vragen; deze gaf echter ten antwoord, dat hij geene dan gekochte wapens bezat, en dat hij overigens, bijaldien de rijkswapens onder hem berustende waren, ze niet zoude afgeven, daar hij nog steeds op Djohorsch grondgebied was.

Sulthan Soleiman, wiens gezag door den afval van daing Kambodja en het meerendeel der Boeginesche grooten zeer verzwakt werd, besloot den onderkoning op eene zachte wijze te doen overhalen om naar Riouw terug te keeren, en zond ten dien einde radja Hadji, zoon van wijlen daing Pali, en eenige andere aanzienlijken naar Linggi, om daing Kambodja, uit zijnen naam, te verzoeken weder te Riouw te komen.

Radja Hadji, op zijne reis naar Linggi eenigen tijd te Malaka vertoevende, kreeg daing Kambodja kennis van een gerucht, volgens hetwelk de regering van Malaka het voornemen had radja Hadji aldaar aan te houden.

Daing Kambodja, zijne vijandelijke gezindheid jegens sulthan Soleiman ter zijde stellende, vergaderde daarop den jang di pertoean van Selanggoor en eenige andere grooten, met welke hij overeenkwam om radja Hadji te Malaka te gaan afhalen. Ten dien einde vertrokken zij des nachts met eenige sampans naar Tandjong-kling nabij Malaka, van waar een dier vaartuigen werd afgezonden om radja Hadji op te sporen. Deze werd ontmoet nabij Poelau-djawa en begaf zich, op het verzoek van daing Kambodja, onmiddellijk naar Linggi, welke plaats kort daarop door eenige schepen van Malaka bijgestaan door Pendjadjaps van Riouw, op aanzoek van sulthan Soleiman, werd aangevallen met het doel om zoowel Radja Hadji als Daing Kambodja in handen te krijgen.

Radja Hadji maakte gedurende het gevecht amok en werd

zwaar gewond. Hij kon echter niet verhinderen, dat Linggi in handen viel der aanvallers, en daing Kambodja trok met de vereenigde magten van Selangoor en andere nabij gelegene plaatsen naar Rombouw, alwaar hij een verbond sloot met den jang di pertoean, genaamd radja Alim, waarbij werd overeengekomen om Malaka met vereenigde magt aan te vallen. Dit plan werd ten uitvoer gebragt; doch na een beleg en verontrusting van negen maanden werden de belegeraars door de van Batavia gezondene troepen verslagen en genoodzaakt naar Rombouw terug te trekken. Hoewel de overwinning aan den kant bleef van den gouverneur van Malaka, had evenwel het beleg die plaats zoo bemoeijelijkt en benadeeld, dat de gouverneur besloot den vrede aan te bieden. Deze werd aangenomen en de verbondene vorsten keerden naar hunne rijken terug. Daing Kambodja bleef zich evenwel nog in Rombouw ophouden.

Intusschen was de sulthan Soleiman, door den gouverneur daartoe uitgenoodigd, te Malaka gekomen en had eene persoonlijke ontmoeting met daing Kambodja, dien hij echter niet kon overhalen om te Riouw terug te komen. Daing Kambodja vestigde zich te Padas, bezuiden Malaka, met radja Hadji, die hem echter kort daarop verliet en met eene enkele prauw naar Riouw terugkeerde. Op reis vermeesterde hij bij straat Tioeng eene Siamsche wankang en zeilde daarmede naar Reteh, op de kust van Indragiri, alwaar hij een aantal Boeginezen innam, die door den onderkoning van Trengganoe van Riouw waren verjaagd, op welke plaats deze rijksgroote, in het afzijn van daing Kambodja, het gezag voerde. Van Reteh ging hij naar Riouw en van daar terug naar Padas, alwaar de Boeginezen van Reteh zich bij daing Kambodja voegden. Daarop begaf radja Hadji zich met den jang die pertoean en den soelewatang van Selangoor weder naar Riouw en ontkwam

ter naauwernood den strik, hem door den onderkoning van Trengganoe gespannen, die hem wilde doen opvatten. Te Riouw had, door de bewerking van sulthan Soleiman, eene plegtige verzoening plaats tusschen de aldaar aanwezige Boeginezen en Maleijers, en, na op die wijze de magt van daing Kambodja, die zich door bijna al de Boeginezen verlaten zag, zeer te hebben verzwakt, zond de sulthan den radja van Selanggoor, radja Hadji en zijnen eigenen zoon, Radja di Barah weder naar Padas om den weêrspannigen daing Kambodja tot terugkeeren over te halen. Gedurende hun aanwezen aldaar kwam de tijding van het verlijden te Riouw van sulthan Soleiman, terwijl omtrent denzelfden tijd (1754) de troonsopvolger, de bovengenoemde Radja die Barah, te Padas stierf. Daing Kambodja vertrok daarop onmiddellijk naar Riouw, het lijk van Radja di Barah medevoerende, dat hij te Bantangan op Bentan naast dat van zijnen vader deed begraven. — Radja Hadji vertrok op dat tijdstip met drie vaartuigen over Lingga naar Djambi, alwaar hij huwde met ratoe Amas, dochter van den sulthan aldaar, welke hem den titel en naam schonk van pangeran Soeta Widjaja.

Kort na de aankomst van daing Kambodja te Riouw kwam aldaar een vaartuig van Malaka met eenen brief van den gouverneur, waarbij deze om de betaling verzocht van de oorlogskosten, gemaakt in Siak tegen radja Alam, tijdens het leven en ten behoeve van sulthan Soleiman, zoomede gedurende het beleg van Malaka. Daing Kambodja verzamelde al de grooten en vroeg hun oordeel omtrent het al dan niet voldoen van deze vordering. Allen waren van gevoelen, dat, deze schuld gemaakt zijnde ten voordeele van den overledenen vorst, de tegenwoordige daar niets mede te maken had; doch daing Kambodja liet, uit eigen beweging, den gouverneur van Malaka weten, dat hij over drie maanden zoude betalen, na welk

tijdsverloop hij ook werkelijk eene som van 33,457 Spaansche matten derwaarts zond.

Na den dood van Sulthan soleiman was hij opgevolgd door zijnen tweeden zoon, sulthan Achmad Sjah II, vroeger genaamd tongkoe Ab'doel Djalil, die, na eene regering van slechts twee jaren, overleed en opgevolgd werd door zijnen jongeren broeder Mahmoed Sjah III. Deze, nog een kind zijnde, woonde met zijne moeder, tongkoe Hitam, bij den radja moeda daing Kambodja, die het bestuur voor den minderjarigen vorst waarnam.

Omtrent dezen tijd werd Riouw weder verontrust door zekeren radja Ismael van Siak, die, door de Oost-indische kompagnie en radja Alam van daar verdreven zijnde, eene schuilplaats te Riouw dacht te vinden; doch daing Kambodja, op grond van den na het beleg van Malaka in 1752 gesloten vrede tusschen de Oost-indische kompagnie en de Boeginezen, hem aldaar niet willende dulden, vertrok hij naar Siantan, alwaar hij groote gewelddadigheden pleegde, keerde terug naar Siak en kwam met eene nieuwe vloot van daar om Riouw aan te vallen. Hij werd echter spoedig geslagen en moest vlugten.

In 1765 overleed de derde onderkoning, daing Kambodja, en werd opgevolgd door pangeran Soeta Widjaja (radja Hadji), daartoe benoemd door den bandahara van Pahang, na den vorst de eerste in rang in het Djohorsche rijk. Pangeran Soeta Widjaja (radja Hadji) bevond zich destijds te Pahang, na zich eenigen tijd te Mampawa opgehouden en het rijk van Sanggouw op Borneo, ten voordeele van den sulthan van Sambas, beoorloogd te hebben.

De gezindheid van dezen onderkoning jegens de Oost-indische kompagnie was aanvankelijk zeer gunstig en tot in het jaar 1781 schijnen geene belangrijke gebeurtenissen in het Riouwsche gebied te hebben plaats gehad, toen eene hoogst onvoorzigtige handelwijze van den toenmaligen gou-

verneur en Directeur van Malaka, Pieter Gerardus de Bruijn, de rampen des oorlogs over die gewesten bragt, de stad Malaka op het punt deed staan van vernield te worden, en de Oost-indische kompagnie honderde menschenlevens en tonnen gouds kostte.

In het genoemde jaar 1781 kwam het Engelsch Oost-Indisch kompagnies schip Betsy, met eene lading van 1075 kisten amfloen, van Bengalen naar China bestemd, ten anker in de binnenbaai van Riouw (thans door aanslibbing voor groote vaartuigen onbevaarbaar), ten einde eene gunstige kans waartenemen, om aan de Hollandsche en Fransche kruisers, die den ingang der Chinesche zee bezet hielden, te ontkomen. Eenige dagen na de aankomst te Riouw, werd dit vaartuig aangevallen door een Hollandsch schip van Malaka en veiligheidshalve verder de baai ingebragt tot bij Poelau Bajan, alwaar het niet kon gevolgd worden door het Hollandsche schip, dat te grooten diepgang had en zich daarom moest verwijderen.

Pangeran Soeta widjaja (radja Hadji), voldoende aan de belofte door de elkander opgevolgd hebbende sulthans gedaan, om de vijanden der Oost-Indische kompagnie als de hunne te zullen aanmerken, lokte den gezagvoerder en een gedeelte der bemanning van de Betsy aan wal, nam hen in verzekerde bewaring, viel daarop met eene groote magt des nachts het schip aan en maakte het met de lading prijs. Te werk gaande met eene eerlijkheid, die te meer prijzenswaardig was, daar van kompagnies wege niemand te Riouw aanwezig was om eenigen invloed te kunnen uitoefenen op de handelingen van den onderkoning, bragt deze vorst in persoon het prijsgemaakte schip met de geheele lading onaangebrokeu te Malaka op en gaf het over aan den gouverneur, die schip en lading verbeurd verklaarde en ten voordeele der kompagnie verkocht. Pangeran Soeta Widjaja (radja Hadji) vorderde een vierde der opbrengst doch niet alleen werd hem dit door den gou-

verneur geweigerd, maar deze weigering geschiedde op eene verregaande beleedigende wijze. De onderkoning trachtte evenwel door overreding recht te verkrijgen en bleef gedurende eenigen tijd met dat doel, met een paar vaartuigen, ter reede van Malaka liggen, totdat hij, onderrigt wordende dat hem in geen geval de gereklameerde som zou worden uitbetaald en zelfs het plan bestond om hem gevangen te nemen, met eene sampan des nachts de reede van Malaka verliet en zich naar Selangoor begaf. De rechtvaardigheid zijner zaak en de invloed, die hij als onderkoning en als hoofd der Boeginezen op de mindere hoofden van het Djohorsche rijk en de naburige vorsten uitoefende, verschaften hem in korten tijd eenen zeer grooten aanhang, en, zich sterk genoeg gevoelende om zijne regten met de wapenen te doen gelden, verklaarde hij, in het begin van 1782, den gouverneur van Malaka op eene loyale en formele wijze den oorlog. De gouverneur niet over veel middelen kunnende beschikken, werd de oorlog gedurende twee jaren van weërszijden flauw gevoerd, totdat de meer en meer toenemende stoutmoedigheid van radja Hadji en de belemmeringen van den handel van Malaka het noodzakelijk maakten denzelfden door eenen krachtigen maatregel te beëindigen. Ten dien einde werden naar Riouw gezonden de oorlogsschepen de Dolfijn en het Hof ter Linde, het ten oorlog toegeruste kompaniesschip De Jonge Hugo en eenige vaartuigen van mindere grootte, waarbij kort daarop gevoegd werden de gewapende kompaniesschepen Willem Frederik en de Diamant, welk eskader, onder het kommando van den kapitein ter zee Toger Abo, op den 18^{en} Junij 1783, vóór den ingang der baai van Riouw, onder het eiland Penjingat (Mars) ten anker kwam. Op de gezamenlijke vaartuigen bevond zich een aantal van 1383 zeelieden, infanteristen en artilleristen, welke militairen onder het bevel stonden van den luitenant Antonij Stecher.

Door den gezagvoerder van een aldaar liggend Portugeesch handelsvaartuig werd men onderrigt, dat te Riouw eene groote ontsteltenis was ontstaan door het verschijnen van het eskader vóór de baai en dat de Boeginezen gering in getal waren en geene toebereidselen tot verdediging hadden gemaakt.

Welligt had door eenen enkelen doortastenden maatregel de vrede op de beste voorwaarden kunnen worden bedongen; doch, misschien gebonden door zijne instructie, ging kapitein Abo met eene alles bedervende traagheid te werk. Zijne instructie luidde hoofdzakelijk:

dat hij de ingangen van Riouw moest bezetten;

dat de vaartuigen, welke van Java te Riouw mogten verschijnen, met een geleidebriefje moesten doorgezonden worden naar Malaka, na uit elk derzelve een persoon van aanzien te hebben aangehouden;

dat de vaartuigen van Boeginezen of van met hen bevriende natiën moesten worden vernield, of, na de wapens daaruit genomen en den nakoda aangehouden te hebben, aan dezelve toegestaan moest worden te vertrekken;

dat de vaartuigen van Palembang, Banka of elders uit die streken, moesten ontladen en naar Malaka gezonden worden;

dat aan de bevriende vaartuigen, die te Riouw lagen, moest worden toegestaan, één voor één, na visitatie, te vertrekken;

dat de vijandelijke vaartuigen, die Riouw poogden te verlaten, moesten teruggejaagd of genomen worden, en, in dit laatste geval, de nakoda aangehouden en de bemanning op een ander eiland moest afgezet worden;

dat Riouw moest geblokkeerd worden tot de komst van hulptroepen van Trengganoe en Siak, of wel van versterking van Batavia.

Uit deze instructie kon dus opgemaakt worden, dat het de bedoeling van den gouverneur van Malaka niet was om Riouw

dadelijk gewelddadig aan te tasten, doch die plaats voorloopig slechts te blokkeren, en te minder kon de bevelhebber der expeditie zich tot dadelijk ageren bevoegd achten, daar de gouverneur hem een brief voor radja Hadji (zooals pangerang Soeta-Widjaja doorgaans nog werd genoemd), had medegegeven, die eerst diende te worden beantwoord. Deze brief werd aan de bemanning van eene overmeesterde praauw ter hand gesteld om aan den onderkoning over te brengen. Op denzelfden kwam evenwel geen antwoord en de Boeginezen gingen voort met, zoo door het opwerpen van verschansingen als door het versperren der baai, zich geducht te versterken.

De maatregelen door den kommandant Abo genomen bepaalden zich tot het bezetten der beide ingangen der baai, benoorden en bezuiden Penjingat; doch voor het overige bleef hij ten eenenmale werkeloos, hetgeen de stoutmoedigheid der Boeginezen zoo ver deed gaan, dat zij, op den 23 Junij, met een aantal praauwen, eenen aanval op het eskader maakten, waarbij het schip het Hof ter Linde bijkans door hen veroverd werd. Door de tijdige hulp der overige schepen werd het gered, doch was evenwel zoodanig gehavend, dat het naar Malaka gezonden moest worden om te repareren. Spoedig evenwel keerde dit schip naar Riouw terug, aan boord hebbende Lemker en baron Van Papendrecht als kommissarissen, en vergezeld van het ten oorlog uitgeruste kompaniesschip het Malaks Welvaren, eenige kleinere vaartuigen en een 200-tal Europesche soldaten en matrozen.

Na de komst dezer kommissarissen, in November 1783, werd een weinig meer aktiviteit aan den dag gelegd dan vroeger. Tot dat oogenblik hadden alle bewegingen bestaan in het terugjagen der vaartuigen, die trachtten te ontsnappen en het vermeesteren van andere, door de in de nabijheid van Riouw kruisende tot het eskader behorende kleine bodems; thans echter werd besloten eenen algemeenen aanval

te bewerkstelligen en de vijandelijke versterkingen op Tandjong-pinang, Poelau Baijan en Sengaran te vernielen.

Lemker bleef aan boord van het schip het Malaks Welvaren, en Van Papendrecht begaf zich op een kleiner vaartuig, de goerap de Snelheid.

De schepen en vaartuigen zich in linie geformeerd hebbende tusschen den hoek van Sengaran en Poelau Penjingat en tusschen dit laatste eiland en den uthoek van Tandjong-pinang, werd, op den 6 Januarij 1784, het vuur op alle batterijen en vaartuigen der Boeginezen te gelijk geopend en, niettegenstaande hunne heldhaftige verdediging, werden, in den loop van den morgen, verscheidene batterijen door het geschut der schepen gedemonteerd en vernield.

Eene landing op Tandjongpinang, in de nabijheid van eene der meest gehavende vijandelijke batterijen, werd daarop beproefd door een detachement Europesche, meest Fransche militairen, aangevoerd door den skriba van het gouvernement van Malaka De Stoppelaar, een vurig en dapper jongmensch, die, de Fransche taal magtig zijnde, zich had aangeboden om de landing bij te wonen, en, bij de alleronvergeefflijkste wanorde, die er bestond, uit overdrevene eerezucht, het kommando van het landingsdetachement op zich nam, waarbij zich geene andere officieren bevonden dan de vaandrig Zoldering.

De ongeregeldheid der landing ging zoo ver, dat de soldaten verplicht waren zelve te roeijen, zijnde niet gezorgd voor de verdeeling van zeelieden op de vaartuigen, bestemd om de landingsdivisie over te brengen. Evenmin waren de sloepen van loodsen voorzien, wat op de klippige oevers van Tjandjong-pinang echter hoogst noodig was. Het gevolg van dit verzuim was, dat de sloep van De Stoppelaar, op korten afstand van den wal aan den grond geraakte, waarop deze, gevolgd door zijn detachement, door het water naar den oever baadde, en, na ééns gevuurd te hebben, tegen

den berg van Tandjongpinang naar de vijandelijke batterijen oprukte. De verwarring onder dit bijna van alle kommando ontbloote detachement was volslagen; een ieder deed wat hij goed vond, en deze verwarring steeg ten top, toen het schip het Malaks Welvaren, waarop zich de kommissaris Lemker bevond, met eenen donderenden slag in de lucht vloog, waarop de Boeginezen, van den eersten schrik gebruik makende, in groot aantal van den berg de bestormers te gemoet kwamen (1).

De Stoppelaar werd gewond, en daar de vaandrig Zoldering, wiens beenen door ziekte gezwollen waren, zich niet langer kon staande houden, deed de eerste de retraite kommanderen, hetgeen evenwel op dat oogenblik overbodig was, daar een ieder zich reeds naar het strand spoedde om een goed heenkomen te zoeken voor de lansen der aanrukkende Boeginezen.

Verscheidenen van het detachement sneuvelden, en drie soldaten, waarvan één gewond, moesten zich op genade overgeven.

Door het vuur van de pantjallang Rustenburg werden de Boeginezen verhinderd om de vlugtelingen tot aan zee te vervolgen, in welk geval gewis geen hunner ontkomen zou zijn, daar een der beide sloepen op het drooge achtergelaten moest worden, en, door de overlading van de tweede sloep, de inscheeping in de grootste wanorde plaats had.

Van het schip het Malaks Welvaren werden slechts 2

(1) Bij zeer laag water zijn de overblijfselen van het ongelukkige fregat nog zichtbaar.

Zooveel mogelijk hebben de Boeginezen het geschut van het wrak opgevischt, waarvan heden nog verscheiden stukken, voorzien van het merk der Oost-Indische kompagnie, bij den onderkoning van Riouw aanwezig zijn.

Europeanen en 7 Inlanders gered; geen hunner wist de oorzaak van het springen van dat vaarttuig op te geven.

De kapitein ter zee Abo nam, na den noodlottigen dood van Lemker, weder het bevel over het eskader op zich en beriep eenen krijgsraad om over de verder te nemen maatregelen te beraadslagen. Het algemeen advies was, om de blokkade op te breken en naar Malaka terug te keeren, daar het eskader door het verlies van één zwaar schip, de zware avariën aan de overige schepen, en de zoo door ziekte als door het sneuvelen der manschappen sterk verminderde ekwipagiën, niet meer bij magte scheen om het voorgenomen doel te bereiken, en welligt binnen kort in zulk eenen staat zou verkeeren, dat het gevaar kon loopen grootendeels door den vijand te worden vernield. Na het uitbrengen van dit gevoelen door eenen raad, zamengesteld uit de voornaamste officieren, kon de bevelhebber niet op zich nemen om langer vóór Riouw te blijven en dien ten gevolge keerde het eskader naar Malaka terug.

Voorzeker is deze ongelukkige expeditie niet met het noodige overleg, eenheid en krijgskennis volbragt. Zoodanig werd de zaak ook door de hooge regering te Batavia ingezien, die den gouverneur en raad te Malaka den 26 April 1784 aanschreef om een scherp onderzoek te doen naar de omstandigheden van het beleg van Riouw, ten gevolge waarvan door dien gouverneur en raad een verslag dienaangaande werd ingediend, waarbij werd betoogd, dat de expeditie in geen deele was bestuurd, zoo als men had mogen verwachten.

De daarop gevolgde staatkundige verwickelingen hebben waarschijnlijk verhinderd aan dit rapport verder gevolg te geven.

Een der voornamste oorzaken van het niet slagen dezer expeditie is voorzeker daarin gelegen, dat te veel werd staat

gemaakt op de gedane beloften van bijstand van de vorsten van Trengganoe en Siak, die geen van beiden aan hunne beloften voldeden; de eerste had integendeel de Boeginezen met rijst en ammunitie bijgestaan. In eene genomene praauw werd een brief van radja Hadji gevonden, bij welken hij de hulp der Engelschen van Poelau Pinang inriep; doch het blijkt niet dat die is verleend.

Te Malaka komende, vond het eskader deze stad ingesloten door de vereenigde magten van den sulthan van Djohor en van de vorsten van Selanggoor en Rombouw.

De sulthan Mahmoed was te Moar gebleven, wordende de Riouwsche benden aangevoerd door den onderkoning pangeran Soeta Widjaja (radja Hadji), die met allen spoed van Riouw gekomen was en zich gelegerd had te Telokkatapang.

Gelukkig voor Malaka, dat zeker sedert de Nederlandsche vestiging nooit zijnen val zoo nabij was geweest, kwam kort hierop een van Batavia gezonden Landseskader opdagen, onder bevel van den kapitein ter zee J. P. van Braam en bestaande uit de schepen

Utrecht . . . van 68 stukken en 480 man ekwipage, zijnde het kommandants schip.

Wassenaar . . . » 68 id. 450 id. kapitein G. Oorthuijs.

Prinses Louise . » 56 id. 350 id. Graaf van Rechteren.

Goes » 54 id. 350 id. J. S. Stavorinus.

Monnikendam » 44 id. 270 id. Kuiper.

Juno » 36 id. 230 id. M. de With.

en het ten oorlog uitgeruste kompagnies schip Meerwijk, kapitein J. Montanje.

Door deze hulp gelukte het Malaka te ontzetten en de belegeraars, na eenen hardnekkigen tegenstand, te verdrijven.

Bij het vermeesteren der vijandelijke versterking te Telokkatapang, waarin de Boeginezen en Maleijers zich verwoed verdedigden, sneuvelde de onderkoning van Riouw pangeran

Soeta Widjaja (radja Hadji). Hij werd door de zijnen in het bosch begraven; doch, op aanwijzing van eenen krijgsvangene, werd zijn lijk, op last van den gouverneur van Malaka, opgegraven en op het kerkhof daar ter plaatse ter aarde besteld, opdat later niemand van den invloed van radja Hadji misbruik zou kunnen maken, door zich voor hem uit te geven.

De Maleijers en Boeginezen van Riouw trokken derwaarts terug, met zich voerende den sulthan Mahmoed, die tijdens de belegering van Malaka voortdurend te Moar was gebleven.

Radja Ali, zoon van wijlen daing Kambodja en dus broeder van Radja Hadji, volgde als onderkoning van Riouw op. Deze, eene tuchtiging van kompagnies wege verwachtende, versterkte zoo spoedig mogelijk het eiland Penjingat (Mars) en de haven van Riouw, welke voorzorgen niet overbodig waren, daar in het begin der maand September 1784, eenige kleine vaartuigen benevens het kompagnies schip het Hof ter Linde, gevoerd door kapitein Winterheijm, en s' lands oorlogschip de Diamant, onder bevel van kapitein Frederiks, die tevens kommandant der flotielje was, de haven van Riouw kwamen blokkeren.

Radja Ali zond twee afgevaardigden aan boord, om vredesonderhandelingen aan te knopen; doch de kapitein Winterheijm, niet tot het nemen van dusdanige maatregelen bevoegd zijnde, wees hen over tot den gouverneur van Malaka, zonder dat de onderkoning evenwel hiertoe overging, waardoor hij bewees, dat hij slechts tijd zocht te winnen om zijne versterkingen en versperringen in het vaarwater te voltooijen.

Op den 23 October kwam het eskader van den kapitein Van Braam, vermeerderd met eenige ligte vaartuigen en het ten oorlog toegeruste kompagnies schip Hinlopen, ter reede van Riouw en werd bij zijne aankomst van

den wal gesalueerd met 17 schoten, hetwelk met 15 werd beantwoord.

Den volgenden dag (24 Oktober) nog niemand van wege den sulthan aan boord verschenen zijnde, zoo als met grond te verwachten was, na de betoonde neiging tot vrede van dien vorst en van radja Ali, zond de kommandant de luitenants D. van Hogendorp en Connell met Kilian als tolk naar den wal, ter overbrenging van eenen brief van den kommandant aan den sulthan, waarvan de inhoud zeer gematigd was en voornamelijk behelsde een verzoek aan den sulthan, om aan boord van het schip Utrecht te willen komen om te onderhandelen, en het betoog, dat de Boeginezen te Riouw behoorden beteugeld te worden.

Aan de versperring in de rivier gekomen, werd de sloep, waarin de genoemde heeren zich bevonden, door vier panglima's ontvangen en verder opwaarts geleid. De kommissie werd vervolgens naar de baleirong (gehoorzaal) gebracht, alwaar zij twee uren moest wachten vóórdát de vorst verscheen, in welken tusschentijd zich een groot aantal gewapende Boeginezen in en rond de balei verzamelde. Eindelijk trad iemand binnen, die Kilian werd aangeduid als de Maleische vorst. Deze persoon was uitermate beleefd, gaf de heeren der kommissie de hand en toonde zich zeer verheugd over hunne komst. — Kilian, alvorens den medegebragten brief te overhandgen, vroeg hem echter of hij de sulthan Mahmoed was, hetgeen deze ontkennend beantwoordde, met bijvoeging, dat hij radja Ali en de ware Maleische koning was, zoodat de heeren met hem konden onderhandelen en hem den brief van den kommandant Van Braam overgeven. Dit werd echter geweigerd, waarop eene groote opschudding onder de aanwezige Boeginezen ontstond en de heeren zich ten laatste genoodzaakt vonden den brief aan radja Ali

over te geven, die hen daarop op eene trotsche wijze liet vertrekken, onder een saluut evenwel van 11 schoten

Deze handelwijze niet van eenen zeer vredelievenden aard zijnde, liet Van Braam de flotielje in het noorder kanaal met het fregat Juno en eenige mindere bodems versterken; de kleine vaartuigen werden meer de rivier opwaarts gehaald tot nabij de versperringen en de gewapende prauwen van den vijand, en alles in gereedheid gebragt om het eiland Penjingat te kunnen aantasten.

In den morgen van den 25 Oktober zag men allerwege versterkingen opwerpen en de gewapende baloks (grootte prauwen) naar buiten werken. Des namiddags kwam een zendeling van radja Ali aan boord van het kommandantsschip, met eenen brief van den sulthan, behelzende, dat hij de Boeginezen niet kon verwijderen, daar hij door oude kontrakten aan hen verbonden was, en dat hij niet bij den kommandant aan boord kon komen, daar hem niet bewust was, dat immer door een zijner voorouders een kontrakt aan boord van een schip was gesloten. Van Braam gaf den zendeling te kennen, dat hij den volgenden dag schriftelijk den sulthan zou antwoorden; dat hij intuschen zeer gevoelig was voor de onheusche behandeling, zijne officieren den vorigen dag aangedaan, en dat, zoo de vredelievende betuigingen van den sulthan opregt gemeend waren, men onmiddellijk het werken aan de versterkingen moest doen staken en de gewapende vaartuigen rivieropwaarts doen halen; al hetwelk de zendeling beloofde te zullen doen verrigten.

In den vroegen morgen van den 27 Oktober zond Van Braam Kilian naar den sulthan met eenen brief, gedagteekend van den 26ⁿ houdende:

dat de kommandant ten hoogste gevoelig was voor de bejegening zijne officieren door radja Ali aangedaan; dat de sulthan een nieuw kontrakt met de kompagnie behoort

de te sluiten; dat zijne vloot was eene Landsvloot, geheel onafhankelijk van de Oost-Indische kompagnie, zoodat de sulthan zich niet te kort zoude doen door aan boord van een zijner schepen te komen, — en dat hij voorstelde om den volgenden dag (27) twee personen van aanzien aan boord te zenden, om de onderhandelingen over den vrede aan te knopen.

Kilian gaf den brief over aan radja Ali, die bij het lezen er van zeer bedrukt scheen en zeide dienzelfden dag geene gezanten te kunnen zenden en daartoe 2 of 3 dagen uitstel verzocht. Dit verzoek aan Van Braam overgebracht zijnde, schreef deze onmiddellijk een kort briefje aan den sulthan, waarbij hem werd aangekondigd, dat bijaldien vóór zonsondergang van denzelfden dag, geene gezanten aan boord waren geweest, de vijandelijkheden onmiddellijk zouden aangevangen worden. Des avonds ten 7 ure kwam een zendeling van den sulthan aan boord met de tijding, dat den volgenden dag, vóór 12 ure, twee gezanten bij Van Braam zouden komen, met volmagt om over den vrede te onderhandelen, en verzocht, onder herhaling der betuigingen van de vriendschappelijke gevoelens van zijnen meester jegens den kommandant, om tot zóó lang de vijandelijkheden uit te stellen, waarin Van Braam dan ook toestemde.

Den daar opvolgenden dag (28 Oktober), ten 1½ ure op den middag, viel aan den wal een saluut van 9 schoten, en daarop verscheen een groote prauw balok, voerende de vlag der Boeginezen, groen met eene dubbele witte klewang. Met dit vaartuig kwamen aan boord de orang-kaja's Si Ahmad radja en Satia radja, die eenen brief van den sulthan overreikten, houdende, met vele betuigingen van vriendschap en vredelievenheid, dat de brengers er van volmagt hadden om over den vrede te onderhandelen. De kommandant Van Braam vroeg hun daarop of zij eeni-

ge voorstellen betrekkelijk dien vrede hadden te maken, hetgeen zij ontkennend beantwoordden en dezelve aan den kommandant overlieten.

Deze stelde alsnu op den voorgrond:

1. dat de kontrakten tusschen de Maleijers en de Boeginezen zouden verbroken worden;
2. dat nimmer een Boegineesch vorst onderkoning in het rijk van Djohor zou worden;
3. dat alle Boeginezen van Riouw zouden vertrekken; en
4. dat de versterkingen op Penjingat (Mars) onmiddellijk aan de Nederlandsche magt zouden worden overgegeven en de vijandelijke vaartuigen rivieropwaarts retireren.

Indien deze voorwaarden waren aangenomen zou men over den definitieven vrede verder onderhandelen.

Het was echter geenszins te verwachten, dat dáár, waar de Boeginezen de meesters waren, zij zich aan dusdanige voorwaarden zouden onderwerpen, en ze werden dan ook niet dadelijk door de gezanten aangenomen, die vertrokken met de belofte van den volgenden dag, vóór zonsopgang, het antwoord van den sulthan te zullen brengen, hebbende Van Braam hun geen langer uitstel willen toestaan.

Daar het antwoord te voorzien was, liet de kommandant op nieuw weder alles tot den aanval op Mars in gereedheid brengen.

Den 29sten Oktober 1784, met het aanbreken van den dag, gaven de Boeginezen duidelijk te kennen, dat zij de gestelde voorwaarden niet wilden aannemen, door het gevecht te doen beginnen door de prauwen, die achter de versperring in de rivier lagen. Dadelijk werd het vuur beantwoord door de aan de buitenzijde van die versperring gestationeerde kompagnies vaartuigen en Van Braam gaf last aan den majoor Hamell, kommandant der geëmbarkeerde troepen, om onmiddellijk te doen ontschepen en

buiten Mars om te roeijen, ten einde aan de minder zwaar versterkte noordzijde van dat eiland eene landing te doen.

Tegen 9 ure roeiden de sloepen het noorderkanaal binnen, terwijl de groote schepen in het zuiderkanaal de groote bentengs van den vijand beschoten. Op het binnenkomen der flotielje-sloepen namen de vijandelijke baloks, die tot dat oogenblik hun vuur tegen de kompagnies vaartuigen goed onderhouden hadden, de wijk tot nabij Poelau Bajan, met achterlating van twee ontramponeerde prauwen en blijkbaar met een groot verlies aan dooden en gekwetsten.

De troepen debarkeerden in goede orde op het eiland Penjingat, vermeesterden eene kleine waterbatterij van twee 12 ponders, trokken dwars door het eiland heen en deden eenen algemeenen aanval op de groote versterking aldaar.

Met dapperheid werden zij door de Boeginezen ontvangen, doch door eenen storm van alle zijden te gelijk gelukte het de sterkte te overheesteren. Al de Boeginezen, zoo binnen als buiten dezelve, werden afgemaakt, op eenige zeer weinigen na, die met zwemmen den overwal wisten te bereiken. Van onze zijde bestond het verlies uit 10 Europeanen aan gesneuvelden en 28 Europeanen en 11 inlanders aan gewonden. Op last van den kommandant Van Braam werden de lijkender gesneuvelde Boeginezen bij laag water aan het strand gesleept, opdat zij met den vloed de rivier opwaarts zouden drijven en aldaar den schrik onder de vijanden verspreiden. De genomene versterking was gewapend met drie ijzeren achtponders en vijf metalen lilas.

Een gevangen Boeginees werd door Van Braam belast met de overbrenging van eenen aan den sulthan gerigten brief, behelzende, dat zijne hoogheid thans had ondervonden, dat de Hollanders de sterksten waren, weshalve de kommandant hem uitnoodigde om den volgenden dag, vóór zonsondergang, gezanten aan boord te zenden, om de

eenmaal voorgestelde voorwaarden aan te nemen.

Den volgenden morgen zeer vroeg bleek het, dat al de Boeginesche prauwen, onder begunstiging van hevige buien en regens, de rivier hadden verlaten en naar buiten waren gevlugt, terwijl ten 7 ure een Maleijer met eene witte vlag aan boord kwam, om, namens den sulthan, den kommandant mede te deelen, dat al de Boeginezen, met hunne vrouwen, kinderen en vervoerbare goederen, Riouw verlaten en een duizendtal Maleijers als roeijers medegenomen hadden.

De kommandant zond onmiddellijk de schepen Monnikendam, het Hof ter Linde en een kleiner vaartuig uit, om de gevlugte Boeginezen te vervolgen; doch deze waren reeds niet meer te achterhalen.

Ten 10 ure kwamen twee gezanten aan den kommandant kennis geven, dat Z. H. hem zeer deed bedanken voor de bewezene dienst, waardoor hij van de Boeginezen was ontslagen; dat Z. H. bevreesd was zelf aan boord te komen, doch zich geheel aan den wil van Van Braam onderwierp en hem deed verzoeken zelf aan wal te komen, of wel twee officieren zijnentwege te zenden. De kapiteins J. S. Stavorinus en graaf Van Rechteren, zich tot deze niet weinig gevaarlijke kommissie vrijwillig aangeboden hebbende, vertrokken naar den wal, met last om de vroeger gestelde voorwaarden aan den sulthan voor te leggen, met die bijvoeging echter, dat de Hollanders in zijn gebied sterkten zouden mogen aanleggen.

In den namiddag kwamen deze heeren aan boord terug en rapporteerden, dat zij, na op Poelau Bajan gesalueerd te zijn, aldaar den sulthan en zijne grooten hadden ontmoet; dat zekere Radja Toeah, die namens zijne hoogheid het woord voerde, had verklaard alle voorwaarden aan te nemen en den volgenden dag zelf bij den kommandant aan boord te zullen komen.

Den volgenden morgen (1 November 1784) nam de majoor Hamell met zijne troepen bezit van Poelau Bajan, deed het geschut van Penjingat afhaken en heesch de Hollandsche vlag, overal waar de Boeginesche kleuren kort te voren zich nog vertoonden, terwijl op den middag van denzelfden dag de Radja Toeah met een aanzienlijk gevolg bij Van Braam aan boord kwam en de verlangde kapitulatie, namens den sulthan, sloot. Deze luidde in substantie als volgt:

„Alle sterkten, geschut, kruid en oorlogsbehoefden op Riouw zullen worden overgegeven aan den kommandant.

„Alle eigendommen der gevlugte Boeginezen zullen worden overgeleverd.

„De Maleijers zullen in het rustig bezit blijven van hunne huizen en bezittingen.

„De sulthan zal in zijne heerschappij hersteld worden en in het bezit zijner eigendommen blijven.

„De Chinezen, die zich vijandig tegen de Nederlandsche magt hebben gedragen, zullen mede in het bezit hunner eigenommen blijven, mits opbrengende eene som van twintig duizend spaansche matten.

„De oorlog, die de Kompagnie tegen Radja Hadji heeft moeten voeren, vele onkosten veroorzaakt hebbende, zal de sulthan, aangaande de geheele of gedeeltelijke restitutie van dezelve, eene redelijke konventie bij afzonderlijke akte met den kommandant sluiten, daar die oorlog door Radja Hadji in naam van den sulthan was gevoerd geworden.

„Eene nadere overeenkomst tusschen beide partijen zal worden gesloten en eene redelijke som gelds voor de bevrijding van plundering en brandstichting aan de overwinnaars betaald worden.”

Van de zijde der Maleische vorsten was deze overeenkomst geteekend en bezegeld door den sulthan Mahmoed, Radja toeah, Radja Toemenggoong en Radja Bandahara.

Op den volgenden dag (2 November 1784) werd een begin gemaakt met de onderhandelingen betrekkelijk het traktaat van vriend- en bondgenootschap, tusschen de Oost-Indische Kompagnie en den sulthan Mahmoed, bijgestaan door Radja Toemenggoong en Radja Boensoek, hetwelk werd gesloten op den 10^{en} daaraanvolgende en in substantie luidt als volgt:

Inleiding.

„De sulthan verklaart, dat hij door de wapenen der vereenigde Nederlanden en der Oost-Indische Kompagnie van het juk der Boeginesche onderkoningen is bevrijd geworden en daarvoor eeuwig dankbaar zal blijven.

Dat het regt des oorlogs aan de Hollanders een volkomen regt van overwinning op het rijk van Riouw heeft gegeven.

Dat de sulthan en de rijks grooten, erkennende de menschlievendheid van den kommandant, om de overgeblevene inwoners te sparen, moeten toestaan, dat het rijk en de plaats een door het regt des oorlogs wettig verkregen eigendom der Nederlanders geworden is;

Dat de sulthan en de rijks grooten erkennen en verklaren, het rijk, als een wettig leen, van de Nederlanders te ontvangen en hetzelfde onder de volgende conditiën te zullen blijven bezitten.

Artikel 1.

Er zal tusschen beide partijen een eeuwigdurende vrede, vriend- en bondgenootschap bestaan.

Artikel 2.

Ten dien einde vernietigen de sulthan en de rijks grooten zeker kontrakt, gesloten in de maand Hadji van het jaar 1134 (zie pag. 185) tusschen het hof van Djohor en de Boeginezen, en vernieuwd op den 8^{en} der maand Safar 1160 en den 4^{en} der maand Ramdjan 1165.

Artikel 3.

Uit aanmerking zijner jeugd en weinige ondervinding wordt den sulthan toegevoegd een raad van regering, bestaande uit Radja Toeah, Radja Bandahara, Radja Toemenggoong en Radja Boensoek, buiten welken de sulthan niets mag beslissen of uitvoeren.

Artikel 4.

De sulthan, de rijks grooten en de onderdanen zullen de Oost-Indische Kompagnie als hunnen beschermheer getrouw zijn, gehoorzamen en eerbiedigen.

Derzelve vrienden zullen zij als hunne vrienden en derzelve vijanden als hunne vijanden beschouwen, en de Kompagnie, des vereischt, naar vermogen met vaartuigen en volk bijstaan.

Artikel 5.

De Oost-Indische Kompagnie zal daarentegen het rijk van Djohor beschermen en den vorst en zijne opvolgers in hunne regten handhaven.

Artikel 6.

Ten dien einde zal te Riouw een aanzienlijk garnizoen worden gelegd, onder bevel van zoodanigen persoon, als de Kompagnie zal goed vinden.

Artikel 7.

De sulthan zal doen voltooijen en onderhouden de aan te leggen fortifikatiën en aan het garnizoen, tegen redelijke betaling, levensmiddelen doen verstrekken en jaarlijks eene zekere som gelds tot onderhoud van het garnizoen contribuëren.

Artikel 8.

De verdediging van de versterkingen der Kompagnie zal aan den kommandant derzelve overgelaten worden; beloovende de sulthan daarin behulpzaam te zullen zijn.

Artikel 9.

De sulthan zal alle overgeblevene Boeginezen verdrijven, uitgezonderd die, welke te Riouw geboren zijn, of daar vrouwen en kinderen hebben, en hen nimmer meer daar laten terug komen.

Hij zal nimmer een Boeginees tot onderkoning of tot eenige andere hooge betrekking verheffen.

Artikel 10.

Vrije handel op alle plaatsen van het Djohorsche rijk wordt aan de onderdanen der Kompagnie toegestaan, en wederkeerig aan die van Djohor in de jurisdictie van Malaka, mits zich onderwerpende aan de bestaande gebruiken, enz.

Artikel 11.

Binnen drie dagen uit de eene of andere haven vertrekkende, zonder handel te drijven, zullen alleen ankeragegelden betaald worden.

Artikel 12.

De Kompagnie is vrij van regten op goederen, die zij naar Riouw wil verzenden; eveneens de vaartuigen van den sulthan en zijne grooten, die, voorzien van een lĳap van den Datoe bandahara, te Malaka komen.

Artikel 13.

Alle vaartuigen van het rijk van Djohor, Pahang, enz., Malaka passerende, moeten aldaar een pas nemen.

Artikel 14.

De Oost-Indische Kompagnie en hare onderdanen genieten vrijen aankap van houtwerken enz. in de bosschen van het rijk van Djohor, Pahang enz.

Artikel 15.

De sulthan zal aan geene zeeroovers schuilplaats of protektie verleenē, doch met de Kompagnie medewerken om hen uit te roeijen.

Artikel 16.

De wederzijdsche onderdanen zullen elkander niet verongelijken of geweld aandoen. Degenen, die zich daaraan schuldig maken, zullen gestreng gestraft worden.

Een Kompagnies kruiser in zee een schot op een vaartuig van Djohor, Pahang enz. doende, zal hetzelfde bij den kruiser komen.

Artikel 17.

Overloopers zullen wederkeerig uitgeleverd worden.

Artikel 18.

Alle weggeloopeu slaven zullen wederkeerig teruggegeven worden, tegen betaling van 10 rijksdaalders.

De slavenseduktie zal streng tegengegaan worden.

Artikel 19.

De wederzijdsche onderdanen zullen volgens hunne respectieve landswetten te regt gesteld worden.

Artikel 20.

Uitgenomen in het geval van zeenood of kennelijk gevaar, zullen alle Europesche natiën, uitgezonderd de Nederlandsche, uit de landen van den sulthan geweerd worden.

Artikel 21.

Chinesche of inlandsche vaartuigen mogen te Riouw ter handel komen, mits niet komende van Celebes of Borneo, of beladen met nagelen, noten of foelie, noch die, komende van Palembang of Banka met tin.

Zoodanige vaartuigen zullen ten voordeele van den sulthan gekonfiskeerd en de specerijen tegen gewonen inkoopsprijs aan de Kompagnie geleverd worden; voor het zoodanig aangevoerde tin zal de Kompagnie betalen 15 rijksdaalders de pikol.

Artikel 22.

Al het tin van andere plaatsen te Riouw komende, zal de sulthan aan de Kompagnie doen leveren voor 36 spaansche realen de bhaar van 275 R , of de aanbrengrers daarmede naar Malaka zenden.

Artikel 23.

De Kompagnie zal kruisers tegen het smokkelen kunnen doen waken, en de sulthan ten dien einde vaartuigen aan den gouverneur van Malaka kunnen vragen.

Artikel 24.

De in- en uitgaande vaartuigen te Riouw zullen bij 's Kompagnies forteres moeten gevisiteerd worden.

Artikel 25.

Bij overlijden van den regerenden vorst moet zijn wettige afstammeling hem opvolgen. Bij gebreke daarvan een der naaste prinsen uit het Djohorsche huis, met voorkennis van den gouverneur van Malaka.

De opvolger zal niet gehuldigd mogen worden, bevorens door de hooge regering te Batavia bevestigd te zijn; alsdan zullen twee of drie gezanten, namens den sulthan, het tegenwoordige kontrakt te Malaka moeten komen aannemen en beëedigen.

Artikel 26.

Voor in deze onvoorziene gevallen zullen nadere bepalingen in der minne gemaakt worden.

Wederzijdsche partijen belooven de heilige nakoming dezer artikelen, welke door hen geteekend en gezegeld worden."

Dit, door eenen onverbiddelijken overwinnaar voorgeschreven kontrakt heeft tot grondslag gestrekt van alle latere overeenkomsten; doch langzamerhand zijn de voorwaarden meer billijk voor de Maleische vorsten gesteld.

Intusschen was de kommandant Van Braam niet werkeloos gebleven betrekkelijk de achterlating van eene militaire magt te Tandjong-pinang. In overleg met den majoor Hamell en den ingenieur Ricard werden de reeds bestaande versterkingen op Poelau Bajan nog meer in verdedigbaren staat gebracht en eene batterij op Tandjong-pinang, dáár waar thans het residentiehuis staat, ingerigt tot eene veldschans met twee batterijen aan den zeekant en eenen aarden wal en gracht aan de landzijde, terwijl de luitenant der infanterie J. C. Vetter, de ingenieur Ricard en de luitenant ter zee Martens werden bestemd om aldaar, na het vertrek der vloot, te verblijven, de eerste als kommandant van het

garnizoen en de laatste als gezagvoerder van de Kompagnies kotter de Patriot, wordende aan elk hunner eene instruktie ter hand gesteld, waarin hun de grootst mogelijke voorzorg werd aanbevolen en opgedragen om de Boeginezen dan wel vreemde Europeanen en hunne vaartuigen te weren, tenzij de laatsten in zeenood verkeerden, en om tevens, zoo veel mogelijk, het vertrouwen der Maleijers te winnen.

Op den 14^{en} November werden nog twee overeenkomsten gesloten, naar aanleiding van art. 7 en 8 van de kapitulatie van 1 November. Bij de eerste werd bepaald, dat twee gezanten zich naar Batavia zouden begeven, om, namens den sulthan, de hooge regering te bedanken voor de herstelling van zijn gezag door de verjaging der Boeginezen, voor welke hij had moeten onderdoen, en om de ratifikatie te verzoeken van het kontrakt van 10 November, met vrijstelling van de betaling van oorlogskosten, daar de Boeginezen alle goederen medegenomen hebbende, de sulthan niet in staat was eene groote som te verzamelen. Bij de tweede overeenkomst bedong de kapitein ter zee Van Braam voor zich en voor de onder zijne bevelen zijnde Landsvloot, een prijsgeld ten bedrage van 60,000 sp. matten, te betalen in drie jaren, in jaarlijksche termijnen van 15, 20 en 25 duizend sp. matten, die aan den gouverneur van Malaka, voor rekening van de belanghebbenden, zouden worden uitgekeerd, en voor welke schuld de sulthan zijn rijk verbond.

Ook passeerden op den 26^{en} November de sulthan en Radja Toeah eene akte van borgtocht voor de schuld der Chinezen, bedoeld bij artikel 6 der kapitulatie van 1 November, terwijl op denzelfden dag, op voorstel van den sulthan, de Chinezen Tan Kongsin en Tan Sianko, respektievelijk als eerste en als tweede kapitein eene aanstelling van den kommandant Van Braam ontvingen.

Op den 28^{en} November vertrok 's Lands eskader van Riouw naar Batavia, in gezelschap van het Kompagnies schip *Hinlopen*, aan boord van hetwelk zich bevonden de gezanten des sulthans, Intjeh Ibrahim en Intjeh Beta, benevens Abd'n oel Wahap, zoon van den Radja Toeah, die, namens zijnen vader, de hooge regering van zijne getrouwheid ging verzekeren.

Intusschen was Radja Ali naar Soekadana getrokken, van waar hij kort daarna door de Kompagnie werd verdreven; hij ging daarop naar Siantan en kwam in 1789 of 90 zich aan den gouverneur van Malaka onderwerpen, die hem toestond zich te Moar te vestigen.

Hieronder zal blijken op welke wijze hij weder onderkoning van Riouw is geworden.

De achtergelatene garnizoenen op Tandjong-pinang en Poelau Bajan waren zamengesteld als volgt:

op Tandjong-pinang.

Infanterie:

Europeanen; De luitenant J. C. Vetter, kommandant,
1 vaandrig,
8 manschappen.

10

Inlanders: 2 kapiteins,
2 luitenants,
2 vaandrighs,
153 onderofficieren en manschappen

159.

Artillerie:

Europeanen,

De ordinair vuurwerker Fredrik Schutz,
12 manschappen.

13.

In het geheel

10 Europesche infanteristen,
159 inlandsche id.
13 Europesche artilleristen.

te zamen 182.

Op Poelau Bajan:

Infanterie:

Europeanen:

De vaandrig Johan Godfried Lindner,
9 onderofficieren en manschappen

10.

Inlanders:

1 kapitein
1 vaandrig
55 onderofficieren en manschappen.

57.

Artillerie:

Europeanen:

5 Manschappen,

In het geheel:

10 Europesche infanteristen,
57 Inlandsche id.
5 Europesche artilleristen

te zamen 72

Op Tandjong - pinang	182	officieren en manschappen,
op Poelau Bajan	72	" " "
	<hr/>	
	254	" " "

waarvan 38 Europeanen en 216 inlanders.

Buiten dit garnizoen was te Riouw achtergelaten de Kompagnies kotter de Patriot, gevoerd door den luitenant ter zee Martens, benevens nog een kleiner vaartuig.

Het kontrakt van 10 November 1784 door de hooge regering te Batavia geratificeerd zijnde, vertrokken de gezanten des sulthans en de zoon van Radja Toeah weder naar Riouw, met het Kompagnies schip de Hoop, gevoerd door den luitenant ter zee Hartig, waarop zich buitendien bevonden de benoemde resident voor Riouw, de koopman David Ruhdé en diens familie. Dit schip verliet op den 15 Mei 1785 de reede van Batavia, onder geleide van 's Lands fregatten de Alarm, kapitein Albert Spengler, en Monnikendam, kapitein Kuyper, welke drie schepen onder bevel stonden van den eerstgenoemden kapitein en allen bestemd waren naar Riouw.

De kommandant Spengler was voorzien van eene instructie, waarbij hoofdzakelijk werd voorgeschreven:

om Riouw te dekken tegen vijandige ondernemingen, zoo van de Engelschen als van de gevlugte Boeginezen;

om 's Kompagnies vaart en handel, mitsgaders die onder 's Kompagnies passen, van Java naar Palembang, de straat Malaka en daaromtrent, ten handel voeren, zooveel mogelijk, te beveiligen voor de gemelde Boeginesche en andere zee-schuimers;

om de noodige informatiën in te winnen omtrent de geheime korrespondentie en verkeerde praktijken, die op Riouw onder de aangestelde hoofden zouden plaats vinden.

Op den 2^{en} Junij 1785 kwamen de drie schepen ter reede van Riouw, alwaar zij alles in de beste orde vonden en door Radja Toeah en Radja Boensoek, namens den sulthan, verwelkomd werden.

Op den 19^{en} daaraanvolgende werd de resident D. Ruhdé als zoodanig aan de bezetting voorgesteld en onmiddellijk een aanvang gemaakt met het onbevaarbaar maken van de straat, die het eiland Sengaran van Bentan scheidt en waar door vrij groote vaartuigen ongemerkt boven Poelau Bajan in de rivier van Riouw konden komen, ten welken einde een paar dammen daarin werden gelegd, die slechts eenen doortogt voor zeer kleine prauwtjes overlieten. Tevens werd eene kleine versterking nabij den top van den berg of liever heuvel van Tandjongpinang aangelegd.

Na eenige versterking van Europesche en Bengalesche militairen van Malaka afgehaald en naar Riouw overgebracht te hebben, keerde de kapitein Spengler met zijne beide schepen, op den 5^{en} Oktober 1785, naar Batavia terug.

Niet lang mogt Riouw eene ongestoorde rust genieten. Daartoe was de invloed der Boeginezen nog te groot en de vernedering door de overwinning van den heer Van Braam nog te versch in het geheugen van de Maleische vorsten. Eene verschrikkelijke gebeurtenis viel in de maand Mei 1786 aldaar voor.

Op den 3^{en} dier maand werd aan den resident Ruhdé berigt, dat eene vloot van veertig prauwen, waarschijnlijk bemand met Boeginezen of volken van Borneo, den wal naderde, waarvan de resident onmiddellijk kennis gaf aan den sulthan en dezen verzocht om eenige gewapende vaartuigen te doen in gereedheid brengen, voor welke kennisgave de sulthan zijnen dank aan den resident deed betuigen, terwijl hij den volgenden dag Radja Indra Boensoek met twee mindere personen uitzond, om, volgens zijn voorgeven, te onderzoeken wat het doel der komst van de vreemde vloot was.

Den volgenden dag (5 Mei) kwamen deze zendelingen terug met het berigt, dat zij niet met zekerheid hadden

kunnen te weten komen wie de vreemdelingen waren; doch dat zij vermeenden, dat Radja Ali zich onder hen bevond, waarop de resident onmiddellijk een vaartuig naar Malaka zond, met verzoek aan den gouverneur aldaar om ten spoedigste met eenige schepen ondersteund te worden.

Den 7^{en} vertrokken weder twee zendelingen van den sulthan en een militair van het garnizoen van wege den resident naar de vloot, die bij hunne terugkomst eenen priester en eenen panglima medebragten en het bericht deden, dat zij zeer beleefd door de hoofden der vloot waren ontvangen, die hun hadden medegedeeld, van de Solok-eilanden te zijn gekomen met eene vloot van 92 zeilen, op verzoek van sulthan sjarief Abd'oel Rahman van Pontianak, om Mampawa te helpen veroveren; doch dat zij, door stormweder en onbekendheid met den koers, met een aantal van 42 prauwen, bemand met 1500 koppen, van de overige afgedwaald en alhier terecht gekomen waren; verzoekende zij, om, tegen betaling, van rijst voorzien te worden en tevens eenige hunner vaartuigen te mogen repareren ten einde hunne reis naar Pontianak te kunnen vervolgen.

De beide hoofden noemden zich Radja Alam en Radja Moe-da en zeiden verwant te zijn aan het Soloksche vorstenhuis.

Den volgenden morgen begaven de resident Ruhde en de kommandant Vetter zich naar den sulthan, wien zij voorstelden om den Solokkers een weinig rijst en vruchten ten geschenke te zenden, daar, bij het heerschende gebrek, hunne geheele vloot niet daarvan kon worden voorzien, en hun tevens eenen loods aan te bieden voor de reis naar Pontianak, onder mededeeling, dat het onmogelijk was de gehavende vaartuigen te Riouw te repareren. De sulthan nam dit voorstel aan en zond eenige pikols rijst en andere ververschingen aan Radja Alam en Radja Moe-

da, die hunnen dank daarvoor lieten beluigen en tevens het aanbod van eenen loods aannamen.

De resident zond dus op den 9^{en} Mei twee bewoners van de Tambelan eilanden als loodsen naar de vloot, waarop de Solokkers beloofden met de eerste gunstige gelegenheid te zullen vertrekken.

In den avond van den 10^{en} Mei, omstreeks ten 7 ure, vernam men uit het fort, langs het water, gedruisch van eene menigte menschenstemmen, waarop het garnizoen in de wapens geroepen en de sulthan van deze omstandigheid verwittigd werd, terwijl de resident iemand van het garnizoen in eene kleine prauw ter verkenning uitzond en van tijd tot tijd een schot uit het fort op de naderende lichten van de binnenkomende vaartuigen deed lossen. Deze trokken daarop terug en buiten Penjingat om in de afgedamde troesan Riouw, alwaar zij des morgens van den 11^{en} post vatten.

Den volgenden dag deed de resident den sulthan verzoeken om die troesan tot het uiterste te doen verdedigen en te zorgen, dat de vijand de daarin gemaakte dammen niet vernielde, hetgeen de sulthan beloofde, waarbij hij verzocht met buskruid geadsisteerd te worden, waarvan hem 300 R gezonden werden.

Met het aanbreken van den 13^{en} Mei kwamen de vijanden het noorder kanaal tusschen Penjingat en Tandjong-pinang binnen, doch werden, na een gevecht dat tot 9 ure aanhield, door het vuur van het fort en van de twee vóór hetzelfde liggende Kompagnies vaartuigen teruggeslagen, waarop zij tot Batoe-itam, den zuidhoek van Tandjongpinang, terugtrokken.

Niettegenstaande de beloften van hulp van den sulthan, waarop de resident te veel staat maakte, kwamen de vijanden, in den middag van denzelfden dag, door de baai binnen, waarop zij, na een loos gevecht met de bij Poelau Bajan liggende

Riouwsche vaartuigen, op Tandjong-pinang aan wal kwamen en de buiten het fort gelegene residentswoning in brand staken na haar geplunderd te hebben. Twee malen werden zij van daar door uitvallen van het garnizoen verjaagd, totdat de duisternis het gevecht deed schorsen. De Solokkers gingen den ganschen nacht voort met het opwerpen van batterijen in de nabijheid van het kleine op den berg gelegene fortje, niettegenstaande het aanhoudende vuur, dat den ganschen nacht door uit het aan strand gelegene fort op de arbeiders onderhouden werd. Met het aanbreeken van den dag vond men den berg als het ware bezaaid met vijanden, zoo Solokkers als Maleijers, en twee geduchte versterkingen opgeworpen, waardoor het fort bestreken werd. In deze hachelijke omstandigheid verzamelde de resident al de Europesche en inlandsche officieren en legde hun, na eene voorstelling van hunne positie, de vraag voor, of het fort bestand was tegen de menigte der vijanden, dan wel of eene kapitulatie boven de verdediging was te verkiezen. De Europesche officieren raadden het eerste aan; doch de inlandsche officieren wilden het fort blijven behouden; daar echter al de Europesche soldaten, op één na, vóór het kapituleren stemden, zoo werd de timmerman Kraal met een inlandschen soldaat naar Poelau Bajan gezonden, om eene kapitulatie aan te bieden. Bij den panglima der Soloksche vloot gekomen, werd hij overgewezen naar radja Alam en radja Moeda, die zich op den berg achter het fort bevonden; doch vóór dat hij terug was bij den resident, was deze reeds door de genoemde hoofden uitgenoodigd om een hunner te woord te staan. Dit aangenomen zijnde, kwamen een Boeginees van Riouw, genaamd daing Tappa, en een der mindere Soloksche hoofden in het fort en boden den resident met het garnizoen den vrijen aftogt naar Malaka aan. De resident nam dit voorstel aan, doch verzocht drie dagen tijd, om 's kompagnies eigendommen en die der bezet-

ting te kunnen bergen, welk uitstel den Solokschen zendeling te lang voorkwam, kunnende deze tevens niet toegeven, dat ook het geschut van het fort zou worden medegevoerd, waaromtrent hij de beide aanvoerders moest raadplegen. Deze eischten dat men het kanon zou achterlaten en dat de bezetting den volgenden dag, vóór den middag, het fort zou verlaten en al dadelijk de kleine versterking op den berg overgeven, op welk laatste punt zij echter niet bleven aandringen.

Des avonds omstreeks 7 ure kwam de kommandant van dat fortje, met eenige Europeanen en eenen inlandschen kapitein, in het groote fort aan met de tijding, dat de vijand hunne versterking naderde en al de inlanders van de bezetting gevlugt waren, waarop ook zij haar hadden moeten verlaten, na vooraf de stukken vernageld en het kruid nat gemaakt te hebben. Kort daarop hoorde men den vijand van den berg afkomen, en daar de soldaten, niettegenstaande alle pogingen van de officieren, hunne posten verlieten en zich aan den drank te buiten gingen, bleef er niets over dan het fort te verlaten en zich aan boord van de beide kompagnies pantjallangs te bergen, welke vaartuigen echter reeds door de bemanning naar buiten werden gebracht.

De vijand in het fort gedrongen zijnde en tevens te water de inscheping trachtende te beletten, zoo was deze, bij den donkeren nacht en door het gebrek aan kleine vaartuigen, uiterst moeilijk, en het gelukte dan ook maar aan een zeer gering gedeelte der bezetting om aan boord van de pantjallang de Banka te geraken. Onder deze bevonden zich de resident Ruhdé, de kommandant J. C. Vetter en de overige officieren.

Van de kompagnies eigendommen was alleen het geld gered; al het overige, waaronder zes kisten amfloen, zoomede al de partikuliere bezittingen, viel in handen der roovers.

Na tot straat Singapoera door twee vijandelijke prauwen

vervolgd te zijn, kwam de Banka te Malaka aan, met achterlating van de andere pantjallang, die, bij het verlaten der buitenreede van Riouw, vast geraakte en door den vijand genomen werd.

Latere berigten bevestigden dat, deze ongelukkige gebeurtenis te wijten was aan de verregaande trouwloosheid van den sulthan Mahmoed Sjah, die bij den vorst van Solok aanzoek had gedaan om hulp, ten einde de Kompagnie van Riouw te verdrijven, zijnde ook op zijnen last de dammen in de troesan Riouw geopend, waardoor de vijanden het fort zoowel te water als te land konden aanvallen, terwijl hij daarenboven zijne eigene onderdanen ter beschikking van de beide Soloksche hoofden stelde.

Ook vindt men in een Maleisch handschrift betreffende de geschiedenis van het Djohorsche rijk aangeteekend, dat Illanoonsche zeeroovers, aan den sulthan verlof gevraagd hebbende om amok te maken tegen de Hollanders, die te Tandjong pinang eene loge hadden, deze zulks heeft toegestaan. En uit den brief, in 1787 door den sulthan geschreven aan den avontuurlijken Engelschen kapitein Francis Light, die voorkomt in de bloemlezing van de Maleische spraak-kunst van Marsden, blijkt, met hoe weinig opregtheid de sulthan tegen over de Hollandsche kompagnie te werk ging, daar hij, naar aanleiding van het gebeurde met de Solokkers, de tusschenkomst en de bescherming van het Engelsche gouvernement in Bengalen inriep, hetgeen hij immers niet noodig had te doen, indien hij zich niets ten aanzien der Hollandsche Kompagnie had te verwijten.

Volgens sommige berigten was radja Ali in persoon bij de roovers aanwezig, hetgeen evenwel in geenen deele be-
wezen en zelfs niet waarschijnlijk is.

De trouwloosheid van den sulthan en zijne rijks grooten liet evenwel niet na slechte gevolgen voor hen te hebben. De Solokkers begonnen met van hen te eischen eene som

van 500 spaansche matten, en 1000 van de Chinezen, tot afkoopig van plundering, en daarna waren hunne handelingen van zoodanigen aard, dat het grootste gedeelte der Chinezen Riouw moest verlaten. De sulthan met de nagelatenne familie van radja Hadji (pangeran Soeta Widjaja) en Radja Abd'oellah vestigden zich op Lingga, en de overige grooten verspreidden zich in Djohor, Pahang en Trengganoe.

De Solokkers schijnen echter niet lang te Riouw gebleven te zijn, daar in het begin van het jaar 1787 de sulthan zich te Malaka bevond met drie zijner voornaamste rijks-grooten, radja Bandhara, radja Toemenggoong en radja Indra Bongsoe, ten einde eene overeenkomst met den gouverneur van Malaka aan te gaan ter opbeuring van het Djohorsche rijk uit den staat van verval, waarin het geraakt was.

Deze overeenkomst werd den 7^{en} Februarij gesloten en daarbij hoofdzakelijk bepaald, dat de sulthan, uithoofde van zijn onvermogen om aan het 7^e artikel van het kontrakt van 10 November 1784 te voldoen, gedurende drie jaren het twee derde gedeelte der geregtigheden op Riouw, die voortaan alleen door de Kompagnie zouden worden geïnd, aan haar afstond, na welk tijdsverloop bepaald zou worden of de sulthan alsnog het hem toegekende een derde tot zijn onderhoud al dan niet noodig had. Tevens werd de sulthan ontheven van de voogdijschap, waaronder hij bij het 3^e artikel van het voorschreven kontrakt geplaatst was, en werden eenige bepalingen gemaakt omtrent de regtspleging over de inlanders, Chinezen en andere vreemdelingen.

Verder vindt men, dat, in het begin der maand September 1787, de kompagnieschepen en vaartuigen De Jonge Oranjeboom, Huisduinen, Eensgezindheid, de Tonijn en Bli-ton, de haven van Riouw blokkeerden, en dat in Junij 1788 de resident David Ruhdé aldaar het bestuur overgaf aan den luitenant Woltherus Amelong, zijnde de eerste benoemd tot fiscaal te Malaka. Het is echter niet meer na te gaan

door welke omstandigheden de Solokkers Riouw verlieten en de Hollanders derwaarts konden terugkeeren.

Sedert zijn de sulthans steeds op Lingga gevestigd gebleven en zijn de Riouwsche eilanden, tot het begin dezer eeuw, van wege hen beheerd geworden door den orang kajat oemenggoong van Djohor.

De luitenant Amelong nam de betrekking van resident eenige maanden waar, tot de komst van den benoemden resident C. G. Baumgarten, die in 1789 werd vervangen door Gerrit Pungel, op wien in 1792 volgde Mr. Jacob Van Kal.

De handelingen van Van Kal waren echter van zoodanigen aard, dat in hetzelfde jaar de gouverneur van Malaka, A. Couperus, zich in persoon naar Riouw begaf, ten einde de zaken aldaar te onderzoeken en voornamelijk om de oorzaken op te sporen van eenen opstand der Cantonner Chinezen tegen hunnen kapitein Tan Bienko. Ten gevolge van dit onderzoek werd Van Kal opgezonden naar Batavia, en het bestuur te Riouw voorloopig opgedragen aan den luitenant kommandant J. G. Wilnar.

Sedert 1786 bestond het Europeesch personeel te Riouw uit een resident met diens scriba, een luitenant kommandant en twee of drie vaandrifs van het garnizoen.

In 1794 bood de sulthan aan den gouverneur van Malaka eene som van 60.000 spaansche matten, om weder in het onverdeeld bezit van Riouw gesteld te worden; doch terwijl dit voorstel te Batavia in behandeling was, werd de toestand van het gouvernement Malaka en onderhoorigheden, uithoofde van den oorlog met Engeland, zoo hagchelijk, dat het niet lang meer in het bezit der Oost-Indische compagnie scheen te zullen blijven, waarom de gouverneur Couperus, op last van de Hooge regering te Batavia, in 1795, de residentie Riouw, door den waarnemenden resident Wilnar, namens de Oost-Indische Compagnie, aan den

onderkoning radja Indra Boensoek voor den sulthan deed teruggeven.

Het is opmerkenswaardig, dat een der eerste handelingen van het Engelsch bestuur, dat 's Kompagnies gezag te Malaka weinig dagen later verving, ook was de teruggave van Riouw aan den sulthan; doch de daartoe strekkende last kwam te Riouw aan eenige uren nadat dit reeds door den resident Wilnar van wege de Kompagnie was gedaan. De civiele en militaire autoriteiten vertrokken naar Malaka.

Tot in het jaar 1800 vielen geene gebeurtenissen van eenig belang voor in het gewezen gouvernement Malaka en in de residentie Riouw. In dat jaar kwam de gewezen onderkoning radja Ali weder te Riouw terug, komende van Kampar, alwaar hij Said Ali bin Otzman, kleinzoon van sulthan radja Mohamad Boeang van Siak, tegen den overweldiger van dat rijk, sulthan Mohamad van Haroe, had ondersteund. Hij begon vijandelijkheden tegen den onderkoning radja Indra Boensoek, waarop sulthan Mahmoed van Lingga kwam, de Maleische en Boeginesche vorsten met elkander verzoende en radja Ali weder tot onderkoning verhief.

Men vindt niet vermeld, wat van radja Indra Boensoek geworden is.

Van dien tijd af werd het thans genaamde oud-Riouw, in de binnen baai, verlaten en Penjingat (Mars) tot de residentie der onderkoningen gekozen.

Radja Ali stierf in 1805 en werd opgevolgd door zijnen zwager, radja Djafar, zoon van radja Hadji (pangeran Soeta Widjaja).

Het Engelsche bestuur heeft zich niets aan Riouw laten gelegen liggen. Voor den handel van het Maleische schier-eiland waren Malaka en Poelau-pinang voldoende, en de moeilijkheden, die het Hollandsche gezag te Riouw ondervonden had, zullen de Engelschen waarschijnlijk weêrhouden hebben, om, zonder dringende noodzakelijkheid of werkelijk

voordeel, zich verder met de zaken van Lingga en Riouw in te laten.

Het schijnt, dat het Engelsche gouvernement met, uitzondering van eenen onbeduidenden brief van den luitenant-gouverneur generaal Raffles aan den sulthan Abdoel Rahman, van 10 Oktober 1813, in geene briefwisseling met dien vorst is getreden. Bij dit geschrift werd de sulthan verzocht de bevelen van de residenten van Palembang en Muntok te willen opvolgen, waaruit men zou kunnen afleiden, dat het Engelsche Gouvernement het rijk van Djohor trachtte te verdeelen, en daardoor minder gevaarlijk te maken bij eventuële oorlogen of opstanden in de eene of andere afdeeling van hetzelfde.

Eerst in het jaar 1818 knoopte de resident van Malaka, de luitenant-kolonel Farquhar, eenige onderhandelingen met Riouw aan, en sloot met den sulthan Abd'oeel Rahman Sjah, die in 1810 zijnen vader Mahmoed Sjah was opgevolgd, een traktaat van handel en vriendschap van den volgende inhoud:

Traktaat van koophandel en vriendschap tusschen de edele Engelsche Kompagnie en padoeka sri sulthan Abd'oeel Rahman Sjah, eigenaar van den troon van Djohor, Pahang en alle zijne onderhoorigheden, gesloten van wege de Engelsche Kompagnie door den heer William Farquhar, gevolmagtigde van wege den heer John Alexander Bannerman, gouverneur van Poelau-pinang en onderhoorigheden, en van wege den sulthan van Djohor, Pahang en onderhoorigheden, door den onderkoning Djafar, regerende te Riouw, als gevolmagtigde van den sulthan Abd'oeel Rahman Sjah.

Artikel 1.

De nu bestaande vrede en vriendschap tusschen de edele Engelsche Kompagnie en padoeka sri sulthan Abd'oeel Rahman Sjah zal duren ten eeuwigen dage.

Artikel 2.

Alle vaartuigen en koopmanschappen van Engelsche onderdanen, of zoodanigen als leven onder de bescherming der wetten van de edele Engelsche Kompagnie, zullen vrijelijk in alle havens van Djohor, Pahang, Riouw, Lingga en onderhoorigheden worden toegelaten en aan hen door den sulthan Abd'oeel Rahman Sjah alles worden verleend wat nu of in den vervolge mogt worden verleend aan de meest bevoorregte natie.

Artikel 3.

In dier voege zullen ook alle vaartuigen en koopmanschappen van hen, die staan onder het gebied van den sulthan Abd'oeel Rahman Sjah, worden toegelaten in de havens van Poelaupinang en andere plaatsen daaronder behoorende.

Artikel 4.

De sulthan Abd'oeel Rahman Sjah zal in geenen deele met andere natiën, welke het ook zijn, kontrakten aangaan of vorige opgehouden hebbende kontrakten vernieuwen, in welke eenig artikel mogt voorkomen, waardoor Engelsche onderdanen en hunne handel eeniger mate worden gehinderd, gelijk hij voorts van geene Engelsche onderdanen regten zal afvorderen, welke niet van eenige andere natie ook gevorderd worden.

Artikel 5.

Vooraf neemt de sulthan Abd'oeel Rahman Sjah aan, geen traktaat aan te gaan met welk Europeesch, Amerikaansch of Indisch volk het ook zij, waarbij de uitsluitende handel van eenige waar of eenig voortbrengsel van het land onder zijn gebied wordt vastgesteld.

Artikel 6.

Eindelijk zijn alle in dit traktaat voorkomende artikelen

vastgesteld ter bevordering van de onderlinge wederzijdsche vriendschap, en om te verzekeren en te begunstigen het gemakkelijk drijven van den handel tusschen beide partijen, ten einde den voortdurenden voorspoed van beiden te zoeken.

Ten teeken dat dit bovenstaande alles met wederzijdsch genoegen is opgemaakt, zoo is het, dat de heer William Farquhar en de onderkoning van Riouw hunne zegels en handteekeningen hier boven hebben gesteld.

Opgemaakt te Riouw op Woensdag den 16 Sjawal, in het jaar 1253 (19 Augustus 1818).

De resident Farquhar bleef hierbij niet berusten en deed kort daarop aanzoek bij den sulthan om afstand van grondgebied, en wel bepaaldelijk van de Karimon-eilanden. Hiertoe wilde de sulthan evenwel niet dadelijk besluiten en verlangde dat de resident Farquhar te Riouw zou komen, om over deze zaak te onderhandelen. De heer Farquhar voldeed echter hieraan niet, waardoor, zoomede door de kort daarop gevolgde wederverstiging van het Hollandsche gezag te Malaka, deze zaak zonder resultaat bleef.

In November 1818 verscheen de schout-bij-nacht J. C. Wolterbeek, na op den 21 September, als mede-kommissaris met den heer J. S. Timmerman Thijssen, het gouvernement Malaka van het Britsche bestuur te hebben overgenomen, met eenige zware schepen vóór Riouw, ten einde aldaar de Nederlandsche regten weder te doen gelden en nieuwe verbindtenissen met de vorsten des lands aan te gaan. Deze onderhandeling ondervond geene moeilijkheden, en op den 26^{en} November werd met den onderkoning radja Djafar, namens den sulthan, het kontrakt aangegaan, hetwelk in substantie luidt als volgt:

De Hooge Indische regering staat als een bewijs van welwillendheid, aan den sulthan Rahman Sjah, weder af het rijk van Djohor, Pahang, Riouw en Lingga, als een wettig

en onsterfelijk leen, zoo als hetzelfde aan des sulthans vader was afgestaan bij het kontrakt van 10 November 1784.

Artikel 1.

Vrede, vriend- en bondgenootschap tusschen de Hooge Indische regering en den sulthan.

Artikel 2.

De sulthan en rijksgrooten belooven trouw aan de Hooge regering. Hare vrienden zullen hunne vrienden en hare vijanden ook hunne vijanden zijn, en des gevorderd zullen zij de Hooge regering met volk en vaartuigen bijstaan.

Artikel 3.

De Hooge regering zal des sulthans rijk beschermen en hetzelfde zooveel mogelijk doen prospereren, en de wetten en gewoonten des lands in haar geheel laten.

Artikel 4.

Op het verlangen van den sulthan wordt een resident op Riouw geplaatst en een klein garnizoen daar gelegd, voor hetwelk de sulthan aansprakelijk is en die door de Hooge regering zal kunnen worden vermeerderd en naar goedvinden in des sulthans landen geplaatst.

Artikel 5.

De onderkoning zal zorgen voor de voltooiing en het onderhoud van de aan te leggen fortifikatiën te Riouw; dat een verblijf voor den resident en eene kazerne voor de militairen gebouwd worden, en dat aan het garnizoen, tegen redelijke betaling, hunne levensbenoodigheden verstrekt worden.

Artikel 6.

De verdediging van versterkingen enz. blijft aan den kommandant, doch, ingeval van aanval, zal de onderkoning, des vereischt, met volk assisteren.

Artikel 7.

De onderdanen van den koning der Nederlanden mogen zich vrij door het geheele rijk begeven; van gelijken de onderdanen van den sulthan op Malaka en onderhoorigheden, mits zich onderwerpende aan de bestaande wetten enz.

Artikel 8.

Iemand geene waren willende lossen in eene der respectieve havens, enz. zal mogen vertrekken, tegen betaling alleen van ankerage en vuurtaks.

Artikel 9.

De Hooge regering heeft den vrijen aankap in de bosschen door des sulthans rijk, met voorkennis alleen van den sulthan of diens plaatselijk bestuur.

Artikel 10.

De zeeroof zal niet geduld worden en de sulthan zal trachten die uit te roeijen.

Artikel 11.

De wederzijdsche onderdanen zullen elkander niet benadeelen en de overtreders hiervan voorbeeldig gestraft worden.

De vaartuigen van de onderdanen des sulthans zullen dadelijk bij de Nederlandsche kruisers komen, wanneer deze een schot doen, en voorts zullen alle die vaartuigen eene nader door den sulthan te bepalen vlag voeren.

Artikel 12.

De vaartuigen der onderdanen van den sulthan zullen moeten varen met eenen pas, gevisceerd door den resident.

Artikel 13.

Wederzijdsche overloopers zullen uitgeleverd worden.

Artikel 14.

Schuldenaren of slaven, die van Malaka naar de landen

van den sulthan overgeloopen zijn, zullen worden overgegeven tegen eene betaling van 20 realen voor elken slaaf of schuldenaar. En van gelijken zal geschieden met die, welke van des sulthans landen naar Malaka overloopen.

Artikel 15.

De loop der justitie zal bij elke der partijen vrij zijn, en de wederzijdsche onderdanen volgens hunne eigene wetten teregt staan.

Artikel 16.

Vrije vaart van alle natiën toegestaan op Riouw en Lingga, en in alle andere havens van het rijk zullen alle inlandsche natiën kunnen varen, doch geene schepen uit Europa of Amerika of bezittingen van Europesche mogendheden, uitgenomen de Nederlandsche.

De in- en uitgaande regten zullen door eenen Nederlandschen beambte, van wege de regering, en door eenen Inlandschen beambte van wege den sulthan, gezamenlijk worden geïnd.

Artikel 17.

Al het ingevoerde tin van Banka en Palembang zal door den sulthan tegen 10 spaansche matten per pikol aan het gouvernement worden afgestaan; zoo ook alle specerijen van Borneo en de Molukken tegen inkoopsprijs; alle andere handel is vrij.

Artikel 18.

De opbrengsten van de in- en uitgaande regten zullen gelijk worden gedeeld, zoo ook de eventueel aan de Chinezen op te leggen belasting.

Artikel 19.

De Hooge regering zal altijd gewapende vaartuigen kunnen doen kruisen of stationeren, om den smokkelhandel te beletten.

Daartoe een vaartuig noodig zijnde, zal de sulthan een kunnen aanvragen aan den gouverneur van Malaka.

Artikel 20.

Geen vaartuig mag in of uit de havens gaan, waar een Nederlandsch beambte resideert, zonder aangifte en visitatie.

Artikel 21.

Bij overlijden van den tegenwoordigen sulthan zal niemand tot zijnen opvolger mogen gekozen worden, dan de wettige afstammeling, of, bij ontstentenis, een der naaste prinsen uit het Djohorsche huis. De nieuwe vorst zal van zijn aanvaarden kennis geven aan den gouverneur van Malaka en een gevolmagtigde zenden om dit kontrakt te bezweren.

Artikel 22.

De sulthan verbindt zich het rijk te houden in deszelfs geheel en nooit, buiten toestemming van de regering, daarvan eenige gedeelte aan eenige vreemde Europesche mogendheid af te staan, en met de zoodanige, zonder goedkeuring van de regering, geen kontrakt aan te gaan.

Artikel 23.

Alle vorige traktaten worden vervallen verklaard. Bij eventuele bedenkingen op het tegenwoordige zullen dezelve in der minne geschikt worden.

De sulthan en zijne rijks grooten zoo ook de Hooge regering beloven dit traktaat volkomen te zullen nakomen.

In naam van den sulthan wordt hetzelfde bekrachtigd door den radja moeda Djafar en den toemenggoong van Djohor, en van wege de Hooge regering door den schoutbij nacht C. J. Wolterbeek.

Dit kontrakt is op den 27^{en} November 1818 door den radja moeda Djafar en den toemenggoong van Djohor be-

zwoeren en met het daartoe van Lingga gezondene zegel van den sulthan bekrachtigd aan boord van Z. M. schip Tromp.

Ten gevolge van dit kontrakt werd te Riouw op nieuw een garnizoen van een 150tal manschappen gelegd, onder bevel van den kapitein der artillerie, tevens waarnemenden resident Köningsdörffer, en werd op den 30^{en} November, voor het eerst sedert 1793, aldaar de Hollandsche vlag weder geheschen.

In Februarij 1819 had de vestiging der Engelschen te Singapoera plaats, alwaar zij tongkoe Soelong, bij verkorting tongkoe Long, zoon van sulthan Mahmoed Sjah III bij zijne tweede vrouw intjeh Makoh, onder den naam van sulthan Hoesin, tot vorst van Djohor verhieven, welke schikking echter niet dadelijk door het Nederlandsch-Indisch bestuur werd aangenomen.

Het eiland Singapoera was door den luitenant-kolonel Farquhar als een geschikt punt voor eene vestiging uitgekozen. Tijdens die hoofdofficier het bestuur te Malaka waarnam, had hij, op instigatie van sir Stamford Raffles, verscheiden kruistogten gedaan om zulk een punt te vinden, waartoe hij onder anderen Siak en Dai op Lingga had bezocht. Hij bepaalde zich tot Singapoera, waar toen ter tijd naauwelijks een tiental hutten van armoedige visschers stonden, en wist den daar gevestigden toemenggoong, die de partij van tongkoe Long was toegedaan, door de schoonste beloften te bewegen om het eiland, onder goedkeuring van tongkoe Long, aan de Engelsche Oost-Indische kompagnie af te staan. Weinige dagen daarna kwam sir Thomas S. Raffles met zes schepen te Singapoera en deed dadelijk een aanverwant van sulthan Mahmoed en tongkoe Long, genaamd tongko Embong, naar Riouw vertrekken om tongko Long mede te deelen, dat de Engelsche Kompagnie hem tot sulthan van Singapoera wilde verheffen. Tongkoe Long

wantrouwde dit echter, en het kostte den zendeling veel moeite om hem te bewegen des nachts heimelijk Riouw te verlaten en mede te gaan naar Singapoera. Daar gekomen, werd hij onmiddellijk door Raffles uitgeroepen als sulthan van Singapoera en hem eene bezoldiging toegelegd van p. m. f 500. smaands, terwijl de toemenggoong de helft van die som kreeg.

Eigenlijk was tongkoe Long ook degene, wien de kroon van het rijk van Djohor toekwam. Zijn vader, de sulthan Mahmoed Sjah III, had vier vrouwen: 1°: ongkoe Poean, dochter van den bandahara van Pahang; 2° intjeh Makoh, dochter van een Boeginees, genaamd intjeh Djafar en moeder van Tongkoe Hoesin alias Long of Soelong, dat betekent eerstgeborene; - 3° intjeh Mariam, dochter van den Boeginees bandar Hasan, moeder van tongkoe Abd'oeel Rahman; 4° tongkoe Hamida alias tongkoe Poetri, dochter van radja Hadji, onderkoning van Riouw. Uit deze huwelijken zijn geene andere kinderen gesproten dan de twee genoemde.

Hoewel de beide moeders der jonge vorsten van gelijke geringe geboorte waren, schijnt hun vader echter grootere plannen met den jongsten dan met den oudsten gehad te hebben. Immers tongkoe Long werd naar Pahang gezonden, aldaar opgebragt en bestemd om de familie van den bandahara aldaar te huwen en eenmaal het bestuur van dat rijk op zich te nemen. Tongkoe Abd'oeel Rahman daarentegen werd naar Djohor gezonden en voor het koningschap aldaar bestemd, en het was ook op uitdrukkelijk verlangen van zijnen vader, dat hij, na diens overlijden, tot sulthan van Djohor, Pahang, Riouw en Lingga werd uitgeroepen, in welke hoedanigheid hij door de Boeginesche rijksgrootten werd erkend.

De vier Maleische ministers, namelijk de bandahara van Pahang, de toemenggoong van Djohor, de radja Indra

Bongsoe en de datoe Laksamana, bleven die erkenning standvastig weigeren.

De radja Indra Bongsoe week naar Pahang en de datoe Laksamana naar Siak, op welke plaatsen beiden zijn overleden. Ook weigerden al de Maleische vorsten, in 1823, om tegenwoordig te zijn bij de overgave der rijkssieraden door de daartoe benoemde Nederlandsche kommissie aan sulthan Abd'oeel Rahman.

Deze verdeeldheid onder de eerste rijksgrooten werkte de Engelsche plannen geheel in de handen. Zij, die de regten van tongkoe Hoesin wenschten te zien zeggieren, namen gretig de hulp aan, die eene magtige Europesche natie hun aanbood. Zelfs gaven zij daarvoor een gedeelte van hun land ten beste, iets, dat zij voor een motief van geringer gewigt zeker niet zouden hebben gedaan; en ziedaar de oorzaak van het stichten van Singapoera en van de daaruit voortgevloeide gevolgen. Het is echter beter thans beschouwingen na te laten, die veertig jaren geleden hadden behooren te zijn gemaakt.

Sulthan Hoesin huwde zekere tongkoe Perboe, dochter van tongkoe panglima Besar, een der aanzienlijkste hoofden van het Djohorsche rijk. Bij haar verwekte hij twee zoons, radja Ali en radja Djafar, en eene dochter. Na zijn overlijden werd hij in naam als sulthan van Djohor opgevolgd door radja Ali.

Het bestuur bleef echter in handen van ongkoe Ketjil, die thans nog als toemenggoong van Singapoera het beheer voert over het gedeelte van het Maleische Schiereiland, dat ten noorden begrensd wordt door de rivier van Moar.

In het midden van het volgende jaar (1819) werd de kapitein-adjutant Elout door den gouverneur generaal Van der Capellen, met de korvet Eklipse, naar Lingga gezonden, om eenige geschenken aan den sulthan over te brengen en tevens den staat van zaken aldaar en te Riouw op te nemen.

Het gevolg van deze zending was, dat, in voldoening aan artikel 11 van het kontrakt van 26 November 1818, door den sulthan de volgende vlaggen werden aangenomen, als:

De rijksvlag, zwart met een wit blok in den bovenhoek aan den stok.

Voor den sulthan, als opperbevelhebber, bovendien twee vierkante witte vlaggen aan den bezaans- en den grooten top zijner vaartuigen;

Voor den onderkoning, eene spits uitlopende vlag als een breede wimpel, geheel zwart.

Voor prinsen van den bloede van den sulthan of afgezanten van hem, geel;

Voor prinsen van den bloede van den onderkoning of afgezanten van dezen vorst, geel met eenen groenen rand boven, onder en aan den stok.

Van Lingga begaf de kapitein Elout zich naar Riouw, alwaar hij bevond, dat de onderkoning in geenen deele aan de verplichtingen, voortvloeiende uit het 5e artikel van het kontrakt van 26 November 1818, betreffende het bouwen der fortifikatiën, enz. had voldaan; dat de inlandsche vorsten voortgingen de bevolking te knevelen en dat het beheer op de inkomende en uitgaande regten aan groote moeilijkheden en onnaauwkeurigheden was blootgesteld. Dientengevolge wist hij den onderkoning te bewegen tot den geheelen afstand van de administratie der middelen aan den Nederlandschen resident of aan een' daarmede van gouvernementswege te belasten ambtenaar, waarvoor de onderkoning maandelijks op de hem aankomende helft der opbrengst van de regten een voorschot zou ontvangen, van f 2800, hetwelk hem steeds als het minimum van zijn aandeel werd verzekerd en dat zou worden verdeeld als volgt:

Aan den onderkoning	f 1600
„ tongkoe Poetri	„ 300

Aan radja Idries	f	300
„ tongkoe Besar	„	140
„ tongkoe Ponggawa.	„	140
„ radja Balawa	„	120
„ radja Amat	„	100
„ radja Djoemahat	„	100

welke maatregel, bij eene proklamatie van den onderkoning algemeen bekend werd gemaakt.

Niet lang bleef de rust te Riouw ongestoord; een ongelukkig toeval deed weder moeilijkheden en onlusten ontstaan. Op den 26^{en} December 1819, des avonds ten 9 ure, vielen in de Boeginesche kampong, nabij het fort Tandjongpinang, eenige schoten uit grof geschut. De kapitein Königsdörffer zond dadelijk eene patroelje uit om de oorzaak van dit ongewone schieten te verneemen en gaf den sergeant, die de patroelje kommandeerde, last om te trachten iemand, op de plaats bekend, mede te brengen, ten einde zoodanige nadere informatiën te geven, als men mogt verlangen. Na eenige afwezigheid bragt de sergeant met zijne patroelje, in stede van één vijf inlanders mede, en in plaats van hen, volgens zijnen last, naar het woonhuis van den kommandant en resident te geleiden, plaatste hij hen voorloopig in de wacht binnen het fort. Onder hen bevond zich zekere radja La Onge, neef van aroong Balawa, een opperhoofd der Boeginezen te Riouw en prins van den bloede van de vorsten van Sidenreng op Celebes. Door de behandeling, hem door den sergeant aangedaan, woedend geworden, trok La Onge zijne kris, en hierin dadelijk door de zijnen gevolgd wordende, vielen zij de soldaten, die zich in de wacht bevonden, aan, met dat noodlottig gevolg, dat een flanker gedood en vijf ernstig gewond werden, doch

dat ook weldra radja La Onge en twee der zijnen afgemaakt werden en de twee overigen zwaar gewond ter aarde stortten.

Toen de kommandant en resident dit droevig voorval vernamen, schoot er niets over dan de kwade gevolgen er van zooveel mogelijk te trachten te voorkomen. Hij beijverde zich dus om, door middel van het algemeen geachte hoofd tongkoe Said, die dadelijk zijne bemiddeling aanbood, te zorgen, dat deze zaak niet aan verkeerde oorzaken werd toegeschreven. Dan, door het trouweloos gedrag van aroong Balawa, werden deze pogingen verijdeld, en, na aanvankelijk den schijn te hebben aangenomen, alsof hij alles beschouwde als een misverstand, gelijk het inderdaad ook was, maakte hij in het geheim toebereidselen om de Nederlandsche bezetting te overvallen.

Van den kant van den kommandant en resident werd intusschen de meeste gematigdheid in het oog gehouden, in de hoop, dat door de bemiddeling van tongkoe Said, dadelijkheden zouden kunnen worden voorgekomen; doch in het laatst der maand Januarij 1820 was de houding der Boeginezen zoo dreigend en beleedigend voor de Nederlandsche autoriteiten geworden, dat de majoor Krieger, kommanderende officier der troepen in het gouvernement van Malakka, die intusschen te Riouw was aangekomen, met den resident-kommandant van oordeel was, dat een langer uitstel het kwaad slechts zou verergeren en dat men, hoe ongaarne ook, tot het tuchtigen der weerspannelingen moest overgaan.

Op den 29^{en} dier maand begon Z. M. brik Irene, gekommandeerd door den kapitein luitenant ter zee E. Lucas, gezamenlijk met de ingehuurde brik de Goede Intentie, des ochtends een hevig vuur op de door de Boeginezen opgeworpen verschansingen, en, nadat dit vuur werd geoordeeld eene genoegzame uitwerking te hebben gehad, plaatste

zich de majoor Krieger aan het hoofd van een 100tal flankeurs en bestormde de vijandelijke batterijen, met dat gelukkige gevolg dat ze weldra door de bezetting met een aanzienlijk verlies ontruimd werd. Het verlies aan zijde der Nederlandsche troepen bestond in 7 dooden en 13 gewonden, onder welke laatsten de kapitein Köningsdörffer.

Na het gevecht deden de autoriteiten te Riouw eene algemeene vergiffenis afkondigen voor allen, die zich stil en vreedzaam zouden gedragen, en de aanwezige krijgsmagt was indrukwekkend genoeg om de Boeginezen den lust tot meer verzet te benemen, zoodat de rust dan ook werd hersteld. Aroong Balawa echter en het meerendeel der Boeginezen verlieten Riouw en vestigden zich te Singapoera, tot groot nadeel van den Riouwschen handel, en radja Djafar, de onderkoning, die zich geheel onzijdig had gehouden, verliet kort daarop Penjingat en begaf zich naar Lingga, alwaar hij eenige maanden doorbragt. Alle pogingen van tongkoe Said, die alles aanwendde om de Boeginezen weder naar Riouw te doen terugkomen, leden echter schipbreuk op de verbittering van aroong Balawa.

Bij deze ongelukkige gebeurtenis was ook het kamp der Emoeijer Chinezen te Tandjong pinang verbrand en waren de meeste bewoners naar Penjingat (Mars) verhuisd. De gouverneur van Malaka, Timmerman Thijssen, die ter regeling van het geschokte gezag te Riouw overgekomen was, schonk den Chinezen eene schadeloosstelling van f 6000 tot wederopbouwung hunner huizen, om daardoor te voorkomen, dat ook zij zich te Singapoera zouden gaan vestigen, alwaar door de Engelsche autoriteiten geene pogingen werden nagelaten om de bewoners der Riouwsche eilanden derwaarts te lokken. Deze maatregel werd door de regering goedgekeurd.

Ook werd omtrent dezen tijd de troesan Riouw op nieuw door de zorg van den kapitein Köningsdörffer, door het doen zinken van eene groote, met steenen geladen prauw

poekat gedempt en het fort te Tandjong pinang van nieuwe palissadering voorzien. Het schijnt echter, dat de goede verstandhouding tusschen den onderkoning en het Europeesch gezag reeds vóór den opstand der Boeginezen verbroken was en dat het vertrek van dezen vorst naar Lingga het gevolg was van eene algemeene ontevredenheid over de aangegane verbindtenissen. Althans reeds in het najaar van 1819 werd door den gouverneur van Malaka aan de hooge regering berigt, dat radja Djafar blijken van ontevredenheid gaf en dat zijne houding die was van eenen vorst, die oorlog boven vrede verkoos, welk een en ander door den gouverneur voornamelijk werd toegeschreven aan den invloed van den afval van den sulthan van Palembang, Machmoed Badar'oe-din.

Op dit berigt werd de schout bij nacht Wolterbeek, die zich in de wateren van Palembang en Banka bevond, in November 1819 gelast om, vergezeld van den kapitein Elout en zoo spoedig als de zaken in het Palembangsche zulks zouden toelaten, zich te begeven naar Lingga, en zoo noodig ook naar Riouw, om de gegrondheid der redenen van ontevredenheid van de zijde der vorsten te onderzoeken en die, zoo doenlijk, uit den weg te ruimen. Deze vlagofficier kwam met de korvetten Venus en Galathea, op den 10 Maart 1820, te Riouw, en in het begin der volgende maand vingen nieuwe onderhandelingen met de vorsten aan. De onderkoning zeide, dat hij de ampliatiën op het kontrakt van 26 November 1818, hem door den heer Elout voorgesteld, te onbezonnen had aangenomen en dat hij, door niet zelf het beheer over de inkomsten des lands in handen te hebben, in het oog van de naburige vorsten was vernederd, waarop door den schout bij nacht werd voorgesteld het kontrakt van 1818 weder op den ouden voet terug te brengen, mits de sulthan zijn achterstand van f 13.708,

wegens het voorgeschotene voor den opbouw der versterkingen, de niet uitbetaling van het gouvernements aandeel van de regten enz. en wegens het approximatieve bedrag van het nog voor de onvoltooide werken uittegevene zoude aanzuiveren en de versterkingen en gebouwen voltoojien en onderhouden;—of wel, dat de met den heer Elout aangegane schikkingen, behoudens eenige wijzigingen, zouden blijven stand houden, met kwijtschelding van de schuld van den sulthan en eene vaste toelage van *f* 4000 's maands, te ontvangen door den onderkoning, waartegen, van af 1° April van dat jaar, de opbrengst der pachten enz. geheel ten voordeele van het gouvernement zou blijven en tevens een nader te regelen afstand van grond rondom het fort, en van het vroeger door den sulthan geleende geschut enz. zou plaats vinden.

Het tweede alternatief gekozen zijnde, zoo werd op den 7^{en} April 1820, door den onderkoning, namens den sulthan, eene schriftelijke overeenkomst met den schout bij nacht Wolterbeek aangegaan. De afstand van grondgebied rondom het fort werd geregeld bij akte tusschen den resident Königsdörffer en den onderkoning, van 19 Februarij 1821. Sedert heeft hierin geene verandering plaats gevonden.

In de maand September van het zelfde jaar werd het fort te Tandjong pinang, zijnde toen slechts een aarden werk, op nieuw gepalissadeerd en zooveel doenlijk versterkt. Ook de onderkoning begon in den loop van dit jaar zich op het eiland Penjingat te versterken, en het kostte den gouverneur van Malaka eenige moeite hem te overreden, om deze ongegronde en tegen het kontrakt van 1818 strijdende handeling te laten varen, gevende de onderkoning voor, dat hij eenen aanval vreesde van aroong Balawa te Singapoera.

Om geene nieuwe oorzaken van ontevredenheid te geven, was men evenwel genoodzaakt, hem eenigermate zijn' wil te laten volgen, waarvan hij gebruik maakte om twee fortjes

te bouwen en met 17 stukken van 6 en 8 ⊗ te wapenen, welk aantal in September 1821 met 58 van Lingga ontvangene stukken werd vermeerderd.

In dat jaar werd de kapitein, waarnemend resident van Riouw, G. E. Köningsdörffer, vervangen door den heer L. C. von Ranzow, en het fregat Melampus, gekommandeerd door den kapitein ter zee De Man, naar Lingga gezonden, om aan den sulthan over te brengen een' brief van de regering, waarin ten ernstigste werd aangedrongen op het afschaffen en beteugelen der steeds meer en meer toenevende en door de voornaamste Riouwsche en Linggasche hoofden ondersteund wordende zeerooverij. Ook werd in dat jaar de belasting op de repatriërende Chinezen, door den gouverneur van Malaka gebragt van *f* 25 op *f* 14 per hoofd.

De nieuwe vestiging der Engelschen te Singapoera hield intusschen niet op vele botsingen en onaangenaamheden te veroorzaken, voornamelijk door het aanwenden van allerlei middelen van de zijde der Engelschen, om hunnen invloed, zoowel op het Maleische schiereiland als op de Riouwsche eilanden, uit te breiden. Zoo voerde een te Singapoera woonachtig hoofd, genaamd ongkoe Toemenggoong, het beheer over de eilanden Galang, Timian, Boeaja, Soegie, Pokoko en Boelang, en liet aldaar zijn gezag gelden, niettegenstaande hij onderdaan was van sulthan Hoesin (tongkoe Long), om welke reden hem dan ook alle bemoeijenis met de genoemde eilanden door den sulthan Abd'oel Rahman werd verboden. Zoo werd mede op het vaste land van Djohor, nabij Singapoera, op last van sulthan Hoesin, door den panghoeloe van Djohor de Britsche vlag gheschen.

Tegen deze schending van grondgebied werd dadelijk door den onderkoning radja Djafar geprotesteerd, en bij een' brief aan den gouverneur generaal van Nederlandsch

Indie verzocht deze vorst, om in zijne regten te worden gehandhaafd.

Deze en andere aangelegenheden deden in 1823 de regering besluiten, om eene kommissie naar Malaka te zenden tot onderzoek naar den stand van zaken in dat gouvernement in het algemeen en speciaal naar dien van deszelfs onderhoorigheden en van Singapoera in verhouding tot Malaka.

Tot kommissarissen daartoe werden benoemd de schoutbij-nacht Jhr. Melvill van Carnbée, kommandant van zijner Majesteits eskader in Indië, en de raad van financiën en directeur der inkomende en uitgaande regten Wappers Melis, aan welke heeren als sekretaris werd toegevoegd de hoofdkommies van het gouvernement van Malaka E. van Angelbeek.

Onder de aangelegenheden van Riouw en Lingga trok in de eerste plaats de aandacht der kommissarissen de omstandigheid, dat, sedert het jaar 1810, de rijkssieraden van Djohor nog niet door den onderkoning aan den sulthan Abd'oel Rahman waren overgegeven. Deze waren bij voortduring onder berusting van tongkoe Poetri, weduwe van sulthan Mahmoed Sjah II, die, niettegenstaande herhaalde pogingen van de zijde van radja Djafar, weigerde ze af te staan, welligt uit vrees dat hare zeer groote invloed op de zaken des rijks daardoor zoude verminderen, daar, in het oog der Maleische volken, aan het bezit der rijkssieraden het denkbeeld van wettig oppergezag is verbonden. De sulthan Abd'oel Rahman, spijtig over het gemis der voor hem als oppervorst onmisbare teekenen zijner waardigheid, had zich reeds in het jaar 1821 van Lingga naar Trengganoe begeven, onder voorwendsel van aldaar een huwelijk te willen aangaan, doch met het werkelijke plan om niet naar Lingga terug te keeren, zoo lang de rijkssieraden hem niet zouden worden overgegeven. Vele

pogingen werden door sulthan Hoesin (tongkoe Long), op last van het Engelsche bestuur, aangewend, om Tongkoe Poetri tot de afgifte dezer insignia aan hem te bewegen, en men beweert zelfs, dat haar daarvoor een som van 50.000 spaansche matten was geboden. De onderkoning radja Djafar, ziende dat zijne vertoogen bij tongkoe Poetri niets baatten en de rijkssieraden gevaar liepen van in verkeerde handen te geraken, had daarop den panghoeloe tongkoe said Moehamad Zain, een achtenswaardig man van Arabischen oorsprong, naar Batavia gezonden, om de tusschenkomst van het gouvernement in te roepen. Hierop werd de gouverneur van Malaka aangeschreven, om, namens den gouverneur generaal, tongkoe Poetri uit te noodigen en des noods aan te zeggen, om de rijkssieraden van Djohor te stellen in handen van den wettigen sulthan Abd'oei Rahman. Hoewel niet zonder moeite en eenig gevaar voor onrustige bewegingen van de zijde der aanhangelingen van tongkoe Poetri, gelukte het den gouverneur, op den 13^{en} Oktober 1822, in tijds deze sieraden van haar over te nemen en in het fort Tandjong pinang ter bewaring te stellen, bevindende de luitenant-gouverneur van Benkoelen sir T. S. Raffles zich toenmaals te Singapoera met het plan om sulthan Hoesin tot sulthan van Djohor uit te roepen, welke stap, bijaldien het hem gelukt ware de rijkssieraden in handen te krijgen, van onberekenbare gevolgen voor Riouw en Lingga had kunnen zijn.

De gouverneur gaf onmiddellijk den sulthan Abd'oei Rahman kennis, dat de insignia ter zijner beschikking waren, met dringend verzoek om, vergezeld van den bandahara van Pahang, zoo spoedig mogelijk naar Riouw over te komen. Aan deze uitnoodiging werd echter door den sulthan, uit vrees voor het ongenoegen van zijne moeder tongkoe Poetri, niet dadelijk voldaan en tijdens de komst van de

kommissarissen te Malaka bevond hij zich nog te Trengganoe, weshalve de onderkoning Radja Djafar werd uitgenoodigd om zich met Zijner Majesteits brik Orestes derwaarts te begeven, ten einde den sulthan namens de kommissarissen tot terugkomst over te halen. De Orestes keerde echter terug met de tijding, dat de sulthan niet met dat vaartuig had gewenscht de reis te doen, doch binnen kort zou volgen, en dat de onderkoning aldaar ook was achtergebleven en te gelijk met den sulthan zou terugkeeren. Op den 3^{en} November 1823 kwamen de beide vorsten ook werkelijk te Riouw aan, en op den 27^{en} daaraanvolgende werden door de kommissarissen met de grootst mogelijke plegtigheid de rijkssieraden aan den sulthan Abd'oeel Rahman overgegeven.

Hierop werd door de kommissarissen met den sulthan eene overeenkomst getroffen van den volgenden inhoud:

Artikel 1.

De sulthan zal tegengaan de te Moar gegeven bevelen, om de landsprodukten uitsluitend naar Singapoera te vervoeren, en zorgen dat dezelve naar Malaka worden gevoerd.

Artikel 2.

Zoo hiertegen oppositie ontstaat, zal de sulthan, zoo noodig, de hulp van de regering verzoeken, om zich te doen gehoorzamen.

Artikel 3.

Ter zake van de revenuën zal de Nederlandsche jurisdictie zich over geheel Bentan uitstrekken, en zulks met ampliatie en alteratie van het kontrakt van 26 November 1818 en de nadere ampliatie van 7 April 1820.

Artikel 4.

De voorgaande bepaling alleen de revenuën betreffende, zoo blijft de jurisdictie van den sulthan op Bentan dezelfde als vroeger.

Artikel 5.

Deze artikelen zullen worden bekrachtigd door de handteekeningen van de wederzijdsche partijen.

Gedaan te Riouw op den 30^{en} November 1823.

Melvill van Carnbée en Wappers Melis bragten een omstandig rapport uit over den verachterden toestand van Malaka en de daaronder behoorende landen, en op hun voorstel werd, in het begin van 1824, bepaald, dat Riouw eene op zich zelf staande residentie zoude uitmaken, afgescheiden van het gouvernement van Malaka, dat bij die gelegenheid mede tot eene residentie werd teruggebracht.

Voor Riouw werd het volgende personeel vastgesteld:

1 resident	op	f 1500	's maands.
1 sekretaris	„	„ 500	„
1 algemeene ontvanger	„	„ 400	„
1 adsistent	„	„ 200	„
1 havenmeester	„	„ 250	„
1 pakhuismeester	„	„ 250	„

en voorts werd bepaald, dat een nieuw stelsel van inkomen-
de en uitgaande regten aldaar zou worden in werking ge-
bragt.

Hiervoren is verhaald, dat in 1820 vele pogingen wa-
ren aangewend om den naar Singapoera geweken Boegi-
neschen prins aroong Balawa naar Riouw te doen te-
rugkeeren. Herhaaldelijk had de onderkoning radja Djafar
zendelingen tot hem gezonden, doch steeds bleef hij wei-
geren aan die aanzoeken gehoor te geven. Eindelijk
mocht het in de maand Julij 1823, grootendeels door
bemiddeling van den algemeenen ontvanger te Riouw den heer
J. H. Walbeehm, gelukken, dien prins naar Riouw te doen

terugkeeren. Van veel belang was deze gebeurtenis voor die plaats, daar aroong Balawa, door zijne geboorte, eenen grooten invloed op de Boeginesche handelaren uitoefende en, door hunnen handel naar Riouw te lokken, het opkomende Singapoera veel nadeel kon toebrengen.

Reeds in Februarij 1820 had de gouverneur van Malaka, Timmerman Thijssen, den 1^{en} luitenant Paris de Montaigu naar Singapoera gezonden, om van den Britschen resident, den luitenant-kolonel der genie Farquhar, de uitlevering van aroong Balawa te verzoeken, hetgeen door dezen echter was geweigerd, en deze weigering, door het Engelsch gouvernement in Bengalen goedgekeurd zijnde, kon in geen geval op de medewerking der Britsche autoriteiten gerekend worden.

Na herhaalde vruchteloze pogingen van de zijde der plaatselijke autoriteiten te Riouw, had de heer J. H. Walbeehm beproefd zich door briefwisseling met aroong Balawa in aanraking te stellen en wist het zoo ver te brengen, dat deze er in bewilligde om naar Riouw terug te keeren. Deze aroong Balawa was de zoon van aroong Poegi datoe Balawa, vorst van Sidenreng (Celebes) en van Daing Disoenda, zuster van kraing Tolebar, koning van Pamana, onder Wadjo. De broeder van aroong Poegi, Kraing Tjiendra Pole, tomilalang van Boni, was de vader van den in 1819 zoo ongelukkig gedooden radja La Onge, van wien aroong Balawa dus oom was.

In het jaar 1825 had eene voor het rijk van Djohor zeer belangrijke gebeurtenis plaats, veroorzaakt door het traktaat, gesloten te Londen op den 17^{en} Maart 1824, tusschen de Nederlanden en Groot Brittanïë, waarvan de artikelen 10 en 12 luiden als volgt:

Artikel 10.

De stad en vesting van Malaka, met derzelver onderhoorigheden, worden bij deze afgestaan aan Zijne Groot Brit-

tannische Majesteit; de koning der Nederlanden belooft, voor zich en zijne onderdanen, nimmer op eenig gedeelte van het schiereiland Malaka een kantoor te zullen oprigten, of traktaten te zullen sluiten met eenige der Inlandsche vorsten of staten, op dat schiereiland gevestigd.

Artikel 12.

Zijne Majesteit de koning der Nederlanden ziet af van alle verzoeken tegen het bezetten van het eiland Singapoera door de onderdanen van Zijne Groot Brittannische Majesteit.

Daarentegen belooft Zijne Groot Brittannische Majesteit, dat geen Britsch kantoor zal worden opgerigt op de Karimon eilanden, of op de eilanden Battam, Bintan, Lingin (Lingga) of eenig der andere eilanden, liggende ten zuiden van straat Singapoera, en dat met derzelver opperhoofden geene traktaten, onder Britsch gezag, zullen gesloten worden.

Nu was het overgrootste gedeelte van het gebied van het rijk van Djohor, Pahang, Riouw en Lingga, gelegen op het schiereiland van Malaka, zoodat het te voorzien en ook niet meer dan natuurlijk was, dat de sulthan van dat rijk die splitsing, zoo geheel buiten zijne voorkennis of toestemming, met leede oogen zou aanzien. De hoogst moeilijke taak om dien vorst goedschiks over te halen om daarin genoegen te nemen, werd opgedragen aan den verdienstelijken ambtenaar Christiaan van Angelbeek, Maleisch translateur bij het gouvernement, die, in de maand April 1825, te Riouw aankwam en den onderkoning, als gevolmagtigde van den sulthan, een brief van zijne excellentie, den gouverneur generaal Baron van der Capellen ter hand stelde, waarin de oorzaken van den tusschen Nederland en Engeland getroffen maatregel, ten opzichte van het Djohorsche rijk, werden ontwikkeld en de voordeelen uiteengezet, welke daaruit zouden kunnen voortvloeijen voor den sulthan, die, in de tegenwoordige omstandigheden, door de verheffing van tongkoe Long tot

sulthan van Singapoera, op verre na niet bij magte was zijn gezag op het schiereiland te doen gelden, te minder, doordien de bandahara van Pahang de zijde van tongkoe Long had gekozen.

Eindelijk werd door zijne excellentie aan den sulthan en den onderkoning de belofte gedaan van eene geldelijke tegemoetkoming tot vergoeding van de schade, die zij door die schikking mogten lijden. Aanvankelijk was de onderkoning gansch niet met dit voorstel ingenomen en wilde de onderhandelingen niet aanvangen buiten toedoen van tongkoe said Mochamad Zain, die het volle vertrouwen van den sulthan en van den onderkoning bezat en zich toen ter tijd te Lingga bevond. Onmiddellijk werd hij uitgenoodigd om zich naar Riouw te begeven, alwaar bij den 16^{en} Mei aankwam, vergezeld van den panghoeloe Hamba Radja en den soelewatang Ibrahim. Dadelijk werden de onderhandelingen geopend, en het gelukte Van Angelbeek om alle bedenkingen tegen den voorgestelden maatregel voldoende te wederleggen. De onderkoning echter, hoewel algemeene gevolmagtigde van den sulthan, durfde niet tot de beslissing overgaan zonder diens voorkennis, waarom de soelewatang Ibrahim naar Lingga werd teruggezonden, om dien vorst den geheelen stand van zaken mede te deelen en zijne beslissing te verzoeken. Deze zendeling keerde spoedig terug met de tijding, dat de sulthan de handelingen van den onderkoning in alle deelen goedkeurde. Tevens werden door den heer Van Angelbeek met den onderkoning en den panghoeloe Hamba Radja, hoofd der rajats, eenige bepalingen op de vaart der onderdanen van het rijk overeengekomen om den zeeroof te kunnen beteugelen. Voorloopig werden er geene schikkingen van geldelijk belang getroffen; doch in het jaar 1822 werd de schadeloosstelling van den onderkoning voor den afstand der pachten gebragt op *f* 60.000 'sjaars in stede van *f* 48.000, zoo als in 1820 met den schout-

bij-nacht Wolterbeek was overeengekomen.

In 1827 werd de resident van Riouw L. C. von Ranzow als zoodanig eervol ontslagen, en in zijne plaats aangesteld de met de Maleische zaken grondig bekende majoor C. P. J. Elout. Tijdens het bestuur van dezen hoofd-officier had hij al weder te kampen tegen de door het Engelsch bestuur te Singapoera ondersteunde aanmatigheden van gezag door den sulthan Hoesin op sommige deelen van het Linggasche rijk, en bepaaldelijk op de Karimon-eilanden. De minnelijke verzoeken van Elout niets batende, zoo was hij nog in hetzelfde jaar 1827 genoodzaakt het volk van sulthan Hoesin met de wapenen van die eilanden te verdrijven.

Bij koninklijk besluit van 10 April 1828 No 204 werd de haven van Riouw verklaard te zijn eene vrijhaven, te rekenen van den 1^{en} Januarij 1829, over welken maatregel en zijne gevolgen reeds hiervoren een woord is gezegd.

In dat zelfde jaar schonk de onderkoning radja Djafar het eiland Loos, nabij Tandjong-pinang, aan den resident Elout, in zijn privé, ten einde aldaar proeven te doen van aankweeking van te Riouw onbekende boomen en gewassen, zoo als notenmuskaat, kaneel, suikerriet en andere, welke proeven aldaar vrij gunstig uitvielen, doch niet voortgezet zijn, daar Elout spoedig afstand van het eilandje deed ten behoeve van het Rotterdamsch zendeling-genootschap aan den zendeling Wentinck, die zich aldaar ter woon vestigde. Tot heden behoort het aan het genoemd genootschap, dat het echter thans onbenut laat.

Zoo als te voorzien was, had de splitsing van het Djohorsche rijk eenen grooten invloed op zijne onderdeelen.

Er behoorde eenheid en klem in het bestuur gebragt te worden door andere middelen dan den sulthan ten dienste stonden, en om daartoe te geraken, was het noodzakelijk, het kontrakt van 26 November 1818 naar de omstandigheden

te wijzigen, waartoe door den resident Elout, in overleg met den onderkoning radja Djafar, een concept-kontrakt, geschoeid op de kontrakten van 1784 en van 1818, werd opgemaakt, dat, na eenige wijziging, door de regering goedgekeurd en aan den resident ter sluiting met den onderkoning voor den sulthan toegezonden werd, welke vorst het op den 29^{en} Oktober 1830 aannam en bekrachtigde. De inhoud luidde in substantie als volgt:

Traktaat van eeuwigdurende vriend- en bondgenootschap tusschen de hooge regering van Nederlandsch-Indië en padoeka sri sulthan Abd'oel Rahman Sjah, opvolger van padoeka sri sulthan Mahmoed Sjah, koning van Lingga, Riouw en onderhoorigheden.

De regering en de sulthan, uit aanmerking, dat ten gevolge van de splitsing van het Djohorsche rijk, het noodig is de bestaande traktaten te wijzigen, benoemen tot hunne gevolmagtigden:

den luitenant kolonel resident, C. P. J. Elout, van wege het gouvernement, en

den onderkoning van Riouw, Radja Djafar, van wege den sulthan.

Artikel 1.

Alle vorige contracten, enz. vervallen, doch de tractaten van 10 November 1784 en van November 1818 worden aangenomen tot grondslag van de onderlinge betrekkingen.

Artikel 2.

Bestendige vrede en vriendschap tusschen beide partijen.

Artikel 3.

De sulthan verklaart plegtig, dat hij het rijk alleen bezit in leen en door de hooge gunst der regering en belooft trouw aan den konning en aan den gouverneur generaal. De vrienden van het gouvernement zijn zijne vrienden en

de vijanden van het gouvernement zijne vijanden. Des gevorderd zal hij het gouvernement met volk en vaartuigen bijstaan.

Artikel 4.

Bij overlijden van den sulthan zal zijn wettige afstammeling opvolgen. Bij gebreke van dien, zal niemand gekozen mogen worden buiten goedkeuring van het gouvernement. De nieuwe vorst zal telkens, bij het aanvaarden der regering, den eed van trouw en van de aanneming van dit kontrakt afleggen.

Artikel 5.

De sulthan zal geen deel van zijn rijk aan andere mogendheden afstaan of kontrakten met dezelve sluiten, zonder toestemming van het gouvernement.

Artikel 6.

De hooge regering neemt het rijk van Lingga, Riouw en onderhoorigheden onder hare bescherming.

Artikel 7.

Het bewind over het rijk wordt, onder den sulthan, waargenomen door eenen onderkoning of radja moeda, uit het geslacht der Boeginezen. Bij overlijden benoemt de sulthan een ander, onder goedkeuring van de regering. Zooveel mogelijk zal die worden gekozen uit het geslacht van radja Djafar.

Artikel 8.

Er zal een Nederlandsche resident te Tandjongpinang resideren, waartoe zooveel mogelijk zal gekozen worden een ambtenaar, bekend met 'slands zeden en gewoonten.

Artikel 9.

Zoo de sulthan bezwaren heeft tegen den resident, zal hij zich regtstreeks kunnen wenden tot de hooge regering. In andere gevallen zullen de sulthan en de onderkoning den resident beschouwen als gevolmagtigde van de hooge regering, en door zijne tusschenkomst met dezelve korresponderen en aan dezelve gezanten zenden.

Artikel 10.

De regtsuitoefening in alle burgerlijke zaken, over al de ingezetenen van Riouw en Lingga, blijft overgelaten aan den sulthan en den onderkoning, met bepaling echter, dat ella folterende en verminkende straffen zullen zijn afgeschaft en dat in alle belangrijke zaken de sulthan het gevoelen en den raad van den resident zal inwinnen.

Artikel 11.

Hiervan zijn uitgezonderd Europeanen, Amerikanen en andere westersche volken, en onderdanen van het Gouvernement, die zich op het gebied van den sulthan bevinden, inzonderheid de bewoners van Tandjong pinang die onderworpen blijven aan de regtsmagt van den Resident; Op deze plaats vermag niemand buiten voorkennis van den Resident zich nederzetten.

Artikel 12.

Ook blijven aan de regtsmagt van den Resident onderworpen al de bewoners van Bentan, in zaken betreffende de pachten, belastingen enz.

Artikel 13.

Alle handelszaken, waarin betrokken zijn Europeanen, of

diergelijke personen, zullen met gemeen overleg van den resident en den onderkoning worden afgedaan.

Artikel 14.

Van het stranden van Europesche of Chinesche vaartuigen zal onmiddellijk kennis worden gegeven aan den resident; de sulthan of onderkoning zullen geen regt op dezelve hebben.

Artikel 15.

Daar waar een Nederlandsch ambtenaar gevestigd is, zal de regering naar goedvinden regten en belastingen kunnen heffen. Op andere plaatsen blijft dat regt aan den sulthan, die de bestaande regten echter niet zal verhoogen of nieuwe invoeren, buiten overleg met den onderkoning en den resident.

Artikel 16.

De regering geniet de vrije aankap van allerhande houtwerken in de bosschen.

Artikel 17.

De regering verzekert aan den onderkoning deszelfs inkomsten voor schadeloosstelling van den afstand der revenuën,

Zoo door eene latere vestiging van de regering 'svorsten inkomsten kwamen te verminderen, zal hem daarvoor eene billijke schadeloosstelling worden gegeven.

Er zullen niet dan met vol genoegen en op verzoek van den sulthan of van den onderkoning, krijgsvolk of ambtenaren geptaast worden te Lingga of te Penjingat.

Artikel 18.

De sulthan zal met alle magt de zeerooverij tegen gaan, den zeeroovers geene schuilplaats verleenen, en het gouver-

nement, zoo noodig, met volk en vaartuigen tegen dezelve bijstaan.

Artikel 19.

Schepen, varende onder de vlag en voorzien van zeebrieven van den sulthan, bekrachtigd door den resident, zullen in Nederlandsch-Indië aan gelijke regten als de Nederlandsch-Indische vaartuigen onderworpen zijn.

Artikel 20.

Zoodanige schepen zullen moeten zijn voorzien van een jaarpas, geteckend door den resident.

Artikel 21.

Omtrent de punten, die bij dit kontrakt niet zijn opgenomen en waarin zal blijken behooren te worden voorzien, zullen beide partijen zich in der minne verstaan.

Gedaan te Penjingat den 29^{en} Oktober 1830.

Dit kontrakt werd van wege het gouvernement gesloten door den luitenant kolonel resident C. P. J. Elout, aan wien, hoewel hij reeds in de maand Junij te voren was benoemd tot resident van Sumatra's westkust, deze taak nog werd opgedragen, uithoofde der goede verstandhouding, waarin hij met de inlandsche vorsten stond en den grooten invloed, dien hij op hen uitoefende, waartoe voornamelijk veel bijdroeg de grondige kennis van de Maleische taal, welke die heer bezat en die hem in staat stelde, om in de behandeling van zaken met de vorsten die fijne schakeringen in acht te nemen, waarop zij zooveel prijs stellen en die, over het algemeen, veel te weinig gekend zijn of in acht worden genomen.

Tot vervanger van Elout werd benoemd R. C. Van Cattenburch; doch deze verzocht hebbende hiervan verschoond te blijven, werd in zijne plaats aangesteld de assistent-resi-

dent van Sumanap en Pamakassan, H. Cornets de Groot.

Kort daarop trof Riouw een gevoelig verlies door het overlijden, op den 18^{en} December 1831, te Lingga, van den algemeen geachten onderkoning radja Djafar, in den ouderdom van 57 of 58 jaren. Deze vorst wist de ware belangen van zijne onderhoorigen steeds met die van het gouvernement overeen te brengen. Hoewel een ijverig en vroom mohammedaan, was hij in geenen deele met de aan vele Maleische vorsten eigene dweepzucht en religiehaat beziel. Hij was de eerste ontwerper van het voor Riouw en voor Nederlandsch-Indie zoo voordeelige traktaat van 29 Oktober 1830, waardoor de goede verstandhouding tusschen de Maleische vorsten en het gouvernement bestendig en op vaste grondslagen gebouwd werd. Door inlander en europeaan werd zijn dood even opregt betreurd, en de openbare blijken van dit gevoelen strekten bij deze gelegenheid niet alleen tot uiterlijk vertoon, maar waren de tolken van een opregt gevoel van het door het rijk van Lingga en Riouw geleden verlies.

Sedert het vertrek van radja Djafar naar Lingga, weinige dagen vóór zijn dood, was zijn oudsten zoon, tongkoe Abd'oeel Rahman, tijdelijk het beheer der Riouwsche zaken opgedragen, waarin hij, bij het ontvangen der tijding van den dood zijns vaders, door den resident van Riouw voorloopig werd bevestigd, in afwachting van nadere schikkingen, met den sulthan deswege te maken.

Op den 24^{en} Julij 1832 kwam de tongkoe besar of troonsopvolger van het rijk van Lingga te Riouw aan, voorzien van eene volmagt van zijnen vader den sulthan, om met den resident te onderhandelen, zoowel aangaande de benoeming van een' nieuwen onderkoning, als het beraamen van afdoende maatregelen tot uitdelging der zeerooverij.

Het gevolg dezer onderhandeling was, dat de oudste zoon van den overledenen onderkoning radja Djafar, tongkoe Abd'oeel Rahman, tot diens opvolger werd verkozen

en, in nakoming van art. 7 van het kontrakt van 29 Oktober 1830, ter bevestiging als zoodanig aan het gouvernement voorgedragen, hetwelk deze keuze bekrachtigde.

Op den 9^{en} Augustus van hetzelfde jaar overleed ook de sulthan van Lingga, Riouw en onderhoorigheden, Abd'oei Rahman Sjah, in den ouderdom van 55 of 56 jaren, en werd opgevolgd door zijnen oudsten zoon Tongkoe Mohamad.

Niettegenstaande de bepalingen en verbindtenissen van wege den sulthan tot tegengang der zeerooverij door Linggasche onderdanen, nam die geessel van den handel in korten tijd op eene schrikbarende wijze toe. Reeds in het laatst van het jaar 1833 werd eene expeditie, bestaande uit een vijftigtal praauwen van den sulthan en drie gouvernements kruispraauwen, tegen de zeeroovers, die zich op de kust van Indragiri ophielden, uitgerust, met dat gevolg, dat al de daar aanwezige rooversvaartuigen werden vernield en acht panglima's gevat, waarvan drie te Lingga ter dood gebragt en de overigen naar Java gebannen werden.

Deze tuchtiging roeide evenwel het kwaad niet uit; onophoudelijk werden menschen van de kust van Java weggevoerd, en de verklaringen van diegenen, welke hunne vrijheid wisten te herkrijgen, lieten geen twijfel over nopens het voortdurend voeren van den zeeroof op eene uitgebreide schaal door de Linggasche onderdanen, waarin zij zelfs door hunne hoofden, onder het oog van den sulthan, werden aangemoedigd en ondersteund. Dien ten gevolge werd in de maand Junij 1835 de kapitein-ter-zee Koopman met Zijner Majesteits fregat Diana naar Riouw gezonden, om zich met den resident aldaar in kommissie te begeven naar Lingga en den sulthan op de ernstigste wijze het verkeerde van zijn gedrag onder het oog te brengen, hem aan te manen tot het nemen van afdoende maatregelen tot tegengang der zeerooverij in zijn gebied en de uitlevering te eischen van alle Javaansche gevangenen, die in het bezit van zijne onderdanen mogten gevonden worden.

De sulthan gaf op de hem gedane vertogen te kennen, dat hem ten eenenmale de middelen ontbraken, om aan het verlangen van het gouvernement te voldoen en riep den bijstand van hetzelfde daartoe in. Hierop werd in de maand April 1836 besloten, om den majoor adjudant D. H. Kolff met den resident van Riouw naar Lingga te zenden, om den sulthan eenige bepalingen tot betere kontrôle van de vaart zijner onderdanen voor te stellen.

Door deze kommissie werd met den onderkoning, als gevolmagtigde van den sulthan, eene overeenkomst getroffen, waarbij werd bepaald:

1^e. dat alle vaartuigen uit het rijk van Riouw en Lingga, die zich voortaan zeewaarts zouden begeven, hetzij voor den handel, hetzij voor de tripang en karetvangst, zouden worden voorzien van passen, volgens een door den resident van Riouw te geven model; welke passen jaarlijks kosteloos zouden worden vernieuwd, en telkens wanneer de visschers om de zuid op de tripang en karetvangst zouden uitgaan, door den resident moeten worden geviseerd, onder bijvoeging van den inhoud in de Hollandsche taal. Deze passen zouden moeten behelzen:

- a. de soort en de bestemming der vaartuigen,
- b. den naam van den gezagvoerder,
- c. het getal der opvarenden en
- d. het getal en de soort der ammunitie.

2^e. dat alle vaartuigen, voor agar-agar-, tripang en karetvangst bestemd, zouden voeren de gewone zwarte vlag met eenen witten hoek, boven aan den stok; dat bij zulke prauwen steeds gevoegd zouden worden afzonderlijke vaartuigen met vertrouwde lieden van den sulthan, om over hen een wakend oog te houden, en die tot herkenning van top moesten voeren eene vlag, bestaande uit een zwart veld met eenen witten rondgaanden rand.

- 3^e. dat deze prauwen, op die wijze uitgerust, zouden mogen stevenen naar verkiezing, hetzij naar de Duizend-eilanden, naar Karimon Java, dan wel zoo ver als het eiland Bawean, of werwaarts zij zich ook zouden wenschen te begeven, ter uitoefening van hun bedrijf, mits zij zich onderwierpen aan het vertoon der passen en de vereischte visitatie der prauwen, wanneer zij door gouvernements kruisers mogten worden ontmoet, of eenige plaats, waar of waar nabij een kantoor gevestigd was, zouden binnen vallen.
- 4^e. dat de sulthan op zich nam, om zelf al die middelen aan de hand te nemen, welke vereischt zouden zijn, om de tot dus verre door zijne onderdanen gepleegde zeerooverij krachtdadig tegen te gaan en die zoo doende geheel uit te roeijen.
- 5^e dat tot handhaving van betere orde en politie van wege den sulthan, op de voornaamste in de wateren van zijn rijk liggende eilanden, en wel bijzonderlijk daaronder Galang, Timiang, Moro, Soegie, Boelan, Pekaka, Sekana en Mapar, hoofden zouden worden aangesteld, onder de benaming van batin of djoeroekra, en onder genot van eenen billijken onderstand. De namen, dezer hoofden zouden aan den resident van Riouw moeten worden opgegeven.

Aan deze hoofden zou worden opgedragen:

- a. De zorg dat de bewoners der eilanden zich noch direkt, noch indirekt met zeerooverijen afgaven, en dat geene roovers van elders bij hen kwamen schuilen of wel geroofde menschen of goederen aanbragten; zullende, wanneer er geroofde menschen aangebragt werden, deze, zoowel als hunne aanbrengrers, moeten worden aangehouden en onmiddellijk aan den onderkoning uitgeleverd.
- b. Het surveilleren der prauwen, die op de onder hunne

bevelen gestelde plaatsen zouden worden gebouwd en uitgerust voor de agar-agar-, tripang- en karetvischerij, opdat deze niet, onder het voorwendsel daarvan, tot zeeroof zouden worden ingerigt; voorts de zorg, dat dezelve niet zouden worden bemand met opvarenden, en vooral niet met hoofden, dan zoodanige, als voor goede sujetten bij hen zouden bekend staan, en dat dezelve vooraf van de vereischte passen en eigendomsbewijzen zouden worden voorzien;

- c. de verantwoordelijkheid voor de trouwe bewaking zijner eilanden en de naleving van deze instructie.

Bij bevinding van het tegendeel zouden die hoofden strengelijk, zelfs, naar gelang van omstandigheden, met bannissement naar Java worden gestraft.

Bij deze overeenkomst werd tevens bepaald, dat, ten einde den sulthan te gemoet te komen in de kosten, welke de bovenomschrevene maatregelen hem zouden veroorzaken, tot wederopzeggens toe, hem werd verleend eene jaarlijksche vrijstelling van inkomende regten op Java en Madura voor eene hoeveelheid van 2500 pikols gambir, van Linggaasch produkt en met Linggasche vaartuigen overgevoerd.

Deze overeenkomst vereenigde op de best mogelijke wijze de belangen van den Linggaschen zeervaarder met die van het gouvernement. Wel is waar werd de vrije vaart der visschers aan banden gelegd; doch dit was te minder drukkend, daar deze lieden steeds op gezette tijden, in kleine vloten, naar dezelfde plaats zeilden en hoogst zelden afzonderlijke togten deden, en in elk geval hadden zij die beperkingen aan zich zelve te wijten, daar zachte vertoogen hen niet hadden kunnen bewegen om den zeeroof te laten varen. Bovendien was eene andere wijze bijna niet denkbaar, om een volk te kontroleren, dat de zeevaart en zeeroof als gelijksoortige bedrijven aanmerkt, en, wel

verre van schande in het laatste te vinden, veeleer genegen is het in aanzien boven het eerste te stellen.

Weinig baat werd echter bij dien maatregel gevonden. Het kwaad zat minder bij de eenvoudige visschers dan bij de grooten, die in den zeeroof hun voornaamste middel van bestaan vonden en alles aanwendden om de voorzorgen van het gouvernement daaromtrent tegen te werken. De zeeroof werd spoedig weder zoo sterk gedreven, dat, nog in hetzelfde jaar 1836, de bewoners van het eiland Galang door het Engelsch oorlogsfregat *Andromache* werden getuchtigd, uithoofde zij zich niet ontzien hadden op de sloepen van dat vaartuig vuur te geven.

Naar aanleiding van het wederkeerig verlangen van het Nederlandsch-Indisch en van het Britsch gouvernement, om gezamenlijk maatregelen te nemen tot tegengang en vernietiging van den zeeroof door de Linggasche onderdanen, werden in Januarij 1837 de majoor D. H. Kolff, de kommandant van Zijner Majesteits korvet *Ajax* en de resident van Riouw Goldman, in kommissie gesteld, om dienaangaande met de Britsche autoriteiten te Singapoera in overleg te treden en met den sulthan van Lingga alles afdoende maatregelen te treffen. De medewerking van de zijde van het Britsch bestuur te Singapoera bepaalde zich evenwel tot betuigingen van bereidwilligheid; doch overigens werd door hetzelfde niets uitgerigt; zelfs weigerde de gouverneur van Singapoera Bonham de uitlevering van eenige naar Singapoera gevlugte zeeroovers van Galang.

De bemoeijenissen van de kommissarissen van wege het Nederlandsch - Indisch gouvernement hadden welligt juist daarom, omdat zij op zich zelve konden handelen, goede gevolgen. Op den 10^{en} Junij 1837 werden door de kommissie aan den sulthan voorgelegd en door zijne hoogheid aangenomen de volgende punten van overeenkomst, die in de maand Oktober daaraanvolgende door de regering, met

eenige wijziging, in volgender voege werden bekrachtigd:

1°. met instandhouding van art. 1 der overeenkomst van Julij 1836 wordt bepaald, dat geene prauwen zullen mogen bemand worden met meer dan 10 man, de passagiers daaronder gerekend, en allen van door den resident gevisseerde passen zullen moeten voorzien zijn, zullende alleen in de west- of noordmoesson eene sterkere bemanning toegestaan worden.

2°. art: 2 en 3 van de overeenkomst van Julij 1836 zullen in volle werking blijven.

3°. de sulthan neemt op nieuw aan ten allen tijde de zeerooverij te zullen beteugelen en daartoe met de Nederlandsche of Britsche oorlogsvaartuigen mede te werken.

4°. de sulthan neemt er genoegen in, dat het gouvernement de onderdanen van zijne hoogheid, die zich aan zeeroof schuldig maken, zelf tuchtige, en neemt aan om twee kruisvaartuigen van hem zelve en twee van den onderkoning ter beschikking van den resident van Riouw te houden.

5°. dat de bij art. 5 der overeenkomst van Julij 1836 bedoelde hoofden der eilanden zullen genieten een billijk inkomen, b. v. van f 150 's maands, te ontvangen bij den resident of den onderkoning.

6°. in stede van vrijstelling van inkomende regten op 2500 pikols gambir, zal den sulthan worden uitgekeerd eene jaarlijksche tegemoetkoming van f 20,000 buiten de som van f 14. 400 's jaars, bestemd tot bezoldiging der boven bedoelde hoofden.

7°. het voeren van *apilans* (1) op de prauwen wordt verboden, behalve op de eigene prauwen van den sulthan of van den onderkoning.

(1) Dubbele borstwering van balken, waarvan de tusschenruimte is aangevuld met rotan.

8°. het gouvernement behoudt zich voor, eenige spionnen in dienst te houden, tot het bekomen van inlichtingen betrekkelijk den zeeroof; en de sulthan verbindt zich om deze spionnen te zullen beschermen.

Ten gevolge dezer bemoeijenissen van het Nederlandsch gouvernement hadden binnen den tijd van één jaar omstreeks 400 personen hunne vrijheid herkregen, waaronder een 100tal Britsch-Indische onderdanen; terwijl daarentegen door het Britsch Indisch bestuur *geen enkel* persoon der door deszelfs onderhoorige bevolking geroofde menschen werd bevrijd.

De groote geldelijke opofferingen, die de bovenomschreven maatregelen voor het Nederlandsch-Indisch gouvernement na zich sleepten, en het dien ten gevolge bijkans geheel uitdelgen der zeerooverij in de Linggasche wateren, waardoor voornamelijk de handel van Singapoera voor zware verliezen beveiligd wordt, zijn de beste antwoorden op de lasterzuchtige bewering van sommige Engelsche schrijvers, dat het Nederlandsch Indisch gouvernement niet al het mogelijke bijdraagt tot bescherming van den vreedzamen handelaar tegen den euvelmoed der zeeroovers. Sedert 1837 is dan ook de zeeroof in de Linggasche wateren, zoo niet ten eenemale uitgeroeid, toch zoodanig verminderd, dat de handel geene belemmering daardoor ondervindt.

In het jaar 1839 werd de resident Goldman vervangen door den heer A. L. Andriesse.

Op den 20^{en} Julij 1841 overleed de sulthan van Lingga, Riouw en onderhoorigheden, Mohamad Sjah, in den ouderdom van 38 jaren. Reeds eenige jaren vóór zijn' dood had hij zijn' eenigen wettigen 18jarigen zoon tot sulthan verheven en hem de behandeling van alle zaken overgelaten, zonder voorkennis evenwel van het gouvernement. Na het overlijden van zijn' vader werd deze jonge vorst, op de gebruikelijke wijze, door den onderkoning uitgeroepen en van zijne verhef-

ing aan de bevolking kennis gegeven. Hij aanvaardde het bewind onder den naam van sulthan Mahmoed Moethafar Sjah, en legde op den 28^{en} Maart 1842 den eed van trouw aan het gouvernement en van de aanneming van het kontrakt van 29 Oktober 1830 in handen van den resident van Riouw af.

Omstreeks dezen tijd werd eene wijziging daargesteld in de uitbetaling der onderstandsgelden aan den sulthan tot wering van den zeeroof, daar het bleek dat deze vorst, zoowel als wijlen zijn vader, de daartoe bestemde som van f 20.000. 'sjaars niet uitsluitend tot dat doel aanwendde, maar hoofdzakelijk bezigde om zijnen kinderachtigen kooplust te voldoen.

Uit dien hoofde werd de aan den sulthan toegelegde som teruggebracht op f 9.600 zilver en daarentegen aan den onderkoning uitgekeerd f 10.400. koper 'sjaars, terwijl voorts werd vastgesteld, dat de bezoldiging der inlandsche hoofden op de kleinere eilanden, zoo als die in 1837 was bepaald, zou plaats vinden regstreeks door den resident van Riouw.

Op den 17^{en} Junij 1844 overleed, na eene kortstondige ziekte, de onderkoning van Riouw, Abd'oel Rahman, in den ouderdom van 35 of 36 jaren. Deze vorst had steeds het voorbeeld gevolgd van zijnen vader, radja Djafar, en de meeste getrouwheid aan het gouvernement betoond en zoo veel mogelijk medegewerkt om de uitspattingen van den jongen sulthan tegen te gaan.

De sulthan haastte zich niet met het doen eener keuze van een' opvolger, en het kostte eenige moeite hem daartoe te doen besluiten, zijnde die vorst omringd door verscheiden verkeerde raadgevers, die den Boegineschen stam wenschten te zien vallen; doch hierin niet kunnende slagen, bepaalde hij zijne keuze op den broeder des overledenen onderkoning, radja Ali, die, in de maand April 1845, als zoodanig door het gouvernement werd bevestigd en tot heden toe bewind voert. Sedert het overlijden van radja Abd'oel Rahman had

radja Ali met zijnen broeder radja Abd'oellah het bestuur waargenomen.

Door den heer A. L. Weddik, in 1844 benoemd tot kommissaris inspekteur van Borneo, Riouw en Lingga, zijn in het jaar 1845 met den sulthan en den onderkoning nog eenige nadere schikkingen gemaakt omtrent het tegengaan der soms nog gepleegd wordende kleine dieverijen en ongeregeldheden ter zee, en een nieuw model van passen voor de Linggasche zeevarenden ontworpen, welk een en ander door het gouvernement werd goedgekeurd en in werking gebragt.

Sedert zijn in het rijk van Lingga en Riouw geene belangrijke staatkundige gebeurtenissen voorgevallen en heeft in hetzelfde steeds de meest gewenschte rust onder de inlandsche en Chinesche bevolking geheerscht, en deze schoone residentie wacht slechts op Europeesche industrie en Europeeschen ondernemingsgeest, om een der schoonste gewesten te worden van den Nederlandsch-Indischen archipel.

Vergelijkende staat van de opbrengst der pachten te Riouw van 1819 tot en met 1852.

1819	1820	1821	1822	1823	1824	1825	1826	1827	1828	1829	1830	1831	1832	1833	1834	1835	1836	1837	1838	1839	1840	1841	1842	1843	1844	1845	1846	1847	1848
Geheel in Zilver.										½ Zilver en ½ Koper.		¾ Zilver en ¼ Koper.					½ Zilver en ⅓ Koper.												
17.040	27.120	31.000	36.720	26.880	12.600	5.520	6.240	7.260	1.880	2.600	18.180	18.960	21.000	24.360	23.160	32.400	33.720	37.680	39.000	31.200	31.920	23.080	19.800	15.840	13.080	19.440	18.000	18.000	18.000
11.880	27.660	24.420	27.840	19.320	9.420	6.180	6.120	5.580	600	17.700	21.240	16.920	8.520	20.640	20.820	23.040	23.160	27.600	31.320	19.200	21.840	19.320	15.840	13.080	19.440	18.000	18.000	18.000	18.000
1.800	6.360	4.620	6.300	6.300	9.720	10.800	8.280	3.780	780	11.460	7.680	7.140	8.160	12.060	9.360	12.000	9.960	8.400	10.560	10.440	11.400	10.920	9.360	8.940	8.940	8.940	8.940	8.940	
	24.120	14.400	13.200	10.920	8.280	8.400	8.400	11.880	1600	16.800	16.800	19.200	20.160	19.680	18.600	23.760	26.160	29.400	34.560	41.520	37.200	40.920	36.600	29.210	29.210	29.210	29.210	29.210	
								840	600	480	780	1.080	1.140	1.380	1.320	1.380	1.440	1.340	1.560	1.452	1.500	1.716	1.680	1.500	1.500	1.500	1.500	1.500	
														168	144	144	228	204	228	204	216	300	300	264	264	264	264	264	
									2420	39.600	51.840	62.400	53.040	66.600	97.200	124.800	125.400	133.560	132.120	74.400	87.000	96.240	95.400	63.000	67.000	67.000	67.000	67.000	
									6380	107.640	116.520	125.700	112.020	144.888	170.604	217.824	220.668	239.124	249.468	178.860	191.676	198.096	179.568	136.272	140.000	140.000	140.000	140.000	

Staat van Invoer te Riouw, van 1830 tot 1852.

L. E.

JAAREN.	Van Europa en Amerika.		Van Nederlandsch Indië.		Van Singapore en het Maleische Schiereiland.		Van China.		Van Siem en Cochin China.		Totaal.	
	Nederl. vlag.	Vreemde vlag.	Nederl. vlag.	Vreemde vlag.	Nederl. vlag.	Vreemde vlag.	Nederl. vlag.	Vreemde vlag.	Nederl. vlag.	Vreemde vlag.		
1830		27,199	260,656	94½	22,155	13	307,243	60	21,423	10	f 702,470	97½
1831			237,488	—	79,392	50	396,449	10	27,792	50	719,590	10
1832			596,862	75	21,612	—	404,451	65	57,410	80	1,080,337	20
1833		360	743,736	30	25,045	—	424,322	86	45,059	75	1,238,523	91
1834			605,226	50	22,716	—	477,143	37	161,295	20	1,338,930	07
1835			897,962	—	12,903	—	398,684	35	155,044	56	1,049,818	41
1836		525	528,338	39	16,556	50	435,936	50	98,466	50	1,216,378	89
1837		12,750	554,698	39	12,518	98	421,754	06	71,605	66	1,107,942	09
1838			613,272	48	26,368	35	535,298	36	27,209	—	1,332,166	79
1839			636,553	25	31,391	50	504,637	50	49,705	50	1,329,735	25
1840		1,676	702,953	40	38,714	10	483,765	80	19,384	50	1,363,815	80
1841			605,888	47	9,301	70	383,704	80	41,768	65	1,040,662	92
1842			398,834	45	9,914	—	357,854	70	34,589	—	800,332	85
1843			617,618	45	22,256	—	341,678	82	17,968	50	999,518	77
1844			600,253	10	10,948	—	429,238	63	11,529	—	1,059,219	73
1845			468,625	06	10,407	40	364,835	66	10,675	—	844,561	12
1846			363,610	05	6,058	—	335,596	17	38,285	—	743,549	22
1847			355,538	96	1,630	—	338,656	20	23,296	60	719,121	76
1848			371,992	20	19,992	—	270,892	40	13,404	60	676,281	20
1849			437,853	113	—	—	236,969	27	13,099	—	687,912	20
1850			441,939	—	12,397	—	284,327	40	52,109	23	790,772	63
1851			508,159	20	38,748	—	199,939	—	620	—	747,466	20
1852			484,874	65	3,875	—	223,517	—	4,000	—	716,266	65

Staat van de te Riouw vertrokken op de Europese en Inlandsche zijde getuigde vaartuigen, van 1830 tot 1851. 1. E.

J A R E N.	Naar Europa en Amerika.				Naar Nederlandsch Indië.				Naar Singapoera en het Maleische Schier-eiland.				Naar China.				Naar Siam en Cochin China.				Totaal		
	Europeesch ge- tuigd.		Inlandsch ge- tuigd.		Europeesch ge- tuigd.		Inlandsch ge- tuigd.		Europeesch ge- tuigd.		Inlandsch ge- tuigd.		Europeesch ge- tuigd.		Inlandsch ge- tuigd.		Europeesch ge- tuigd.		Inlandsch ge- tuigd.		Totaal Vaartuig.	Lasten.	
	Vaartuig.	Lasten.	Vaartuig.	Lasten.	Vaartuig.	Lasten.	Vaartuig.	Lasten.	Vaartuig.	Lasten.	Vaartuig.	Lasten.	Vaartuig.	Lasten.	Vaartuig.	Lasten.	Vaartuig.	Lasten.	Vaartuig.	Lasten.			
1830	1	198			53	4190	128	2591	33	2729	405	2712											
1831					47	4577	139	2669	24	2253	305	2310											
1832					67	5891	122	2512	24	1720	419	2736											
1833	4	622			97	7487	180	4150	41	3211	385	3885											
1834					65	6857	140	3762	44	3869	376	3487											
1835					50	4912	161	3570	27	2069	462	3502											
1836					64	4909	131	2350	22	1768	528	3137											
1837					70	6137	145	2937	22	1478	507	3550											
1838					69	5645	114	2293	22	1573	484	2551											
1839					90	5813	139	2733	29	2247	517	3768											
1840	3				68	7055	162	3106	23	3021	566	4093											
1841		599			81	8141	155	2979	26	2971	559	3856											
1842					83	7427	98	1674	30	2198	647	3852											
1843					100	9562	116	1901	27	2208	626	4615											
1844					75	6386	130	2482	9	678	546	3839											
1845					69	5749	91	1855	14	1184	486	3732											
1846					56	4934	104	1817	6	607	434	3511											
1847					71	6269	73	1544	11	1031	352	3341											
1848					68	5822	65	1121	7	325	281	2955											
1849					59	5030	59	1171	5	384	306	2755											
1850					66	6074	68	1245	12	932	286	2944											
1851																							

Staat van uitgevoerde gambir te Riouw in de ondervolgende jaren, in pikols.

1830	1831	1832	1833	1834	1835	1836	1837	1838	1839	1840	1841	1842	1843	1844	1845	1846	1847	1848	1849	1850	1851	
37.50	38.825,84	49.017,51	70.547,96	63.765,61	37.810,73	4.017,43	50.535,79	61.661,78	51.232,31	61.181,09	42.170,57	43.893,20	67.234,93	75.698,07	63.675,90	57.119,37	53.968,09	70.217,70	67.186,14	51.111,80	41.111,80	
17,10			12,--				32,90	3,--	32,68		117,02											
373,75	1.045,50	1.045,50	1.045,50	1.045,50	1.045,50	1.045,50	1.045,50	1.045,50	1.045,50	1.045,50	1.045,50	1.045,50	1.045,50	1.045,50	1.045,50	1.045,50	1.045,50	1.045,50	1.045,50	1.045,50	1.045,50	
290,50	106,--	36,60	1.039,72	81,93	731,05	147,31	251,29	138,97	1.156,67	2.867,81	2.456,71	2.557,45	1.686,85	1.782,81	3.194,71	2.717,13	146,54	470,74	7.280,70	1.111,80	41.111,80	
							3,39	52,95		266,70	80,48	899,12	146,08	444,08	1.194,71	717,13						
600,--	1.567,25	1.558,63	2.759,53	1.484,73	3.396,97	2.731,63	5,--						132,79									
							2.772,25	3.330,42	3.013,52	8.292,07	14.026,33	4.747,52	3.230,91	3.921,80	10.156,92	2.440,09	4.627,94	136,09	52,97	392,96		
615,50	4.774,--	1.359,02	878,28	7.027,55	11.726,26	28.105,71	185,64	16,02	61,71		168,--											
	150,--					22,--	5.066,95	7.924,53	29.291,14	15.009,91	20.225,50	34.558,02	33.963,99	24.313,75	23.311,--	27.026,--	22.261,--	3.759,--	7.280,70	1.531,50	1.045,50	
								20,--	15,--													
310,--			115,50																			
			50,--	27,--	2,--	20,--			4,--													
			6,10		359,--					36,31												
370,10	46.972,64	53.335,32	75.787,65	79.810,73	57.727,95	73.421,22	60.423,37	76.237,14	86.567,36	87.925,92	79.203,61	86.885,45	106.893,29	102.531,64	112.159,10	99.169,93	92.193,04	87.334,78	89.079,25	79.290,66	62.410,16	

Staat van uitgevoerde gambir te Riouw in de ondervolgende jaren, in pikols.

Soort naam	1830	1831	1832	1833	1834	1835	1836	1837	1838	1839	1840	1841	1842	1843	1844	1845	1846	1847	1848	1849	1850
Malacca	20,227,80	22,225,04	20,017,54	20,547,98	22,228,61	22,228,73	20,017,43	20,535,79	21,681,78	21,222,34	21,181,00	22,170,37	22,688,29	22,224,92	22,608,97	22,624,90	22,119,37	22,261,00	22,227,22	22,122,22	22,015,70
Sumatra	12,10	1,111	1,111	1,111	1,111	1,111	1,111	1,111	1,111	1,111	1,111	1,111	1,111	1,111	1,111	1,111	1,111	1,111	1,111	1,111	1,111
Palembang	220,30	106,	32,00	1,030,72	72,01	721,05	117,31	221,22	122,94	1,122,67	2,267,94	2,456,71	2,557,45	1,888,85	1,722,08	2,124,75	717,33	416,56	419,74	2,122,22	222,22
Java	100,	1,567,25	1,558,63	2,738,53	1,424,78	3,296,97	2,731,03	2,772,25	2,320,42	3,013,52	2,222,07	11,024,33	4,747,52	3,229,31	3,924,80	10,156,82	2,440,99	4,627,34	2,422,22	2,222,22	2,222,22
Tengger	5,015,50	4,774,	1,559,02	878,28	7,027,55	11,726,26	22,105,71	6,906,25	7,221,53	22,224,44	15,000,01	20,225,50	34,558,02	33,923,50	24,322,76	33,311,	27,536,	22,321,	2,222,22	2,222,22	2,222,22
Indon.	10,			115,50									120,								
Sumatra	310,			50,	27,	2,	20,		4,		36,31		11,	467,96		270,	230,	35,	122,	122,22	122,22
Tengger				6,10		359,															
Java																					
Tengger																					
Totaal	27,329,10	30,872,64	23,335,32	25,797,65	22,618,73	27,727,95	23,421,22	26,433,37	26,237,14	26,367,36	27,825,92	29,203,61	28,985,45	106,222,29	168,591,64	112,150,10	90,109,33	22,133,04	22,222,22	22,222,22	22,222,22

Staat der Uitgevoerde peper te Riouw in de ondervolgende jaren, in pikols.

Soort naam	1830	1831	1832	1833	1834	1835	1836	1837	1838	1839	1840	1841	1842	1843	1844	1845	1846	1847	1848	1849	1850
Java	2020,	2020,50	21,00	441,77	206,56	21,59	86,41	49,31	90,	25,29	65,77	122,10	277,40	241,74	68,29	289,98	561,52	133,92	5,46		
Sumatra	4539,50	7039,20	7039,08	13190,25	11011,54	10032,67	10899,57	9911,83	15493,64	13596,28	18657,40	12800,26	19689,53	14832,22	18930,01	14926,99	19570,14	15518,25	13020,14	16072,01	16222,10
Java		2,20	57,78	15,19	32,52	5801	4014	37,72	1174,32	42,65	9,68	36,65									
Sumatra				357,42																	
Java					13,10																
Sumatra																					
Java																					
Sumatra																					
Java																					
Sumatra																					
Totaal	2491,50	2491,13	2491,96	11301,63	11301,63	10032,67	10899,57	9911,83	16672,96	13692,16	19661,11	17199,56	20322,11	15146,62	19923,67	13306,93	20081,39	15621,11	13025,60	16072,01	16222,10